

శ్రీ హనుమంత రాయ గ్రంథమాల

ద్వితీయ కనుమము.

జే బున్ని సా

చరిత్రాత్మకముల అయిదవముల నాటకము.

గ్రంథకర్త

పింగళి నాగేంద్రరావు.

(కృష్ణాపత్రికనుండి పునర్ముద్రితము)

1923

కృష్ణాపత్రికనుండి రికము.

PRINTED AT
KISTNA SWADESI PRESS,
MASULIPATAM.

ఉ పో ధా త ను

నే నీనాటక మందలి పీఠిచేతను, అనురాగముచేతను, కృష్ణాపతికలో వచ్చు భాగములను నేకరించుకుని దాచుచుంటిని. ఇట్లండగనే యీనాటకము అచ్చుపడుచున్నదనియు త్వరలో వెలువడుననియు ప్రకటింపబడినది. మేవాడు రాజ్యపతనమువలె నీయ్యది పుస్తకరూపమున వెలువడదను నుద్దేశ్యమున అట్లు చేయుచున్నది. నాటకకళ కిష్టడిప్పుడు తక్కువస్థితి సంభవించుచున్నదని సంతసించుచున్నాడను. ఈనాటకమందలి రసపోషణ బహురమ్యముగా కుదుర్చబడి యున్నది. అందలి యక్తి బాహుళ్యమును, సుగమకథానందర్శనశుద్ధియు, మృజులపదపుంజరంజితరచనాచమత్కృతియు, విశేషించి భావప్రకటనమునకు తగియుండుఘట్టములును గలిగి సమయనందర్శనముచితరసభూయిష్ఠంబై యలరారుచున్నయది. ఎంతటి మతియుతులైనను మనవారు నూతనవిషయంబు విషప్రాయంబుగ నెఱుఁగు. ఈ ఉన్ని సా ప్రేమించినది శ్రీశివాజీమహారాజయొక్క భౌతికశరీరమును గాదు. హిందూధర్మమునకు దనసర్వస్వమును ధారవోసిన పీఠుని— మతస్వాత్మత్వమునకై పతాకధరుడైన దేశభక్తాగ్రేసరుని యందలి వ్యక్తిని ప్రేమించినదే. ఇట్టి నాటకములు హిందూమహమ్మదీయైకమత్యమునకే బీజములగునుగాని వేరుగ బరిణమించవు. ఇందు వీరుచూపిన కావచమత్కృతియు నిట్టి చరిత్రకథలలో వీరు వెలయుచున్న రససామగ్రియు వీరికళానైపుణ్యమును ప్రకటింపుచున్నవి. ఇట్టి వారు నూతనచరిత్ర భాగముల పరిశోధించి

నటులకు భావప్రకటనమున కనుకూలముగ నుండు నూతనరూపకములు వాసి
నాకటకశిక్షకు విభ్యాతికలిగియురని నమ్ముచున్నాడను. ఈనాగేంద్రకవిని పరా
త్పరు డాయురారోగ్యైశ్వర్యాన్వితునిం జేయుగాక యని దీవించుచున్నాడను.

బుద్ధిరెడ్డిపాఠం, }
1-౯-1923 }

ఇట్లు,
నెల్లూరు నాగరాజరావు.

వక్త వ్యము

కీర్తయిత మనీలార్ గంగోపాధ్యాయుని వ్రాసిన వాదాకము చేసికొని “సరస్వతీనికక నమః, (మదిలిపట్టణము) వాదరచించి ప్రకటించిన శిష్యుషేషములు అనుభవమున నికరకలదు అకధా ప్రపంచము దొక్కింపివిధము.

దొంగ జేబునకు జేబున్న పాయను నొక కొడుకైనట్లందు. ఆయె కవయిత్రి. రాజకీయము లందును విశేష ప్రజ్ఞావంశ్యురాలు, కాంతకీల, ఉర్దూభాషలో ఆమెరచించిన అనేకభాషానికముఖ కలుపు. ధర్మనిర్వహణమున తామెనుపాల్గొనము.

హిందూమతమునకు అనుకూలమని విమోచనము కల్పించున్నప్పుడు తదవ్యవహారములపై ఖచ్చితము డైన వివాదాని తుకనామని అభిమానించింది. ఆంధ్రకర్మమున మోహించింది. కాని తనప్రేమను బహిరంగపరచలేదు. తన కామనికృష్టికై వ్యయక ధర్మములను ధిక్కరింపలేదు. వివాదాల్లిల్లో శైలియైనప్పుడు “ఒకధర్మోద్ధారకుడు ప్రపంచమును కాపాడ వచ్చుచుండెడి” అనిపరితపించి అతనిని ఉపాయమున వెలువండి విడిపించింది.

తాను కావ్యరచనాచారిణియై ధర్మారాధనమును కల్పించి. ధర్మమూర్తికపాసింది తరించినది.”

ఈ విషయముతో కథాపోషణకై వలయు స్వల్పముకల్పనముల సీమోజును వేగ రచించింది. ఇంకటి లోపవారానిపాత్రలు నాటకప్రయోజనము వర్ధించి స్వతంత్రముగ వెల్లిగొనినవి. ప్రయోజన విశేషములు నిత్రులముగ జన్మించుటకేవల సవకాశముదాలదు.

ఈకేలున్న పా కథనుంచి దీనినిరూపకముగ నటకము అభినయములములకు మండునటుల రచించునట్టివిగా ముక్తికొందనకులగు ది. వి. మల్లా రావునాడు సన్నికముగ కోరిముండి. తానె పోకొనాముచేత తనీనాటకమును రచించింది. రంగవిభజనానికముల సీమ కామరాలగ తోడ్పడియుండిరి. అందుతోనాటి కృతజ్ఞుడను.

ఈనాటకమును శృద్ధతో చదిరించి, అంధ్రపాఠశ్వరఃక్షికి సూతన విరాగమును గల్గి
జేయవచ్చు. తమకృష్ణపత్రికా రాజమున సంపూర్ణముగ జరిగితింది, నాకుపోర్నాహమును గల్గి
జేసిన తత్పత్రికాధికకులకును, శృద్ధతో నీనాటకమును చదిరించి ఉపోద్ఘాతముచేసి యిచ్చిన
క్రియకులు తెల్లారు నాగరాజరావుగారిని విశేష కృతజ్ఞతను తెల్పుచున్నాను.

వస్తుకల్పనా పమయమున నాకునుచో నొకంగియో, తనప్రసాదాహము నొప్పియో, గ్రంథ
ముద్రణమునకై వలయు పనులుచేయవచ్చియు నాకుతోడ్పడిన క్రియకులు వేముల దుర్గానాగ
కృతరావు టి. ఏ. యమ్, టి. అండే సి. యం; గారికి నాకృతజ్ఞతను తెల్పుచున్నాను.

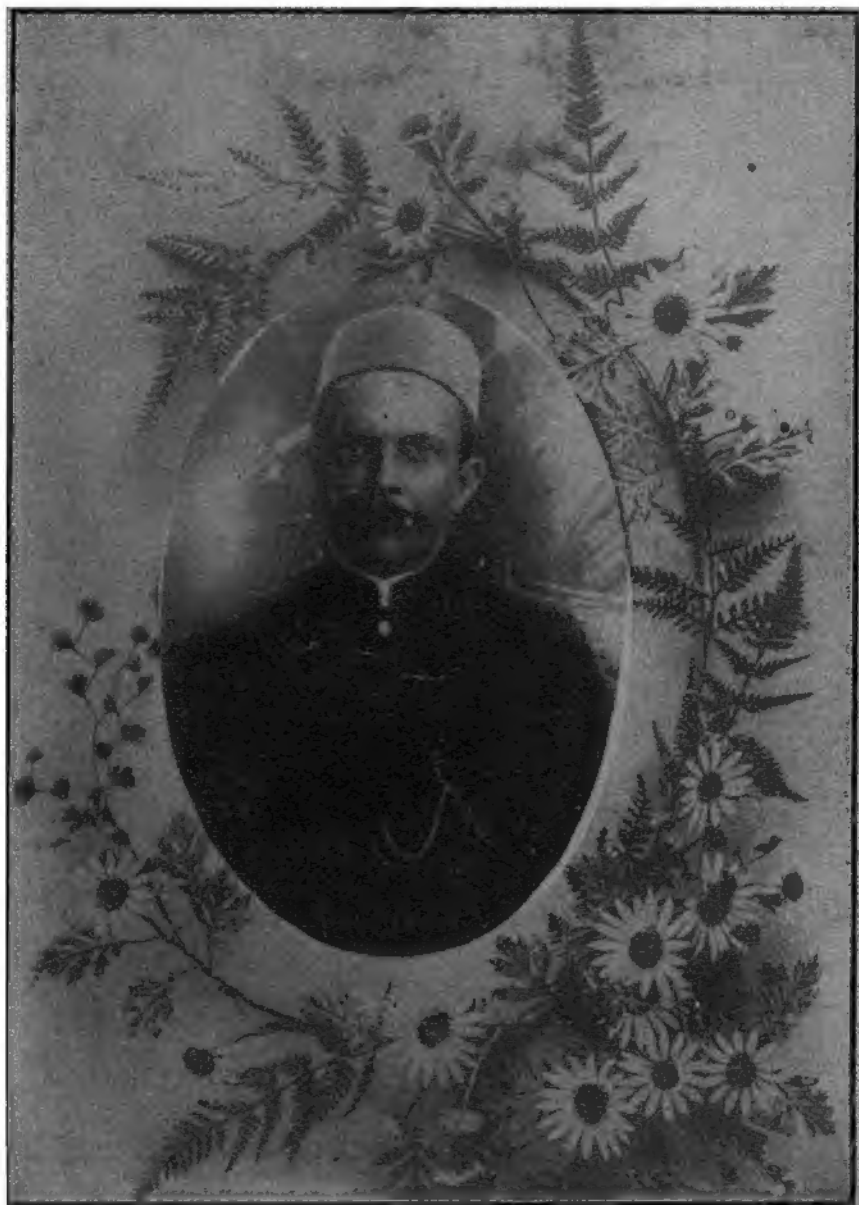
“కృష్ణపత్రికలో” ప్రచురించినప్పుడే ఏనాకముధాగము ఆహారమే పుస్తకమునకుయోగ్య
ముగ కూర్చింది ముద్రించుటచే ముద్రణదోషములు విశేషముగ జేరలవు. పాఠకలుకు నింది
తదితర దోషములచెల్పిన విషయపూర్వకముగ స్వీకరించి స్వీచ్ఛియము జరిగియు పరింపుకొని
గలవాడను.

ఇట్లు

పింగళి నాగేంద్రరావు.

This Page Intentionally Left Blank

శ్రీ శామలన

శ్రీ వేమూరి శ్రీ వేంకటాద్వైతాచార్యులు.

కృతి

ఆంధ్రవిద్యాస్థలకు

శ్రేయాభిలాషులై విశేషవికార మొనర్చి

గార్హస్థ్యధర్మమును క్రమముగ

నిర్వహించి

స్వర్గీయులయిన

శ్రీవేణూరి వెంకట సుబ్బారావు పంతులుగారికి

సమర్పితము.

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు

పురుషులు.

శ్రీశివాజీ—కథానాయకుడు.

సమర్థరామదాసు—శివాజీ గురువు.

సదానందుడు }
శక్తిపాదుడు } రామదాసస్వామి శిష్యులు.

మోరోవంత్ —శివాజీ ప్రధానమంత్రి.

నేతాజీ

తానాజీ

అబాజీ

అన్నాజీ

శంభాజీ—శివాజీ కుమారుడు

రాఘసింగ్ — ఢిల్లీపాదుషా కొల్వులో నొక సద్దారుడు.

ఔరంగజేబు—ఢిల్లీ పాదుషా

ప్రెస్టాభాన్

దిలేర్ ఖాన్

} పాదుషా ప్రధాన దండనాయకులు

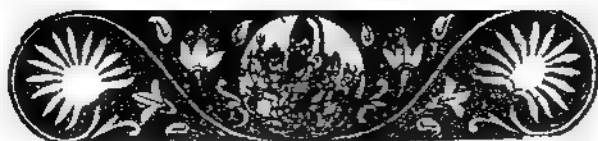
(కాశీం మొదలగు థలులు కొందఱు సమయానుకూలముగ వత్తురు.)

స్త్రీలు

జేబున్నిసా—ఔరంగజేబు కుమార్తె కథాపాఠిక

రోషనార—ఔరంగజేబు చెల్లెలు

చలికల్లెలు, దాసీలు మొదలగువాకు సమయానుకూలముగ వత్తురు.

౧౨౪౫.

నాం ది

కా! రోదీ: కోమల పూరసంకలితమై రోదోంతరాశంబు పో
చీ చంద్రాతపవీచుబండున నదీచీశాంత మార్తాండ రే
ఖా చక్రంబులలీనమై శుశిసుధాగోనంబు గావింతు ప్ర
జ్ఞా చక్రుస్ఫుటల పోల్చి చూచికొని సంధ్యారాగ సౌహృద్ముఖ

(కాండ్యంతమున మాళిభావము.)

చ! మునుదశకంధ రాద్యమర మూలమధర్మము రాఘవాది స
జ్జన చరితామృతంబునన త్కాలితమైనది నేటిభార తా
నని యె పూర్వ భారతనృపాలక పూతచర్మితవర్ణ మం
బున శ్రీవరాంబునన దొలగుపొందు ననాతన ధర్మరక్షక !

(త త్సంకల్ప చ ర్మ)

పూర్వకర్మములు జరిగినట్లును పూర్వకర్మముల పూర్వము మీ రాజ్ఞాపించినట్లు నేటి
రాత్రి కాగలుచున్న ప్రాంతకర్మమునకును స్వధర్మరక్షణి యనప్రారంభమున నాటకమాధు
ర్యము ప్రయత్నించుట కదిలిం. (మృతి) ఏమిది! అయ్యో! నాటకము కరకునియో ?
కాండ్యంతమున మాళిభావమును చూపుట కదిలిం. (మృతి) ఏమిది! అయ్యో! నాటకము కరకునియో ?

తరి. నుచు ప్రకటించుచునుచున్నాడు. అంతటికి విన్నవించుకొని కథానిధానము. ఈ నాటకము
 వారికినది నిఁగరి వాగ్గే. కర్తవ్యము నాను. (మరల కుర్చి) ఏమనుచున్నాను తన భావిధానము దీక్ష
 మనుక సాంఘికములకు విరుద్ధముగా! సామ్రా! క్షమించుము. నేనున్నాను నానావిధముల
 యొక్క భారతదేశమును పేర్కొనిందియిందలేదు. అంతటివినిందినది కిరీతలోనున్న మహాభర్త
 మను. సామ్రాజ్య పేర్కొనును, స్వరక్తమునదియును. వారియొక్క నెరుకు నాని నా మతము
 లకు మృత్యువు గానమున లేదు ఈ కథానిధానము నిండునుచున్నదియను మతమునకు మృత్యును
 పోషించునై యున్నది.

భారతభూమియొక్క భారతీగానమునకు ముగిసిన కుర్చి, భర్త సామంతులకు నీకదా !
 భారతవిభాసమునకు కర్తవ్యము సామ్రాజ్యమునకు విరుద్ధముగా! నీకదా! కిరీతలోనున్న
 మతమునకు నేయిచ్చును.

గీ. కలసిపోయెను యమునలో గాంగలవారి
 నీల గగనాంగణము శరన్నీరదాప్త
 తకల పరివృత్తమై వింతసారుదాప్త
 వంచలును, నెమ్ములును స్వల్పమాత్ర కలసి ॥

(తెనకలాది). ఇది యింకను తెనకలేదు.

నాటకసాగత ! ఏమియు ఇంకను ప్రతియొకరు.

(తెనకలాది)

“ అలాగే భూమిభరితమునకు కిరీతము విర్రవినితమున్నాడు”
 మాత్రం: అతని నిర్ణయము (తనలో) కిరీతము సురక్షితున్నాను”
 (కిరీతమును పోషించును).

మాత్రం: ఏల యింకను నేనభిప్రాయము?

కాది: భారత మంత్రమునకు.

మాత్రం: అది అంతయును దేవునికా!

కాటి:- పోయి! ఇంకాను, పక్కపాశులపట్టును ప్రకర్షించుటయు, తొలగించు శివాశయము
రాముడూ? రామునిపూజరాజు!

మాత్ర:- యీ! శివాశి వాచావ్యుత్పన్నుడుకాదు. రామచంద్రునియందలి నిర్గుణము
లన్నియు శివాశియందుగలవు. తనకాంతానిముఖకర్మమున రాముడెట్లో శివాశి జన్మి-
రావణునిరాజ్యమంతయు విస్మయియినట్లును కూర్చుండును రాముడెట్లో మొగలు సామ్రా-
జ్యాధికారమును గుప్పిదిలో పెట్టుకొన్న లోచనవార వికడెట్లే భ్రష్టమైనదిగాదు. రామ
చంద్రునివలె శివాశయవాత్సల్యములకు గోపాయిత ఇంకమొక, శివాశి కనిలో
కృత యోగధర్మమును నడిపిగాడు.

కాటి:- పేను వాడును శివాశి లందిపోటువొంగ యిదివాడు.

మాత్ర:- అహాయా! పుష్పరేఖాజనము వర్ణించి పరమార్థ విహితముగ, శివాని “శింద
యొలక” అనయు నొంగకేయను “విగ్రహ భంజన” ద్వయము వర్ణించిన పాశ్చాత్యుల
చాగ్రత లాధారముగ లలిత పురుషుల సేపు విగ్రహించెదలె? శివాని మహాత్ముడైయి శ్రీల
సురక్షించెను. మహాత్ముడైయి శివాని మహిమ గట్టియియ్యెను. భారతవర్షమును
సర్వమత సంధానిగ శివాని వాని వారాధించెను. తొలగకేయ తన కావనము క్రిం
తనుకొనించువులకు లాశి మతమును, దేవాలయములను, అర్చనను సేవాపకుల పక్ష
మునుండి రక్షించెను. రాజ్యమతా సహిష్ణుత ముదనని తన రాజ్యమున కావన మున
చ్చెను. ఇట్టి మహాత్ములకా సేపు సంకయించెడి.

కాటి:- మునింపుడు. - అర్చనను.

మాత్ర:- మహాముని పేటిలో కాటిల్లా! పాము. చేమమును క్వరలో ముగింపును.

కాటి:- (నిష్క్రమించుచు)

మాత్ర:- అహ! ప్రకృతి వివికమైనది. “కృపామయి యొక్క. నితరధానమంది కృపావశ
మును లగినింప కేయను. శ్రీకృష్ణుని నిత్యరూపము మారరాదు. తన వంశగాన
సాధుత్వముచే కేయను ప్రేమరసాంబుధి యందోలకానీందిగ మురళీధరుడు!”—ఒకప్పుడు
నీలమూ మహాత్ముడైయి మునుట్టువలన పాశ్చాత్యులను తల్లడిలి పోయినది. భూభార్యన
ముందే కేయ ప్రకృతినికట్టె పోయినది. రాజ్యములు లోకులకు కావచ్చునుగానె
సభ్యులకు మాత్రము నావనను కావాలపు గ్రహ! ఈ లెండు మతములకు భారతరూపి

యందు సహజముగా కనిపించును. కాని అప్పుడు దీని నుభయమున నుభయమున నుభయమున
 విశేషముగా పెంచుకొని. కైకమును సాధించి. కాని ఇట్టి విషయములలో ప్రతి
 యిషయమునను ప్రకృతి తన ప్రకృతిసంజ్ఞాను నేనున్న పాత్రమును భావించుకొనుచు
 నుండును. ఆ కారణముననుకూలముగా ప్రకృతిసంజ్ఞాను నేనున్న పాత్రమును భావించుకొని
 నేనున్న కారణము ప్రకృతిని తరించును. ఈ ప్రకృతి సాధనమునకు ప్రకృతి సాధనమునకు
 లును స్వభావముననుకూలముగా కనిపించును. గల్గుదును. కాని అది! ఓయి నిర్వాణ
 మహాస్వప్నములా! మార్గదర్శిని అదిగో! కృష్ణమణి! పాపానికి సాక్షాత్తరంగభక్తులకు
 విశేష పుష్కలము స్వభావమును చిహ్నము:

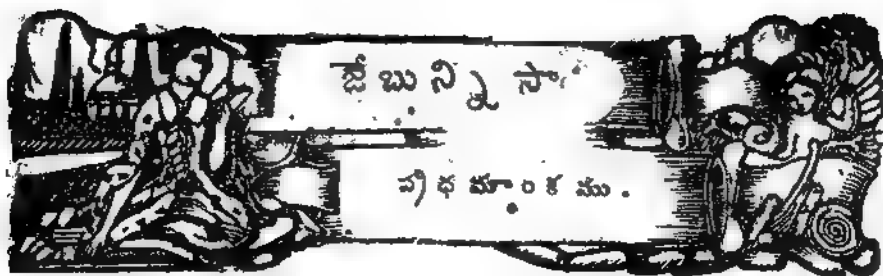
గీ॥ ఇవియ ముక్తి కారణమున యీదులాడి
 వట్టి దివిషున్నదీ తరంగంబు శ్రణము
 లగఘమిచ్చోట మిజుట్టు కొనలు తడివి
 ఇదిగో ముక్తి సాధన మెట్లు నెక్కి రెడు.

(నిష్క్రమించును)

ఇది

ప్రకృతి

—

రంగము 1.

సంగతులు—కొర్రాటి మందిరంగము.

సమయము—మధ్యాహ్నము.

(కొర్రాటి యాలోచించుచుఁ బ్రచారము నేయుచుండును)

కొర్రాటి: అ— “రాజ్యంకే వశకంఘరం” —కాదా మఱి! వాయువుఁ బాయుకొనియే కదా ఆరాటి యొకటి పూర్వమొనర్చెను. ఈ కంకటి మంత్రోధముంకూర్చుచు వానపక్షియని యా విద్యుషిమఱి యెఱిగినపుడు కట్టా! ఎంతగ నమ్మ కదించునో. నేవకుఁడు వసిన తప్పుపడు యజమానికాకా యుత్తరవాది! ఆరాటి కి పాముబుద్ధి యేమిటికి జనించిగదా. తనకొకఘాతుకుఁడు పరాధినియై యున్నపు డాయుధం లేన నిష్పనాయక సిరింకలచికిరి — తిడిచినయొక్క తడిబుట్టు — భోక్తియొక్క యజ్ఞానాశ్రయ — చాలకా యాధారక్షియా మేధుపటలినీ మోలించుటకు — ముప్పైకాపాదాలకాక జగమున ముంచివేయుటకు! పాధుఁడు నీవన మెట్టిమాపునైనఁ జెప్పునుకదా! ఈ భూత్రయ జ్ఞానము లేకపోయినచో యాక చికి! భూత నీచోనకాధీశ్వరుల తవ్వకుగాని అభక్తమున పరొందిరా! అభక్తమున కెన్నఁదైన లోలారాకూరాకాని. ఆ పుష్కలకామధిని వ్యసనం కాశీభక్తిగిది.

నీ! అదియేమి? అది రామాస్తాగ్నిగ్రాలును

పట్టి రావణుని కాష్టాస్త్రీ భూమి

అదియేమి? అది మహాభీముఁ డున్నచో

యా సుయోధనుంకూర్చి నట్టి భువని.

అదియేమి? అది సహదు కాధించిన

యెడని దైవము చీల్చినట్టి శోట

అదియేమి? అది యోనాకృష్టు జానక

కాసును ఖండించి నట్టి యెవని

గీ॥ అదియు నిదియననేల? మాయాశ్శ ధర్మ
ఖడ్గలోహాన్నిబడి నర్వకలుషములును
భస్మమయ్యెనందు నిచట సుభవుడనై యి
నీ! దురాపాధుములునే సహింపగలనె ॥

సోమాత కొంతై, స్వధర్మము కొంతై ఖడ్గముం బట్టివ నేను ధర్మసానిని సహించునా? ధర్మచ్యుతుడనుకావా? ధర్మ ధిక్కాచమన కొద్దువని నాకొంతై సుకద్యారములు తెలువఁ బడవా? నా స్వభావముం తెలియక యొక మహమ్మదీయ కులాంగనను నెఱవట్టి నాకు కాను కగా తినికొని వచ్చెగా అలాటి— ఎంత మతిమాలినవారే డయ్యెను. నాకుఁ దీరని కళంక ముంచెచ్చిపెట్టెను. నా హింసించినవని నాహృదయమునఁ బచ్చిహృదయం యాకఁ డెఱుంగక పోయెను. తన ప్రజ్ఞకై యీశివాచే మిచ్చువని యాతఁ డనుకొనెనుగాలోలు! ఛీ! రాజగుట కన్న పాపము గలదా! ఎంతటి యత్యాచారముం కీతఁడు పాద్యత పహింపవలయును?— నేనిట్లు నేయి నాతని కాజూపించితివా? నాయుతయములకు విరుద్ధముగా నాతడిట్లేల యెవర్వవల యును. అతఁడేనేమని మఁడలింతుచి. ఈశ్వరా! ఏమి యీగుంఘటనము—

(ఒక మహమ్మదీయ యువనితో నాలాటి ప్రళయము.)

అలాటిః— బంధువు. మహారాజా!

శివాటిః (తొరకుండును)

అలాః మహారాజా—

శివాః అలాటి! చాల. తెలిసినది ప్రవాసము.

అలాః— స్వామి! నాయవరాధ మీది?

శివాః అవరాధమా?— ఈ శ్రీ యెవరు?

అలాటిః— కర్కణ దుర్గా భీష్మచందను మూలనహమ్మదు కోడలు. అద్వరీయ సాంబక్యవతి.

యెదదనినయ చిహ్నముగ తను చకరాబద్ధిలో సమర్పించెదన్వయించితిని తలచుచును—

శివాః నాతోన్నీ హతోన్నీ. ఏమి నా మతకృష్టము—

అలాః దేవా! ఈ నా పాఠబాటు—

శివాః పాఠబాటు. ఏమి, పాఠబాటు. శ్రీలింగ తెలు బట్టు తనువా—

అలాః— ఏమి దేవా! తురకలు తమ హిందూశ్రీల నిట్లు నెఱుఁగెదో! ఇంతకన్న భూతము లొనర్చిరవారు.

శివాః— ఏమిమాటని అలాటి! ఎవడో యొక తురకాత్ముడట్లు గానించెనని ప్రాతాది నీటికి న్నిట్లే తలంకుచో పదిత్రయము నిలంచాభక్తమునవనఁ తెందిక నీ నీ యమానుషభూత కొడిగట్టు లేదా? నాతల ప్రధిక్షియించు నీహిందూవ భవకార్యమేమి?

అలాః— స్వామి—

శివా:- కుదు. కుదు- ఎట్టి కుదురాదుగోరవలదు. నీ కిదిగో. కుదురాదుగోరవలదు. శివరామ-నివరించుము. (కుదురాదుగోరవలదు శ్రీ దిక్పతి) తల్లి! నీ నీవగు యజ్ఞానమును కుమింపుము. నీవు నీకుమారుని యింటికి వచ్చితి ఎవరొనము. తల్లి కుమారుని పీడించు ఓకు రావా! బానీ! నీ పొందవలదు నా కల్లెకున్న యెడల నీ నెంతటి యవ్వన్నె గంతుండ నయ్యెడివాడవో. తల్లి! నీరాజ్యమును నీవు యురక్షింతుగఁ జేర్వలెవు. ఈ నీ కుమారుని కుమింపుము-

కుమా. శ్రీ:- భాయీ! భయవో (సోదరా! భయపడవు గమ్మ)

శివా:- అబా! నీ పీడించు తిరిగి వ్యస్థానమునఁ జేర్చుము. పామ్మ. అంతదనక శేను నీ నెం గము కాదను.

(అంతకు కుదుమ్మ శ్రీతో హాస్యానము)

శివా:- అజ్ఞానులగు ననుచువులో రాజ్యము నిర్వహించుట దుష్టతను. రాజాను రాజానుచు లును భర్తృభీతిగలిగి న్యాయములై మేల్కొలుపుటే రాజ్యపరిపాలన సరిగ నిర్వహించుట అట్లగుదు లేనినో నెన్నిటికిని రాజా రాజ్యత్వమునొందగలడు?—రాజా నికమాంకా రుడై సర్వవిధములైన రాజ్యశిలను భగవానునియందే మోలది కర్తవ్యమును కాలింపు కాదివఁగాని యాతని కల్లెక నెన్నింప పాద్యమా?

శివా:- రాజులు రాజ్యశాసన వరాయణుడై చరియించుచుండే యెం ।

అో జనమోషణాభి రతినున్నను నెంతటి పాపరాసి ని ।

2 రాజ్యజలవచ్చి వాని తలపెట్టెడు నెంతయు నుర్వరంబు లెం ।

శ్రీ! జగదీశ! రాజ్యము భరింపగ లేననుభీతి గల్గెడున్ ।

(హాస్యానము)

సావము. మృతా నదిరము.

నమము — పృథానము.

నదానందుడు భక్తివరముడై పృథానము.

సదా:-

మ॥ జలకంబాడిననాడఁగావలెను కృష్ణన్నన పుణ్యోదకం
జులసంచున్ రహిఁదీర్థ సేవకులుగుంపురే గాగఁబోగంటే దో
జులముంగొలుచు మార్చబిందువులు రాల్చన్ గంటి శ్రీకృష్ణమె
జులకల్ పుట్టెను నర్పదాదలకణంబుంగాకఁ బోతిరాజా!

మ॥ అరయన్ బింభమునో మథామురళినో మౌనాత్మ రియంబునో
కరపుష్పంబునో కర్ణకుండలినో కాకన్ దుచ్చరాభాగ్యపున
నరునై పుట్టిరినేల? ద్వారకను నీనాడైన జన్మింపకన్
గరుణాశూన్య యుగంబువంబడితిఁ గృష్ణా! యెల్లు రక్షించెదో ! ॥

మ॥ అల నాద్వారకలో మహావనములో నభాకరప్రాంతశీ
తలబాలామ్రమహిజ రాజములపాంతన్ దివ్యమందారపా
ర్శ్వలనచ్చంద్రశిలావిత్తర్జికలఁ దేజంబొప్పనీమూర్తిన
త్తులగన్ భాగ్యము లేకఁబోయెగదహగోపాలచూడెమణి!

ఉ॥ బృందవనాంతభాగముల వేణుపునెమ్మెయి నూదికొంచు గో
బృందమువెంట వందముల బేరములాడుచుఁ లోపుచున్న నీ
చందమెటుంగఁగోరియె యజ్ఞసనవియజవియభావనా
స్పందనమందె డెందమొకసారి కనెంబడరాదె మోహనా !

చ॥ జలిబిలిపాట తేనియలఁ జిల్కుచు ముద్దులఁ జిమ్మరింప ను
జ్వల మురళివిసోదమున కాద్యల భూములయందు నాలమం
దలనడుచున్ విహారకలనన్ జెలువొందెడు నట్టి లోకమం
గళమగు నీశుభాకృతిని గాంచుట పండువనాకు మోహనా !

(శక్తిపాదాయన ముద్రాంత శిష్యులు ప్రవేశము)

శక్తి:- “నామేమిదాని మధ్యకు భార గోపాల గోవిందముండకార ”

సదా:- శక్తిపాదా! యో యోగాంతకముల శుండితా భారతవృత్తుల కృష్ణగౌరవము చే ప్రసీదించు
చున్నది గదా! అహ! పరిశ్రాంతి! పునరభిధరా!

శక్తి:- ఓమురభిధరా! సుకళ లోచెలుగాబడియున్న కొమ్మదీ
యామినులందు బృందవనియుందు స్రవించెడు నీదు వేణుగా
నామృత వీచికాధ్వములయందున నేనొక బాటసారి నై
యామము లోలిమైగడపునట్టి యదృష్టము నాకుగల్గునే!

శక్తి:- సదానందా! గురుదేవుడగు రామదాన స్వామినారి యపదేశమున గదా మనమిక్కన్లు
లేజము మధ్యలోగింపఁ కల్గించుటమి “నమోగురుభ్యః ”

సదా:- “ నమోగురుభ్యః ” శక్తిపాదా! గురుదేవుడెంతయు శిష్యవత్సలుఁడు కదా!

శక్తి:- మిత్రమా! “ప్రేమింతుట కొంత వారుకనించుచుండిరి. వారు నాకుపదేశించిన “మిత్ర
“మేమో యెఱుఁగుదువా! ”

సదా:- ఏమి ?

శక్తి:- “ప్రేమింతుట కొంత తినిండును” ఇదియే వారమునదేశము. ఈమంత్రమునే పూర్వ
మా గానముననున కృష్ణుఁడు భారతవృత్తుల మన మధ్యకనించుచుండెను. ఈమంత్రమున
తినిండుననునట్లు మానవత్వముల యోగ్యములుగల శిష్యులునర్హులైన బంధున దేవగుడ
కాదు గోపకేశోరని చరితాశ్రయము నుట యిది. గురుదేవులొనర్చి యున్నాడు.

సదా:- అట్టియోగ్యతను సంపాదించుట యెట్లు ?

శక్తి:- ధర్మమును పాలించుటచేత.

సదా:- ఏధర్మమును?

శక్తి:- పృథర్మమును.

సదా:- శక్తిపాదా! అట్లుండవలె నేను మనలతృధర్మమునకు విధూతము కల్గించున్నది
కదా? మనకర్తవ్యమేమి ?

శక్తి:- పృథర్మ నిర్వహణము.

సదా:- శక్తిపాదా! పృథులమధ్యను విభక్తులు ఉత్త కలెందున— కృత్రిమమున మన
ధర్మధర్మమును భగ్నులెదియు చున్నపుడు వానిని వివారింతుట మనలోటి సాధులచేత
లేదునుక ?

శక్తి:- ప్రబోధమునన్ని రాజులచేత నాచని లేయింతునలెను. ప్రబోధమును రాజునకుఁ గత్త
వ్యము.

సదా:- భారతవర్షమున నేడు రాజులు గలించిరి. కానివో నీవిధముగ మేచ్చ విభుంధులమున కవ
కాశముండునో?

శక్తి:- కాదు. సదానందా! కాదు. భారతేశము గొడువోలేదు. భారతధర్మము నుద్ధరించు
యోధుని యిప్పు దనవలసియున్నాడు. నురు దీక్షదేయకమాని ట్లానతిచ్చి యున్నాడు.

సదా:- ఎవరాయోధుడు?

శక్తి:- అది మనసుకు దేవుని శిష్యులలోనివాడే. ఎఱుగవా? ధర్మపతి శివాజీ మహారాజునో?

సదా:- అతడెవరికి పోయా? రాజ్య కాంక్షచే వాతఁడు మొగలులపై యత్తికట్టె ననుకొనుచుంటిని

శక్తి:- పోకబాటు. అతడు మన సురుదేవునకు శిష్యుడై యున్నో యాయుదంత ముటంగదనని
నీకాశమాన్యును తెలియఁగలడు.

సదా:- ఎట్లు శిష్యుడయ్యెను?

శక్తి:- అది యెఱుంగుటకు ముందు మనసుకు దేవుని ధర్మ రూపమును గ్రహింప వలయును.

సదా:- అతని ధర్మరూపము “అర్హధర్మమే”. సురుదేవుడు ధర్మ బోధాత్మకమును లోకమున
ఁబంపింప యేకతఁఁజుగఁగిరి?

శక్తి:- సురుదేవుని ధర్మ బోధ యెంతటి ప్రతిష్ఠాదో యెఱుంగుదువు కదా!
యావత్భారతవర్షమును పాదచార్యులు వారు సంచారమొచ్చి “స్వధర్మము
నుద్ధరించుకొనుడు” అని లోకుల నుద్బోధించియున్నాడు. వారిదీక్ష- విశ్వాసములను
మాడును ఎంతటి భృతములో! అరణ్యమలం బోవునేక సమీరము “స్వధర్మనిధనం
శ్రేయః” “ఉద్ధరేదాల్మ వాక్యానం” “ఉత్తమంధర్మ సాధనం” అని యాశీర్వాద
ముహా మంత్రోవాక్యముల బ్రతిపృష్టమునకు పులిపకలియు నను బ్రాసాదము బోయెడి
వారు. సురుదేవునియం దీప్రతీధ దీక్షయెట్లు విశుద్ధము సంపూర్ణమునైనదో అట్టి శివాజీ
యందును స్వభూర్వాస్యము దీక్ష విశుద్ధము సంపూర్ణమునైనది. అగ్రహారాగ్రముల
కాపాఁకలితకాళు సురుదేవునిచే జెక్కుబడిన యామంత్రముల జదువుకొనుచు దివ్యం
త్రాధిపతిని గనుగొను వృధనిశ్చయముతో శివాజీయరణ్యముల నెల్లస్మిమ్మరి యెంతయో
కాలమునకు విశ్వాసలబముచే మనసుకు దేవుని గనుగొనఁ గలిగినాడు. సదానందా! సురు
దేవుని ప్రసన్నుని జేసికొనిన యాశివాజయే ధర్మమును సాధింపఁగలడు.

సదా:- ఇదియో! రహస్యము? సురుదేవుడే. అర్హధర్మము! శివాజయే ధర్మసాధకుడు.
ధర్మ ప్రతినిధి! అతని యద్యమును ధర్మారాధనము! అనా! సురుదేవుని మహిమ!
“నమానురుభ్యః”.

శక్తి:- “నమానురుభ్యః” సదానందా! సురుదేవుడు శివాజీ మహారాజువారికి ధర్మనే మొగులగ
నేడు ప్రజలు నగరమునకు నేనుచున్నవారి! మనమును వారిననువలించి యా ధర్మారాధ
కుని వర్చించి ధర్మము మనకునుగాక.

సదా:- కుభోదంతము. శక్తిపాద! నేటి యుదయముపూర్వము. అక్రమమున నేనుదము.

శక్తి:- “భారతమారాజే మధుకైటభారే
గోపాలగోవిందే మమంతుకౌరవే (అనిసాదుచు నిక్రమింతుడు.)

రంగము—౩.

స్వామి— శిశివాగ్రహము.

సమయము. ప్రభాతము.

(శివాచార్యులు, సుమర్తరామదాస స్వామియుఁబూర్వమును ముచ్చటించుచుందురు.)

రామ:- అవును కుమారా! రాజు, సింహాసనము విడువకరించినను, యువకులును, యువరాజులును, యువరాజ్యముగా ప్రభుత్వమైన పరమేశ్వరుని నేవకువిగా తనుడలంచు కొనవలయును. అట్లు నేయునేని రాజ్యము తాకి భారముగా దోచదు. శ్రీకృష్ణ భగవాను డర్శనమునకు బోధించియుండలేదా? “ సర్వభక్తాక పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ! అనం త్వ సర్వపాపేభ్యో హాయి హ్యమిమాశునః ” అని. అర్జునుడీ మంత్రపత్త్యమును గ్రహించియే “ త్వయా హ్యసికేశహృదిస్థితేః యథా నియతాస్మి తథా కశమి ” అనినీత ప్రజ్ఞాన్తు లిరిగి భనుర్భారము ముందర్పించెను. కావున “ నేను ” “ నేను చేయుచుంటిని ” యను సహంకారమును వీడి “ పశ్యయన్వాసిని శివ్యకారములు ” నంచు సాజగత్వము చేరవలసింది నాత్మసమ్మజంబొచ్చు యలని ప్రితినిధిగా తన్నించికొని యెవనిగాని చేయుచుండవలయును. అగ్రాన ఎకవికే దోచుములుకాని సంకీర్ణింపనేరవు.

శివాచార్య:- సుమరరా! ఇంక నీరాజ్యాధికారమున కర్హమేమి?

రామ:- కుమారా! రాజ్యాధికారము వేచ్చాచాంపుల దీర్చికొనుటకేగారు. ప్రపంచ భోజన చారములను గడుపుటకును గాదు. అంతర్గతి రాజుకు విధ్యక్తమైన ధర్మము; స్వయంవి యంత్యక్తమైన కలిసమైన యుద్ధోగముగా నుండవలయును. అత్రుడు రాజ్యాధికారము సార్థకముగను. రాజరామ చేపడి ప్రతికార్యమునంచును, బాధ్యతవేటిగి ప్రవర్తించవలయును. ప్రజలకు దామర్తకపాదినని గ్రహింపవలయును. బాంబాగే తనరాని బాంబాగే తనయోగినని యెఱుంగవలయును. మోక్షము.

శివాచార్య:- ధర్మనిధిమవుల బిరుకంగఁ దలచి తేని

జనులఁ బోషింపుమధిప! వర్తములమాడ్కి

జనులు పోషింపఁబడుచుండ జగతి కల్ప

లత తెఱంగున సకల ఫలంబు లొనఁగు||”

శివాచార్య:- సుమరరా! ఈశాచారి యంతిభానిగఁ జేసెనది : తమయొక్క ధర్మనిధిమవులను ఈమహారాష్ట్రరాజ్య ప్రతిష్ఠాపనకు పాధసామగ్రి గనుకూర్చినయి, దను యువరాజు కలఁచి నిర్దేశపూరి పుటలనుండి, యామహారాష్ట్రకానిని లేచి దీయుటకు దోడ్పడినదియే తను ప్రభోధమే. వారాజ్యము వాప్రిజలు, నేను, సర్వమును తను కలఁచాకాని పోషితములే. వియోగిర్వాడ బలముననే శివంతమున కేయగలిగింది. నేనువిద్యావంతుఁడను కాదు. రాజభక్తితోడను. విద్యవంతులతోడను వాకట్టి పరిచయమును లేదు. జన

నిండాదిగ సామాన్య గ్రామములలోనకు వెళ్ళితిని. ఒక సామాన్య జాగీరుదారుని పుత్రుడు
దను. కరకుని మనుమడను. అయినను నాకర్త వధును పోషించుభక్తత్వమున భక్త్యాచ్యుత
లహరీ ప్రసాదములు నా విరామ్యాదయమునఁ బ్రసాదించుటచేతనే, నిజబాహు
మేధాబలములఁ బ్రదర్శించి, చక్రిపతి నై యధికార గౌరవముల సంపాదించి, బాబావు
కూన్యమునుండి రాజ్యమును పుష్టిపఁగఁగలిగిని. మఱియు నొకనైపున బీజభూయవారు,
నొకదల కుంగలులు, నొకపక్క నువ్వినయన్లు, నీవిధముగా శక్తుముండల మధ్యమున
ప్రతికూలములతోఁ బోగునూ, నిలుపుకొఁగలుగు చుంటిని. నాకక్షయమును యూహో
వియన్ వగ్రకులాశ్రయించి యుండిరి. నాన్నేమామును బీజభూయ గోలుకొండ వరాజులు
గుంకములిచ్చి సంపాదించుకొనిరి. మోతంపా పైఠానపేక్షించుచున్నాడు నానితో
ధమును ఢిల్లీలో నామయూరసింహాసనా వీనులగు రాజాధికారులుఁ గూడ భయముతోఁ
నాచుచున్నారు. పరీక్ష! దీనికంతటికిని గాఢము తమకరుణయేకదా! మీయు
మెట్లు దీర్చుకొనగలను.

సీ॥ ఏరాష్ట్ర కళ్యాణ మారంభమయ్యె తో

రణ దుర్గ విజయ తూర్యములతోడ

నేరాష్ట్రకీర్తి ప్రచారమయ్యెను వీర

మహాగాట శౌర్య జ్యంభణముతోడ

నేరాష్ట్ర మహిమ ఢిల్లీకుబ్జిమిటివోవఁ

జేసె నబ్బురపు జేజేలతోడ

నేరాష్ట్ర కక్తి మయూరాననము నూపె

ప్రజుల జాతీయభావములతోడ

గీ॥ నా మహారాష్ట్ర పూజ్య రాజ్యంబునేడు

సీ శివాజి మీపద సన్నివేశమున న

మర్పణము సేయుచుండెమోదాత్ముడగుచు

దృఢమనంబున భోగనిర్వృతిఁదలంచి॥

(అని కలహఁగిరి చీతిలోఁబెట్టుచున్నాడు.)

రామ:- మహారా! ధన్యదవగుడువుగాక! స్వయంకవిత్యాగమొనర్చిన నాకు రాజ్యమేమిటికి
పీయకీర్తి! కాదని నిన్నుజాన్యజేయఁజాల. రాజ్యము బరిగ్రహించితిని. నాయాజ్ఞ
నాకు బ్రతినిధి నై నీ రాజ్యము నేలుచునుండి. ఇది మా ఆదేశము.

శివా:- మహాపురుషుడేకము శిరోభక్త్య నుగుచున్నది. ఇందుల కధికారవిహీనుడైన నను గ్రహిం
పవలెద.

రామ:- (తన కామయోగమును విచి) ఈకామయోగమును మా యాదేశవిహీను
గ్రహింపము. దీని కట్టియనమానమును గలగరాదు.

శివా:- ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! ఈ భాషాయంతరంగమున వ్యాజయపరచునుగదా ఈ పరాకమ భారతి గౌరవాధ్వయంబు దాంధవంబాడుగాక !

(ప్రేక్షకు - మోహంతు)

శివా:- ఎవడు మోహంతు? నురుదేవా! ఈరచకు వా చౌధుర్యముంకి.

మోహ:- సాధు చంద్రమా! చంద్రములు (చందారను)

రామ:- వచ్చా! ఈభునుగాక ;

శివా:- మోహంతు! విశేషములేమి ?

మోహ:- ఏమిదిశేషములు పుకందరుచున్నను మొగలల పశుయ్యెను.

శివా:- ఏమి ? నీశేషముట్లాడుచుంటివి?

మోహంతు:-

మోహ:- పుకందరుకోట మొగలలపా పుకరముయ్యెను. ఈ చుర్రాల్ల శేషునిన్నిచింతు.

శివా:- పుకందరుకోటపోయినదా ? 1200 మంది సైనికులతో బాడీక్రిళ్లు వచ్చుటనుండ్లికినీవా కోట మొగలల పొన్నేనుట్లయ్యెను?

మోహ:- ప్రేక్షా! ఇందు ప్రాణశక్తిలోపమేమియు జనుగలేదు. అకరంగయోధుడు పోరి పోరి కుడకు తన సర్వశాశనమునమీసించుటఁజూచి 700 మంది సైనికులతో దుర్గమునెడలి వచ్చి కరుగిరగుడుదలను పాడుకొని దిలేర భావ నుదాకమునకొచ్చి 500 మొగలలనుపొడిచి చంపితేనును. అప్పుడు దిలేర భావను నీ పరాక్రమమునకు మెచ్చితిని నీప్రాణిచ్చుక ననుచు ముంతకేరగాగా, ఆ యభిమానయోధుడు “ నీమ శివాడనీవకుడను. నీవాగ్ధన మొలతోడను, పొగొదానములతోడను వాశేమినునీ” అనిపలుకుచు మందునకుబోవుచుండ 300 మొగలభటులు ఖడ్గములచే నతనిగొట్టిరి. వాధుఁ డీవిధముగనగుటచే దుర్బలశ్చి మొగలలపాలఁబడినది.

శివా:- హా! దుఃఖ్యుడు. యోధుడనికోలోత్పతికి, వాడక్షిణిస్తమ విరిగిపడిపోయినా శేషచౌధుర్యముతో కోలోత్పతికి! ఏమి యావిధవిధానము! సామంత్యపాదము మాలిపోవు చున్నట్లున్నదేమి ? భవానీమత నియమమునాది! గౌరవతర కక్షిణమొక్కది!

రామ:- వచ్చా! కొంతింపును. వామంత్యోధుడే ముద్రదేకురదితివా! ఇదియంతయు వా దేవి యొక్క లీలయే. నీవు మొగలలకులోబడుటయు వాకల్లి నిర్లక్ష్యకాశ్యనిష్టయే పాదక ముకామాడదా! నీ కర్కణులుమాని, యీ నీ కర్కణులు దెవోద్విష్టమేయని యెఱింగి యట్లున్నాము. ఇదిసేకు దుఃఖకాలముకారము. ఇదియొక యౌత్తమపరాభవము. దీనికి నమ్మరింతు నీవు యుదు నీకంతయో గౌరవభావములంగలవు. కుతనమెప్పుడును నభివృద్ధి ముఖముగ నేయుండును.

శివా:- బుద్ధిభార్యకాగా విధట్టుల యభివృద్ధి నీవనించుదురా ? అది యెట్లు సాధ్యము? కాగలదు.

మోరో:- పృథ్వా! సాధ్యమేలకాదు? మన మొకరియకరాజనీతిని ప్రదర్శింపని? పత్వప్రస్తుతమే సర్వాస్థితికి గాఢాభిమానము. మనము యథార్థమనుటలో బడినట్లు నిరీక్షింపవచ్చును. మేము కృతఃకర్మమై తమపై తిరుగు చినట్లు నడిచి మొగలులతోటలను దోచుకొనుచునేయుండుము. మాత్రము యథావిధిగ సంగతి బద్ధులైయుండుడు.

శివా:- (రామదాసువైపుచూచును.)

రామ:- శివకుమారా! నీ పృథ్వానియాలోచన సమంజసముగ నేయున్నది. మగునీని రాజనీతియుఁ బ్రయోగాత్మమేయగును.

శా:- రాజులేనిచులు రాజ్యపాలన కల్పప్రావీణ్యముంగల్గి యే వ్యాజంబో పరరాట్టురాకృతిగా కార్యంబుదుగల్గించి ని స్తజంబొక్కట దేజముక్కట బ్రదర్శింపనవలెనే యుక్తిమై “పాజన్యం యదిశిరబలేన” యను నీ శాస్త్రుంబిటంజెల్లునే!

శివా:- ఇది యుక్తివాదము. గురుదేవా! ఏపత్వోద్ధరణార్థమై యాశివాజీ ఖడ్గమును ధరించెనో ఏమియీయారదే తద్దర్శింపవలయు మొనర్చి పత్విమాననీ కార్యకర్తగా విభూత మొనర్చునో? అదిభావ్యమే! కమ్రాగ్యాకృతిగా మనసేమి?

మ|| పరువే సత్యమతిక్రమించుట మహా పాపంబగున్ సప్తసా గరవేలాయతభూమియే నిజపదాక్రాంతంబుకానున్న సం బరముంజెంది శివాజిగైకొనగ నున్నామండొకో ఛీత్కృతిన్ చరణాగ్రింబునదొగిసిపుచ్చడె యశస్సంపాద నేచ్ఛారతిన్ ||-

మోరో:- ప్రథ్వా! పత్వమనందు మోక్షగల యభిమానమున నిట్లునుచుండిరిగాని తమరుమాత్రం మొఱుంగరాకర్తవ్యము? తాత్కాలికంబగు నీ పత్వధిక్కారమును పత్వమునకే దోహద మగుటందేని యథుకారణముకావేరదు.

రామ:- పత్వా! ఏటికి నీకేసంకలము? ‘ధనానీమాజ్ఞయే యానుకొనుము. దైవసంకల్పమును కొనుము, నీకే యభిమానమేటికి? ఇప్పుడు నీమీయూహమును మన్నింపవేది నీ ప్రరోభి ప్పది శాట్టిగోధము కలుగునో, నీరాజ్యమేమగునో, నిన్ను నమ్మకొనిన నీపృథ్వీజీవు గుడురో, నీవేమగుదురో లోకకల్యాణార్థమై బయలుదేరినీన నీ మహారాష్ట్రరాజీ యోద్యమమేమగునో యోచించితివా! సావధానముగవారోచించుకొనుము. నీకే తెలియగలదు.

శివా:- (నిచారిం) స్వామి! కళాపయను గ్రహించితిని. దేవ యుద్ధదేశమును స్వీకరించితిని. రామ:- పత్వా! జయమగుగా! నా మహాజీవ యయితి. పోయితిమి.

మోరో శివా:- దేవా! చానులు వనగమించుచున్నారు.

(అగ్రహారము)

రంగము—4

సానము. ఢిల్లీదుర్గము జేబున్ని సాబేగం ముహమ్మదు,

సమయము. ప్రభాతము.

(జేబున్ని సా పాదుకొనుచు గూర్పుండగా జోకంగ్ జేబు ప్రవేశము. గానానంతరము)

ఉన్న:- జనకా! ఏమి రుట్లవచ్చిరి!

జోరం:- ఏమన్నది? ఆ కొండయొక్క—

ఉన్న:- ఎక్క. ఆ ఎక్కకు బట్టుకొనుటకే మన కల తిరిగి వచ్చుచున్నది. అది యొక్క యనుకొనుచున్న కొలదియే వానిని బట్టుకొనుట దుష్టరహసితున్నది. అది యొక్క కొండ యే యనుకొనుడు. ములభసాధ్యమగు నేమో.

జోరం:- అయ్యెలకను కొండ యనుకొనుట యెట్లు? వానిని బట్టుకొనుట కే తోకనైనా? బట్టు కలయెను.

ఉన్న:- అది బోనువైపునకు రావచ్చు—

జోరం:- వచ్చినది. చిక్కుకొనునట్లు లేదుటయంటే మనమిప్పుడు నేర్పు చు పనియేను తున్నా! నేటి కా శివాజీ లొంగుచున్నట్లు కనబడుచున్నాడు. దిలేరఖాన్ పురం దరుకొటను బట్టుకొనికాదు. శివాజీయొక్క 1200 మంది సైనికులకు మాకులెరి. ఇప్పుడాతనికి సలయగు దుర్గయొక్కటి లేదు. అందుచేతనే మన స్నేహము సత్యమే ధీమతులందవచ్చును.

ఉన్న:- అది మనము కాదుగదా?

జోరం:- అది మనకెట్లు తెలియను? జయసింహు, శివాజీ లొంగుచున్నట్లుండెననియు, నట్టి పక్షమున నతనికి శుభాపకా ఫల్గానా యియ్యవలసి యుండుననియుగాన నట్టిదాని నొకటి. వ్రాసి మాండుగనే తనకుబంధుటయవసరమనియు, నేడొక ముత్తరము వ్రాసి మాకున్నాడు. ఏమాత్రము లోబడినను వానినీ తనగుమున మరలపాఠాశ్రమన, కలగడొక్కపెరిసిన్నదే. ఇందుకు మంచి యుపాయ ములోపించవలయును.

ఉన్న:- జనకా! ఆ శివాజీ చాల గట్టివాడని తోచుచున్నది. అతని లోబరచుకొన మన మొకకన్న ప్రయత్నములు నీసియందలేదు ఏమైన లొంగెదా?

జోరం:- ఇప్పుడేమనియెదవత్?

ఉన్న:- గుంధి పక్షకులలో నీమారాత్మని పూర్తిగ నిగింపవలయును.

జోరం:- ఇప్పుడు కర్కాటా నేమని వ్రాయెదా?

ఉన్నీ:- ఘర్మానా వాగ్గీ పంతుటతో పట్టికాదు. మనము తొన్ని చరకుల శేషకరచి వానికి కొనాడే యెప్పుకొనిననే కాని యేమిచేయు ననువు తాపవలదని జయసింగునకు ఖండితముగ వ్రాయవలయును.

బొరం:- ఆచరకులేమి?

ఉన్నీ:- కొనాడే పట్టుకొనినది కాని కట్టించినది కాని, యెన్ని కోటలు కలవు—

బొరం:- ఘోరము ముప్పది యొందవో?

ఉన్నీ:- కాదు ఖచ్చగా ముప్పదిరెండు కోటలుగలవు. వాటిలో నిరుపది కోటలు మనకేయ్యవలెను. మిగిలిన కండ్లరెండు కోటలును, తక్కిన రెండు సంపాదించిన రాజ్యమును, మనకు లోబడి మన జాగీరుగా నుండవలయును. తాను మన జాగీరు వారసుగానుండవలయును.

బొరం:- మనమేమైన నాకలికి వోసంగవలదా?

ఉన్నీ:- అవును. అరవి మహారుద్రుని శంభోజికి మనమయిదువేల నుల్లూరు తరమున కాధిపత్య మిచ్చెదము. రీజుభూతు సంస్థానములో ఘోరమైనది ఒకటై మొత్తమునకు పదిహేయిన చోరులర్ధ్రము ముఖంకలికి పొక్కుగా నియ్యవలయును.

బొరం:- ఇది రాజునకు.

ఉన్నీ:- కాదు. కొనాడే జయసింగుచే బడవలదబోవు రీజుభూతుపై యాధ్యక్షులలో తాను వ్యయ ముగా సహాయము సేయవలయును.

బొరం:- ఇప్పుటికి దురకులు దృవపడినట్లే కదా!

ఉన్నీ:- దృవపడినట్లే. అక్షరకః మాత్రము జరిగితిరవలయును.

బొరం:- జరిగించెదను. మహారీ! ఈమా రా యోజితకర్షక బోనులోఁ బడవలయును. నేని ప్రజే ఘర్మానా లిఖించి పంపెదనుగాక!

(పరిస్థానము.)

ఉన్నీ:- ఎలక బోనులో పడవలయును. ఎలకయో! ఏమి యీ నిర్లక్ష్యభావము. — అల్లర్లే ఈ కొనాడే చరిత్రమొంత నూధముగా నున్నది. మొత్తట నికడోక దోపిడిగాడని యింకే ఓందిరినది. ఇట్లుదాకఁ దోక పగిలదుర్లమునకు నాధుండయ్యెను. ఒకరాజ్యమును స్థాపించెను. తాను రాజయ్యెను. రీజుభూతు గోలకొండే మల్లానులచే కప్పముల గొనుచుండెను. తక్కువ నందున్నంతకాలము నాకండియో నీరసతో మైత్రి నెఱుఁగఁ దెలిసెను. పైకి “యెలక” యని యాదానీనముగా బలమయిండునో కాని యాధారముగా కొనాడే యనిన నాకండిమిత్రులయిండు. మొగలుసామ్రాజ్యము భారతదేశమునుండి వెడలిపోవలసివచ్చినచో నది యొక కొనాడే మూలముననే కాగలదు. మా సామ్రాజ్య నాకండిరకు జలంకర్తామి యనుచున్నాడు. — ఏమి చిర్రము. ఒక్కభూతు మాకు లోబడి నట్లు నడింతును. మా ధనోదయమునకు దన కాత్యయలుగ నేయించుకొనుచుండును. మహాక ప్రిక్కు మా రాజ్యమును కొల్లగొట్టెనునో యనుచును. — విశ్వప్రయత్నము లొనర్చినను

మేమారని పాఠింపలేకున్నాము. అక్కడే చేసెట్టివను తప్పక భావించున్నది. ప్రతి భావ్యమనందు వాతనిజయము — దీని రహస్యమేమైయుండును? ఈతనికి నిజయము కేవలము బాహుబలమువలననే కలుగుచున్నదా? అట్లుకొన్న — ఏమి — అతడు మాకు న్ను బలమందు? ఇంక తొత్తిక, బుద్ధి కుకలత యున్నదా? అసంభవము. నేను పన్నిన పూర్వోపాదేశములనుండి చిక్కపడకుండు నెవరు తప్పించుకొనగలడు. కాదు. ఇది యేదియును గాదు. — అతనియెడల 'వైషమ్యభావ మొలిచుక మాని, కల్యణబుద్ధితో బరిశీలించెద గాక! — అతని నేవకులంతయు స్వామి భక్తులు. వా కెంద్రి యాతని కొక మారు విషము బెట్టి చంపిండుటకుఁ బ్రయత్నించి యాతనినేవకుని కొకని, కొటి యాస్థ్యముల నొపలగెడననిన వా స్వామి భక్తుడు మూడుమాటయొకటి అలుకక తడలిపోయెను. శివాజీ అభిజిత్ భానుని సంహరించినప్పుడు, శివాజీని చూచుటతోడనే యాతని ప్రాణి నిధి శివాజీకిలాంగిపోయెను. బీజతూరు గోలుకొండరాజ్యములందలి యాస్థ్యతోడోయ్య నులెల్లరు, తమ పదవులకు రాజీనామానిచ్చి శివాజీని పోయి యాక్రష్టించిరి. శివాజీ యొక దారి దోపిడిగాడే యెవ్వో నీ వైషరీత్యములకుఁ గారణమేమి? అతడొక మహా వ్యక్తి నలె గన్నట్లుచున్నాడు. ఒక ముకుందజీర్ణుని వలె జున్నాడు. అతని యుద్యమము, పాదన సాక్షగ్రి, సంకల్పకుద్ధి యన్నిటిని కేంద్రీకరించి చూచిన యాతని నిజయ రహస్యము తెలియకపోదు.

(కొంచెము తల పండి)

సీ॥ స్వార్థరాహిత్య భా వాన్ని శుద్ధినిగన్న

సత్యసంస్థాపనానక్తి గాక

తానును, తనమహాద్విమము సత్వరరక్షి

తిములన్న సైర్య ధైర్యములుగాక,

జనులనొక్కటిగ బంధన సేయఁజాలు నా

కర్షణశక్తి యోగంబుగాక,

కొలవసరములగెను నపరూపమా

దివ్యదృష్టి ప్రభాదీప్తి గాక,

గీ॥ ఎట్టిదురదృష్టములును జయింపలేని

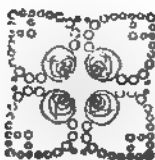
ఘనమనో నిశ్చయంబునుగాక, యతని

లోకకళ్యాణ కాంక్షయుగాక, స్వార్థ

పరతిచేసిట్టి జయము పంపొప్పముగనె?

అరివిహితమును స్వాధ్యయమునకు తోచదు. తనకును ముఖ్యముగా నున్నది తనరాజ్యమంతయు నర్పించెనట! ఇతఁడారిని యజ్ఞకారముకని పురినిధిగా నుజ్జ్వలకార్యనిర్వహణ మొనర్చుచుండెనట! త్యాగమున నుండెనట! సేవాస! అతఁడు నిగోమాము. అతఁడు కృష్ణరక్షణకారమై బద్ధకంకణుడయ్యెను. అవును. ఏకాధిభక్త్యుని సాకాశికమైన కౌంఠురదా! అట్టిపురియన్నియు లేవికాతియు నొకటాక కాకలదు. మోక్షముకాక మేల? మేము మాముసలమును భక్త్యునిచారామై పురియన్నింటిపై కివాసము కిందాధర్మపాలనామై కృషిసలుపుచున్నాడు. ఇంతిటిబలముగల మేమిపరిసేయుటలో నాశ్చర్య మేమియు లేదు. ఒకకోటలేను. సైన్యములేను. భవముచాతమున్న నుండులేదు. తండ్రినిహాయమైనను లేను. కేవలము ఘనశృంగుమండి యింకటిమహారాజ్యమును. సాపింపగలిగి ఏకధముగా వ తరత నిర్వహించుచుండెనో డలవికొనిన నొడలు పుంజరింపక మానెను. అస! ఎంతటి మహానౌవులు—

(అవనిక పును.)

రంగము 5.

సానము—మంత్రి గృహము.

సమయము. సాయంత్రము.

(ప్రవేశము మార్గోపగత)

మోహన్:— (చిత్రాకలికుండై)

సీ॥ ఏమనచింతింతు నీనాటి కీ మొగలే

ఫాదుమేశ్వరుని లొంగవలసివచ్చె,

నేనేమిసేతు ఫర్మానానిబంధన

• అను యేథానిధి నొప్పుకొనుటయెట్లు ?

ఏమని యుత్తరమిత్తు నారాజు ను

ద్వేషమేమో దాని దెలియకుండ!

ఏముపాయమున నే నీ సమస్యాలి

మార్గము సేతు నొక్కండనగుచు

గీ॥ సేయకుండన నీ జయసింహ సుంత

యాగ లేకుండా జేసెదనన్నమా శి

వాజయేమని తొ నభిప్రాయపడునో?

యేమియుండోచదేనిపుడేమి సేతు?

ఏమి చేయుటకను పాలుపోయెన్నది. సర్వకౌశల్యవ్యవహారములను పరిష్కరించు భారము నాశల సైనికాధికారి లాను వానదండయాత్రకై వెడలెను— ఇంతవఱకును రాకుండెను. పోనీ ఫర్మానానిబంధనల కొప్పుకొండనున్న నిరుపది కోటల మమ్ము వదలంకొనుమనచుండెను అందు పురందరు సింహగడములు మాఖ్యములట! ఈరెండు కోటలుపోయిన- మారాజ్యమున కాయువుపట్టు తొలగిపోయినట్లే. దీనికి నేనెట్లాస్వకొందును? ఒప్పుకొనకున్న, గంధిపానగ్రహణదని ఫాదుమేశ్వరితముగ వ్రాసెను. సుధికొండబడకున్న ఫాదుమేశ్వరపైపుకదాడివెడలను. మాస్థితిగకు లాలోచింతకున్న, పురందరుకోట మెన్నకీ మొగలను మాస్తగతమయ్యెను. శతరంగయోధుడు బాద్శిప్భువు 1200 మంది వీరభటులతో వీరకర్మముం జాళగొనియెను, నేరాలే తన - అశ్వదళముతో దక్షిణాదిస్థిరమునకైయేగెను. అరడింకను రాలేదు. మేము వార్తవంపి యారెను నిలిపింకమన్న నేరాలే వచ్చుటకు వీరసము మూడుగెలైన పట్టును. నానంద గ్రౌర్యకన్న మించి సైన్యములేదు. ఇది మంత్రయో నాలోచింపగా యీవరకుల కొప్పుకొనక తప్పదని తోచుచున్నది—నది. ఏమైనగానిమ్ము. జయసింహనకట్లనే వార్తవంపిద వాక.

(ప్రవేశము)

ద్వితీయాంకము.

రంగము 1.

స్థానము, ఢిల్లీలోటలోని ఉన్నీ సాఉద్ద్యానము.

సమయము, సాయంత్రము.

(ఉన్నీ సా యొక భూజౌంషమువద్ద నిలుచుచి యుండును.)

ఉన్నీ: ఆరవీ షీతత్వము గూర్చి చించెదిన కొలదియు శంతరంగ ను పొంగుచున్న యది. అదేమి దై బాయత్త మో యాతఁడనిన నాక సమానమైన ప్రేమనుదయించుచున్నది. ఆరవీని గూర్చి యెట్టి నిందావాక్యము విని సహించడగదా నావ్యాధియము. నావ్యాధియము మా మాట వినిన దహించుకొనిపోవును — పోవును పర భవానిల తప్ప మై ఏమి వాని జీతే ద్రియత్వము! తనసేవాని యొకఁడొక మహమ్మదీయ దుర్గాధీశ్వరుని కొడలిని — త్రిలోక నుండరిని — తమకొనివచ్చి తనకు గావకగా సమర్పించుచు — అహ! ఆయందార హృదయఁడు — ఆ యంగనను తనతల్లిగా గౌరవించి కుంపెనట! ఆమెయొక్క భువనమోహనసౌందర్యమునైనను అత్యుపెట్టనియారని సత్యేచ్ఛార్థి శేషునవచ్చును. ఇంతియేనా యాతని యుండలి విశేషము. — యావచ్చాత్ర పర్షిమనండను ఖద్దయోద్ధ మున నీశోదుఁకు పరి మలియొకడు లేడు. ఖండాంతరముల నుండియు నీలినియోద్ధ ఖద్దచాలనము శేర్పుకొనుటకై యశేషులు వచ్చుచుండుట! కరివైన సరిగ బట్టకాలని బట్టి మెరటులగు మావశేషము, నుశిక్షితుఁడేనీ వారిసహాయమునఁ బ్రబలరాజ్యమును సృష్టింపఁ గలిగెను. అటుండవలదా పుష్క — ఇంతయేనాయాతని యుండలి యరిశయనా. ఇదియేనా నావ్యాధియము నింతగ వాకర్పించినది. — కాకాలదు. ఆతఁడెంతటి కరు డాగుడు. విజపూయ నులూను సరిగఁ బోషించుట లేదని 700 మంది మహమ్మదీయ యోధులు తన్ను శరణుకొచ్చినట్లుడు, ఆ దయామూర్తి — విధర్మలేయని శంకింపక, మతాంతరులేయని కంటగించుకొనక, శత్రుసత్తమువారెయని లోనీపుచ్చక, సాదరముగా వారికభయ మాన మొసగి తన పరివారములో శేర్పుకొని సర్వవిధ గౌరవముల వారల సన్మానించెను. వారల పార్శ్వనాథుల కొంకై తన రాజ్యమున, మనీషులఁ గట్టింది యిచ్చెనట! — అబ్బ! ఏమి! ఆ చరమతనహనయ, దయాశుక్త్యుశేనా, నావ్యాధి యము నింతగా వాకర్పించినది. నన్ను మోహింపఁ జేసినది! కాకాలదు. — మఱియేమి?

శా॥ ఆ రాజేంద్రునిసత్యకామనము, 'నారా! యాదయాభుత్వ మా ధీరోదాత్తజితేంద్రియత్వము మహాతేజంబెనన్ మార్చెనే యిరీతిన్? సరికాదనూహ్యముగనొం దే భావనాతీరమా నూరల్ గాంచు రహస్యమొకలదు నన్ శోధింపఁగా పోతున్నె!

ఏమా కమాస్యమా — ఆ కమాస్యమేమి ? — ఏమేమందు గాకమాస్యమా —

(ఇరువురు చెరికత్తెలు పోవేళింతురు.)

అగ్రధను సఖి:- సఖీ! మాడవే! మాడవే! ఇచ్చటనేయున్నది.

ద్వితీయ సఖి:- ఎచ్చటనే?

ప్ర:- కనబడుచుండలేదటమ్మా ఆ పెంతుదిగున్న కొంకి తిన్నపైఁ గూడ్చు యెన్నసా యేదో యాలోచించుచున్నది.

ద్వి:- (ఉన్నీసాను సమీపించి) చెరీ! ఇదేమమ్మా! నీకొంక యెంత పెదకొరిమి? —

ఉన్నీ:- (అస్యలోచనాధీనమావధయై యుండును.)

ద్వి:- ఇదేమమ్మా! మాలు నలంకవు?

ప్ర:- ఊహకొనవమ్మా! ఆమె యేదో కవనము జేయుచున్నటులున్నది.

ద్వి:- నీదొక గొడవ. కవనముట! భగవంతుడు పెట్టకపోయినాడు కాని, నీవును పెండ్లివరము మక్కిలబ్బి యున్నట్లుయితే నీవును తిండిపైవ మాడకొని కాగితములు పాడుచేయుచు గూరుచుండువు. — (ఉన్నీసాతో) ఏమమ్మా చెరీ! కవిరా ప్రపంచమునుండి యొకించుక మా ప్రపంచములోనికి వచ్చువా?

ఉన్నీ:- సఖీ! —

ద్వి:- అబ్బ! వచ్చితివమ్మా మా ప్రపంచములోనికి. నీ విచ్చటనే యుంటినాయేమి?

ఉ:- (ముఖభావమును చూపుకొని) చెరీ మీమాటలందు వాకర్థముగపడుటలేదు.

ద్వి:- అర్థ మెట్లుగపడును?

ఉ:- యేమే నీ జాణతనమా! నీకును కవన మబ్బుచున్నదే.

ద్వి:- నీ సన్నికర్షప్రభావమున నామాత్రమైన మాకబ్బకూడదా!

ప్ర:- ఆరు నెలలు సహవాసముఁ జేసి వారు నీరగుదురు.

ఉ:- చాలును లెండు మీపరిహాసములు. కాలయాపనమువలన గాక యెందుకు వచ్చినవి?

ప్ర:- చెరీ! కోపించుకొనకుమా. శిశేమిరఁ గవిత్వము గట్టితివా?

ద్వి:- నీవు కాగిడుఁ ఇచ్చినదా కట్టుటకు.

ఉన్నీ:- అదిగో! మతల నీపరిహాసమును మానవైతిని.

ద్వి:- చెరీ! పోనిమ్మా ఏదీ! ఇరువురమేలైన పక్షమును జూచినియున్నవో.

ఉ:-గీ॥ ఆ ఋణులులను విట్ట గులాబిమట్టు

జుట్టిదానితోఁ బోము మంజులవచనము

లాడుచున్నది; కాని, యయ్యదిమదీయ

సన్నిధి న సుమ్ము జేమిమిత్తునుగఁగెంచె॥

ప్రశ్న:- చెరి! చాల భాగ్యమున్నదే.

ద్వితీయ:- అర్థము కానివన్నియు భాగ్యములేయందును.

ఉత్తర:- అర్థము కాకుండుట కిందేమంత క్షిప్తముననున్నదని!

ద్వితీయ:- క్షిప్తముననున్న లేనంతమాత్రమున నన్నియు సర్వమునగా యేమి? ఏదీ లేనిది మాటలతోనే
నాక పద్యముఁ జెప్పెదను. నీపద్యముఁ జెప్పుము చూడము.

ప్రశ్న:- ఏదీ! కానీ.

ద్వితీయ:- గీ॥ క్రింది నాకసమును దలక్రిందుసేయు
పైని భూమికి నిచ్చెన వైవగంబు?
దిగుటా, యెక్కుటా, మాయనుటిట్టుటా, యె
టింగి సెప్పెడువారు లేరే జగన్నా!

రెండు రోజులు, కాదా రెండునెలలు, నది ముఁ జాలనివో రెండు వత్సరములు గడు
విచ్చుచున్నాడు. దీక్షియర్థముం జెప్పుడు. చూచెదను.

ప్రశ్న:- అందు భావముకట్టి యెన్నఁ గదా చెప్పటకు?

ద్వితీయ:- ఏమి? ఇందు భావము లేకని, తెలియఁజాలని వారికి లేదేమో.

ప్రశ్న:- పోనీ నీవు చెప్పరాదా?

ద్వితీయ:- పోనిండు. మీపద్యములలో భావమున్నదని మీరు సంతసించుచుండిరికదా?—చెరి!
ఇంకేమైన పద్యమును వదులుము- గృహింపఁ గలనేమోచూచెదను.—

ఉత్తర:- అభ్యంతరమేమి.

గీ॥ ఆగులోబులోని లలితోద్యత్ప్రదీప
శిఖల దేహములను విసర్జించుచుండె
నావతంగాలి; కాని యయ్యవి మదీయ
సన్నిధి నె నుమ్ము త్యాగశిక్షను గణించె॥

ద్వితీయ:- అదిగో. అదే భోకణి!

ప్రశ్న:- చెరి! దాని మాటలకేమి? తన బాహు కవిత్వమునకె నుండలేదు కాబోలు! ఏదీ ఆ పద్య
ము ప్రస్తుత జరుగనిదాని. (అని ఉత్తరపాత్రలోని కాగితమును దీసికొని)

గీ॥ ఆకుపచ్చగ గోరింతయాకు.

ద్వితీయ:- (అడ్డవచ్చి) అప్పు శేటికి తెలిసినది! గోరింటాకు పసుపు పచ్చగనుండుకా నాకు పచ్చగ
నండునది.

ఉత్తర:- భుక్తిలో నడ్డుపెట్టవలెను. యదావయవము నొక మితమున్నది. (అని)చెరి! చూడలే

ప్రశ్న:- గీ॥ అకు పచ్చగ గోలితయ్యాకు పైకి
నగపడుచు రక్తిమను లోన నగచుకొనెను
నటుల నాశాంతమూర్తి నీవైనారాగ
భావమును దాచుకొనెడు గుప్తమృగాగ॥

భావగర్భితమయ్యెను పద్యము చాల పరశమగ పద్యమిది.

ద్వి:- (హాసము చేయుచును.)

ప్రశ్న:- ఏమట్లు చూచుచున్నావు?

ద్వి:- భావమును పర్యవేక్షించి కవిత్వమగును గాని భావగర్భిత మగునది కవిత్వమగునా!

ప్రశ్న:- నుతి యేమగును?

ద్వి:- తత్వమగును—భావమే పద్య మున్నట్లున్నది. ఏదీనన్ను జదువనిండు. (అని ప్రధమ పాత్రలోని కాగితమును చీకినది)

గీ॥ ముద్దుదయ దుఃఖముం దగుమాత్ర మూత
సమునచొసరియొండిన కారణమున నది వి
నీలరుచిభారవహమయై నేలకొరగి
పోవుచుండె దిగంతభూములను గూర్చి॥

ఏమిటి! ఇంత కేవలముగానా వ్రాయుట; ఎంతభావ మున్నను పద్యగంభీర ముండవలదా- అందు లో నెత్తును గీతపద్యములనేనా వ్రాయుట!

ప్రశ్న:- ఏమో—

ద్వి:- నేనా? నేను సాధారణముగా సృష్టించునట్టి వ్రాయుదును.

ప్రశ్న:- ఏదీ యొకప్పుడైనా చదువును.

ద్వి:- ఇదిగో మరేదైనా.

మ॥ ప్రళయభీల సమగ్రకంపితసముద్రస్థిస్ఫుటాంతర్గతా
నల దుష్ప్రీత్య సముద్యుటాంచిత తరంగ శ్రేణి సంతరంభకృ
ద్విలసద్ద్వాదశ భానుకాంతి విభవోద్వేలా సమాలోలసం
కులవేళన్ భువనాధిభర్తవగు నీకున్ వందనం బీత్వరా!

ప్రశ్న:- అత్యుత్తమ. నదిగ మరేదైనాగా నేయున్నది కొంచెము కొంచెము పొడవన్న మాటగాని.

ద్వి:- పోనిండు. మీయొక్కాడకవిత్వముకన్న మెఱుంగె

ప్రశ్న:- కాని, అందులో నర్థమేమైన నున్నదా?

ద్వి:- సభులారా! చాలామగాని మీరొక్కమఱుం నిన్ను నేరెట్టిపదవి సొంతయ్యెదము

ప్ర:- అయ్యో- ఈ గండం గోళములోఁబడి యానంగతి ముంచి పోతిరమ్మా!

ద్వి:- నీ విల్లకు బాపకము తేనెము కానంగతి మాకు దున్నెకలో తేనేలేదు.

ఈ:- చెలలారా! ఇప్పుడైనఁబోయి మంచాపని నెరవేర్చును. నేను నింతలో వచ్చెదను.

ప్ర:- { అట్లనే కానియు (ప్రస్థానము)
ద్వి:-

ఈ:- ఎన్ని దినములనుండి పోయెదున్నను వారాపని నింతవఱకు నెరవేర్చలేదు. పోనీ నేనే చేసి దనన్ము. నదియేమో కాని, కనులు మూతలువడంజు. చేయిసాగదు. దేహి మాపాద ముద్ర మును కంపించును. (జొరంగజేబు ప్రవేశము)

జొరంగ:- కుమారీ!

ఈ:- జ్వరా!

జొరంగ:- ఆ యెఱుక చిహ్నమట్లున్నది

ఈ:- (సావధానముగా) ఏమి? ఛత్రపతి కివాటి సుధివకతుల కొప్పుకొనియోహా?

జొరంగ:- పెప్పుకొనుటయేకాదు. మొన్న నీచతురముద్దములో స్వయముగానిచ్చి మన పక్షమున యుద్ధము తేనెను అతని మానలేనిక దృఢములగు దుర్గములనెక్కి సాధించిరి. కనుక మన కతండు తోబడి వచ్చేకా;

ఈ:-అట్లని మీకు పూర్వమైన విశ్వాసము గలదా?

జొరంగ:- పుత్రకృతముగ గన్నదుయంద విశ్వాసముల కలగకుండును?

ఈ:- ఈవఱ కన్నిమాట లిట్లు పుత్రకృతముగాలేదు.

జొరంగ:- కాని, కుమారీ! ఆకివాటి నెట్లులైన ధిరీకొకమారు కప్పించవలెననియున్నది. అదియెట్లు సాధ్యమగును?

ఈ:- రప్పించవచ్చును. అతడు మధన జేసిన సహజ్యము నధిపతిండుడు బలహిమముల సంత్రుడు నొక్కమారు దర్బారున కూర్చుండు నేయుండు. విశేష సహజ్యము లొనర్చి మరల దక్కనుకుఁ బంపగలననిమాడ వార్తయేను. తప్పుక నారదు రావచ్చును.

జొరంగ:- అత్ర నట్లే యొనర్చవలెనుగాక; కాని కుమారీ! నీదే మట్లు దాసీనముగ నుండివి?

ఈ:- ఏమియులేదు.

జొరంగ:- కొన్నిదినములనుండియు నీయంతోక మార్పు గవలడుచున్నది.

ఈ:- (తొరకొనును)

జొరంగ:- కుమారీ! ఏమైన విచారకారణమున్నచో నాకుఁ చెంపుము. ఈక లోలోనఁ జరింపిండును నుల్లసమునుఁజెంత్రకొని మనస్సును కష్టపెట్టుకొనుట మంచిదికాదు.

ఈ:- జనకా! నాకెట్టి విచారమును లేదే. నేనీమధ్య నొక మాత్రన ప్రబంధమును కదించు చుంటిని. దానిఁగూర్చియే నేనెప్పుడు విచారించుచుండును. దానినే మీరవ్యధాతలంచెది.

జొరంగ:- ఏమి ప్రబంధము?

ఈ:- ఇంకను నాకుకలఁ జాలవచ్చులేదు.

జొరంగ:- నుంచి ప్రబంధరచనయందైనను వృధాగావున్నను గలఁత పెట్టుకొనకము. ఇంక నిక్కడ నేమి చేసెదవు? పోదమురమ్ము. (ప్రస్థానము)

సానము:- శివాజీగృహము -రామగడము,

సమయము. పృథ్వీరామము.

(మోరోపంతు, శేతాజీ, రానాజీ, నిలంచుని మాట్లాడుచుండరు)

శేతా:- మోరోపంతు! పునందరుకోటను సాధించుటకు తిరిగి పృథ్వీరామములు జరిగవచ్చు వేమి?

మోరో:- శేతాజీ! మనపనికే లిప్పుడు కోటను సాధించుట కనుకూలముగ లేవు. మనప్రధాన దుర్గము 'రాంక'కేబు చేతిలో దిక్కినది. అతనిని సాధించుటకు ముఁబలము చాలదు. రాత్రిన నాతనితో గృహితుమైత్రీ కలుపవలసివచ్చుచున్నది. ఈసంగతి వింటిరా! ట్రాం గ్ కేబు మనప్రభువు వారిని సగౌరవముగ దర్బారున కాహ్వానము చేయుచు సేవకలహు మానము యిదియేనైనది.

రానా:- చాలపెద్ద యెత్తుకేనీనాడే.

శేతా:- మనకు దాని పైయెత్తుచేతగానవుడురా! విచారించు. నినది:

మోరో:- అయిన ప్రభువుగారి ధీర్ఘి పృథ్వీరామము విషయమై విచారించుమి?

రానా:- పృథ్వీరామ ధీర్ఘిపాక్షాదులుయే మంచిదని నాయభిప్రాయము, ఏలనక నారంగకేబు బహుపటిలైనది. మీదు విక్కిలి బలవంతుడు. ముఖ్యముగ - తనికప్పుడు స్థావరలిమియు పెక్కుడుగ నుండును. మనప్రభువు వారంతటి బలగముతోడ వెల్లినను, నొకవేళ తప్పి వచ్చెనేని, నిర్వహించుకొనుట కష్టము.

శేతా:- పోతుండిన చక్రవర్తి నిరంధముడలంచుకే. అతడుమాత్రము నిర్వహించుటకష్టము కాదా? ఈ కష్టమెట్లును తప్పకవచ్చినట్లున్నది.

మోరో:- శేతాజీపల్కినమాటకర్తవము. పృథ్వీరామ ధీర్ఘిగటయే యాచితముని నాకు దోహదమున్నది. ఎల్లెడను మన మప్రభువులమైమాత్రీ ముందవలయును. కాని ప్రయాణమునకు నేర్పాటు లేట్లులేయవలెనో విచారించవలసియున్నది.

రానా:- మనలో నెవరైనప్రభువుగారిని - వెంటడింపవలయును.

మోరో:- రానాజీ, నీవును, శేతాజీయును పృథ్వీరామి కజ్ఞాస్యముగా ననుసరింపవలెను. ఇది చాల కష్టమయినను. ఏమాత్రీ మేమరియున్నను కష్టమువాటియైన.

రానా:- ఇదియంతయునిట్లుండ పృథ్వీరామ లేనిసమయమున నిచ్చట రాజ్యవ్యవహారముల సరిగ మోడవ్వనియుండును. బీజపూరువారి కేరకాస్యముఁ దలచునీయరాదు.

మోరో:- ఆ కష్టాదిట్లుములొచ్చి యానలకేయింబడినవి. మఱియు నిప్పుటిలో బీజపూరు వారు మనపై వృద్ధి నికచ్చుటకునిలలేదు. ఏలనక కొంతగాములొని యాదనితాకులు వారిపై దిగువబాటుకేసినవి. ఇప్పుడు వారిసంఘాతులై బీజపూరువారు పృథ్వీరామి చురడిది. మఱియును మనసరిరాద్దులలోని బీజపూరువారికోటలను, సైన్యకష్టమంతగా తీసుకనే యే యుపాయముచేస్తాం. సాధించవలసికదిగా నేర్పాటుకేసీయినాము.

నేతా:- అంతిమేకాదు. మనమువర్సగా చేసినవాద్యము వీజత్రాత గోల్కొండల యందుండు నట్లుగనే యెప్పుటివారలకును దెప్పించకొనకు తగునీరి ననుచుకొనవలయును.

మోహి:- అవును రానాదీ! అట్టియేర్పాటులును జరుగుచున్నవి.

(అనాదీ, అన్నాదీల పులికేతులు.)

మోహి:- ఓహో! వచ్చితిరా? గదా ఎచ్చటినుండి యీరాక!

అనా:- వీజత్రాయనుండి వచ్చుచున్నాడను. ఇప్పటికి మనదేవాలయంలోగల వీజత్రాయవారి కోట లను వార్తించి ఓట్లుకొనగల్గితిని.....సరికాని యిదియేమి! పులికేతువారు ఢిల్లీకిగదా రట? అవార్తనిని వేయట వచ్చితిని.

మోహి:- అవును. పులికేతుగారి దర్బారునుండి యాహ్వానమువచ్చింది.

అనా:- అయిన పులికేతుగారి నిశ్చయమేమి? వారు దర్బారునకు నిశ్చయముగా వెదలెదరా?

నేతా:- ఏమట్లు వెదవు?

అనాదీ:- అనుటకేమున్నది? మౌరంగజేలు సంతటి కుటిలఁడు ధర మట్టియొక్క యుద్ధవోడు. ఇత మనపులికేతుగారియెడలనతని కాటిల్లము పెడిగనక్కఱయేలేదు. మనల వారందెన్ని సారులు మోగించెను. అట్టివాడేతలో ఓట్లు మారెనన్న నమ్మకకల్పమా! అసంగతిఁ జరిపికొనకయే యిట్టి పరిస్థితులలో రాజ్యము విడిచి, యువరాజునుగూడ దీసికొని శత్రు మధ్యమునకు వెరుగఁకామట శ్రేయస్కరమా!—ఈ ప్రయోగము నా శేషాలేయు నిష్ప్రము లేదు.

అన్నాదీ:- నాకు నష్టములేదు.

రానా:- నేను నయిచ్చమునే మాచిందిరిని—కాని—

నేతా:- రానాదీ! మరల మొదటి? అనాదీ! ఇది ప్రభుత్వగారి నిశ్చయమై యున్నది. అంతియ గాక ముందు వెన్నల నాలోచింపక మరకఁ దొందరపడినఁ బ్రయోజనమేమి?

అన్నాదీ:- ఇందు తొందరజేయుదులేదు. మేము నాలోచిందిరిమి మనమీ యాహ్వానమును త్యజింపకుమేని, ఫాదుషాద్ మరల విరోధమునని—కాని, యిది యుద్ధవిషయమేమియు కాకాలదు. ఏలనన నతనిని మనకునుగల వెకమీనాటికాదు. వీజత్రాత నికరమున నతనిని మనకును యుద్ధము సంభవించినచో గెలిచిన గెలువగలేగదము. లేదా గుప్తముగా కలగియోండి సమయమును వేది విజృంభితముగాక! ఇతమమీ యాహ్వానము నంగీకరించి పులికేతువారిని దర్బారునకు సంప్రద మేని నచ్చట నపాయమేమైన జరిగిన మనము నేయఁ గలదేమి? ఈమాత్రము యోచనకుక్కఱలేదా?

(శివాజీ పులికేతు.)

అందఱు:- జయము మహారాజునకు జయము.

శివాజీ:- మోహి! పంత్! మీరిందభీతివచ్చి చాలనేమైనదనకొనియెద—ఇంతకును నేనులోచింది?

అన్నా:- దేవా! తమరు ఢిల్లీకిగట మాకేమియు నిష్పముగలేదు.—కాని,

శవా:- అన్నాటి! కాకలంకగా నువ్వగులేదు. ఇది భీష్మకృత సామ్యవ ముఖానుటకంటే భవాని
దేవి యాజ్ఞ ముకొని విచారించుమేని భీష్మకృత యుక్తముని తోలుము.

అచాచ:- దీని! యద్దాని భరినీని యాజ్ఞమునుకొనుటయెట్లు?

శవా:- ఎట్లు? అప్రకాశముతో నొంటినిగా నెదుర్కొనుట యెట్లు తటస్థించినదో, యాజ్ఞ
రము మాత్రిమే దైవభావమునిదముకొనిన వానిని తారద్యోగైట్లు తటస్థించినదో
యెట్లు యెట్లు పురందిరికొట మొగలల విశేషపుష్క మన పిలువనికొటను గోల్పోయి
ఫామిషు లొంగుట యెట్లువచ్చినదో, దానినిన ముఠ మేల్కొనినదో, కిములగిందో
విచారించుమేని కృష్ణముకాగలదు భవానిదేవియాజ్ఞ యెట్లు.

అచాచ:- నిజము.

శవా:- ఇత్రదే భీష్మప్రయాణము నట్టిపంపుటనమే యని నా విశ్వాసము.

అన్నా:- విశ్వాసములు, త్రికృష్ణములను కొంచెమునీనటుంచి తునవనమొకటితో నొకించక
విచారించు నామకదయక యుక్తిగదను. ఏమి-తమరొకంగ కేసుయొక్క యాచార
ర నమను కలముగా విశ్వసించియే యీ ప్రయాణమును బూనుకొనిరా? లేక జ్వరంగ
కేసు స్వగ మెరింగియు వాడు చేయగలగునదేమను నిర్లక్ష్యభావమును బహించి
యేచుచుండి?

శవా:- ఓయీ! తెలియకనాని, నిర్లక్ష్యమునగాని యాచారమునకే నయ్యకొలేదు. ఈ కర
సాంద్రాజ్ఞములదలి వ్యవహారముల వ్యవహారగ బుకీలించుట కిదియొక యంతాళముగ
కేసికొంటి. ఇందుకొకై ముందు నన్నికంగతులతో బుచ్చమును గలంగకేసికొనుట
కును, కొకచేతలేదే యిందును వాటిల్లిన నందుండి కిచ్చి చుకొను కుం తాలిన సాధన
సామాగ్రిని ముందుగనే సమకూర్చి యుండుటకును కథువాదపంతును భీష్మకై బంపియొందిని.
కాన మనవిచ్చిన భయమేమియులేదు. మేలేయుం తానాతీయ శత్రుజేయ నన్న
నునగుట మనచుండిరి. ఇకను మంకయి కారణమేమి? అదియొకంగాక యోధవృత్త
యనున నుండుముగల తానొకంగ వచ్చువా? భీష్మాంకురములకు నవకాళ మొకంగ
వచ్చువా?

సీ॥ ఘోరనిశితాసి ధారాప్రపాతర

క్రమిపాద్యంబుల నరుగువేళ

శత్రు వరూధినీ క్షాత్రీదుర్గప్రభే

దన కార్యములయందు దరలువేళ

రాజనీతి జ్ఞానరతి గూఢప్రహ

విచ్చేరినంబు గావించు వేళ

మరదృష్ట భూతనందోవా కృతాదైర్య

మేఘముల్ తెదర జృంభించు వేళ

గీ. కాందికీ దేవతాను పరాశ్రమము లేనిది.

మాంద్యమును, దైవ్యమార్యాభి సుద్యమసునె

వీరకేసరి సాహసాచారవర్త

నాదికముల కియ్యది యమర్యాదకాదె?

జవా.- శేతా! మనకు ధీర్బీగ శున్నకొని రాతేమరికాదు నాదధిపాత్రయియ్య. ఇట్టి పరిస్థితులలో రాజ్యరక్షణమొక్క— యథార్థ మొకటై శేతుట యునికంకించు యుంటిని, చీకటిచివలె నిప్పుట విడిచివెళ్ళిన కానుకను.

శివా.- అలాటి వానివిడిచి వెళ్ళుటకు రిజలేషన్. నాకు ధీర్బీగవృత్తులకు గట్టిగ పట్టుబట్టి యున్నాను. ఇక శేత ప్రయాణము మానుకొనవలసి వచ్చును. — పరి ఆత్మాశ్రయము, నితను శత్రుత్వ త్యాయము మన రాజ్యమమీదికి రాకుండ జాగ్రత్తగా గావకొనుచుండ వలయును. మోగోపంత్! నీకు శేతుగ తప్పన దేనియాలెను, పొంగినరావును ముప్పాసేల పై క్రిమతో పూనాలో నుండు వల్లెర్నటులేసితిని. అపసరయగు నేని రివాతని సహాయమును గోరవచ్చును.

మోగో.- తగ్గిరూ! రాజ్యముగ నిష్పయ్యై తమకట్టి చింతయు వలదు. — ఒకమూల ధీర్బీలో తమరొక్క రాజుకింతుకు తప్ప మరెవరిని నమ్మవలదు. అతడు మొన్న దక్కనుకు వచ్చినపుడు శేతాతతో మైత్రి కలిగియుండెను. అరిని క్రొవ్వుమును బానుగొరించి తిని. అతడెచ్చటి బహుశక్తిని వెగములేకొనినపుడో మీకు దలంపగలడు. — శేతాశే, తానాశీలు మిక్కిలి ప్రసంగించు వారలను కపాష్టముగ మెలగవలయును. ఎందుకా నుందిది. ఒక కేయ మావశేరిక 500 కాల్బలమును తమతో దీక్షికొనిపోయెను.

శివా.- తుందిది. మోగోపంత్! ఇదేమేము పోయివచ్చుము. తానాశీ! మనము శేపటి యేద యముననే ప్రయాణమైపోవలెను. మనమెల్లరము నొకమారు తల్లిగారి దర్శనములేసి మర్రుతుండెను.

(తగ్గిసామము.)

రంగము ౩.

శ్లోకము. ఉన్నపోగతి — కనుమును, మున్నమును.

(ఉన్నపో చరిత్రై లింపునకు మున్నపోనకు బట్టకొనినందులకు చిత్రించుచుండును)

పల్లి:- (కొంచెమునీ పూకకుండి) చెరి! ఏమైన పోలికవచ్చిందేమో చూడలే!

బిల్లి:- ముప్పిరికొండగదా పోలిక నిర్లయించుట?

పల్లి:- అయితేమీన మృగన నీకేమీన క్కాడ మున్నకుడే!

బిల్లి:- ముప్పిరి పొడవుట! ముప్పిరియు వికారము! యొకభుజులుంటు! ఏమారాట యిది! ఎవరికుండదు?

పల్లి:- కాదు! బ్రాహ్మినిన బాగుండును! కా! మనలకు బాగయకుని కోరలేం? మనకు బాగికిర కనకు కచ్చుకా? ఇచ్చుటికి నాజను పర్యాయములు బ్రాహ్మి చించుట యైదు. ఇంక దీని కేమి వింతలు పెట్టుకో!

బిల్లి:- ఉంది. కచ్చు మున్నట్లున్నది.—

[పదేకము. ఉన్నపో]

ఉన్న:- ఇళి! ఇళి! బండలే! పూర్తి యైకతే!—ఇంకను కాలేదా?— అయ్యో! ఇంకను కన్నలు పెట్టలేదు.

బిల్లి:- చెరి! ఏమారొండలు— చూడు మీమూలైన పోలిక కచ్చిందేమో!

ఉన్న:- ఏదీ! నాకికెన్నె చిత్రించింది?— ఉత్తమము వలెదా?— కంఠము మునుపలెదా? నీగ్రమును కంఠపుకల రచించిరా?— ముప్పిరియును వికారముగను, మున్నముకాగిరి కదా! భుజములను కన్నలను యెంచునట్లుగా రచించిరా?— బాహువుల నాను ట్లి ములుగ చిత్రించిరి కదా?—

బిల్లి:- (అపహరించి) అయిన నీమూలనాగ మైనదా?

పల్లి:- చెరి! ఈ మెలియేమి?

ఉ:- (ఈమూలల విమర్శించి) కావయ్య! చెరి! చూపిచూపి!

బిల్లి:- ముందు కృత్యక్షమగు నంతగదే—

ఉ:- ఈ (అని కల కంటికి బొమ్మపైత్ర ముంది) అబ్బ! ఎవరే యాబొమ్మ బ్రాహ్మిని?— కప్పొలికింబులను లలిత కంఠలో నీరూపునకు చిత్రించుటకు పోలికా?— ఈ కన్నలు కెంత కంటికియగులుగ మున్నవే!— అబ్బ! యేమి యాబొమ్మపైత్ర! నీమూలని నట్లు రాకదే—

బిల్లి:- నీ మున్నముకొంటిలో నీకృతయముగ కచ్చి మేము చూచితిమా యేమి? నీకృతయముకో?— బొమ్మగదా కలంబుకొనినదా?—

ఉ:- కాదే! నా కృతయమున బిల్లిచూచినదా— చూడరా నాచూచాకృతి?

సీ॥ కాంతి గోళంబులో! కన్నలో! గానరే
 చెలువొందుచుండె రిక్కులవిధాన!
 స్వప్నభావకృమో! వదనమో! చూడరే?
 తనకారుడుండె చంద్రుని విధాన
 స్వర్ణసాహాయ్యమో! వక్షమో? యు? యరే?
 గొమరారో! కరిమన కము విధాన
 ప్రజ్ఞాధ్వజంబులో! బాహులో! తెలియరే?
 వలియించుచుండె భోగుల విధాన

గీ॥ అదెమనోహర స్వచ్ఛ దివ్యప్రకాశ
 మందిరము? యేమి? యాపాదనున కంబు
 రుచులనీనెను బాలనూర్వుడో యంగ
 మహిత శౌర్యాధి రాజ్య సమ్రాట్టనంగ॥

ద్వి:- (ప్రథమతో) చెరి! దీని పిచ్చి పట్టికట్టినది చూచితివా?—

ఉన్న:- చెరి! పటమేదీ ఎంతలుకైనది?—

ద్వి:- అఁ ఛూరయ్యెడి—పిచ్చి—

ఉ:- కన్నులు చిత్రించితిరా?— నేను చేతువంటిది కదా! ఇంతలో మోకొంకలు చేల?

ప్ర:- (ఈ యున్న యర్థముకాక తెల్లగోయజూచుచుండును.)

ద్వి:- (ప్రథమతో) చెరి! నువ్వుగో పోవచ్చును. ఉన్నకొలదియు నికార మతికయింతు
 చున్నది. (అని ప్రథమతో పోలోప)

ఉ:- ఇకనే! ఎచ్చటికి పోవుచుంటి?

ద్వి:- మరెక్కడకు లేదు. నానంటివారి వద్దకు.

ప్ర:- అబ్బ! ఈయకొనవచ్చు! అమెకేదో మతిభ్రమ కలిగియున్నది.

ద్వి:- నీకును కలిగినది. ఇదిజంకయే కాద నాకును కలుగుచున్నది. మతిభ్రమయింతు!
 అదితృప్తులనులో నేనున్నదని, యామె! భావోన్మాదము కలుగుటకునీరందుకు
 రెండు నిమగ్నము లాలకుండును. నానిజంకట నదియే తిరిగివచ్చును.

ప్ర:- (విస్మయపడుచు. ఉన్నసా తిత్కృపలనును చూచుచుండును.)

ఉ:- చెరి! యిది కాగునన్నదే! ప్రకృతిరీతిని లక్షణములన్నియు నందు క్షృత్తికలింపబడినది.

ద్వి:- చెరి! అన్ని లక్షణములను కాగుగ నన్నదికాని, గోపవచక చెప్పు. యీ పటమెవరిదో!

ఉ:- ఇది యెట్లది కాదు. కాబట్టి. కొంత సామానా వార్యుని నుండును. పరిణామమున నిరూపించుట శక్యమైన యొక వీరయని యనుపదము యున్నచో నదియెట్లుండ నో నెఱుఁపించి దానిని స్థూల కృష్టి కందుట్లుగా మిశ్రమము చేర్చింపును టిని.

ద్వి:- ఇది దానితో స్పృశించును. — ఇంతియన్నా ననునకు పోతుంటే?

ఉన్న:- చెరీ! మీమాటలు కావలయునులేదు. యున్నాననుమి?

ద్వి:- ఉన్నానను! నులేమియు లేదు — కొంచెమిటి కొంది ప్రదర్శనము —

హ:- చెరీ! నాద్యముకాదు — ఇంతకు మునుపు నజమీగ వీర కౌంచమున్నాననునకు లోనై తిని — ఏదీ నా పల్కితిని.

ద్వి:- (ప్రభముతో) యంకను నీకు నంకములేటి? ఈ చిత్రి రూపమునకును, కదాలోకన జనిత యున్నాననునకు నేదో సుందర మాందిరవలెను. (ఉన్నసాతో) చెరీ! నుతి యొకసారి యిట్లుగునున్నాను. నిజము చెప్పుము?

ఉన్న:- ఎన్ని సార్లుండెడినను నిజము చెప్పుట కిందియే కదా!

ద్వి:- పోనీ నీకంత చెప్పుట కిష్టము లేదో మేమో నిన్ను బాధింపవలయును. (ప్రభముతో) చెరీ! నన్ను. నాకమించునంద నవదనములేదు. (అని ప్రభముని సభిని లాగి కొని తనతో దీవికొనిపోవును.)

ఉ:- ఏమి! దీని కౌంతి! — (పరుమును దీవికొని) ఇది నీయిట్లునే యుండునా? — అది అదిగో అట్లునే యున్నది. —

(అనిక కారును.)

తృతీయాంకము.

రంగు 1.

సానము, ధీరీకర్పాన.

సమయము. పృథ్వీ.

(సానము కొంగున, పృథ్వీ నీవాపరిలేర్ భావ, వంశకాయము, మైథూన
హిందూనీలాపరి నామసింగ ఇంకను కొంతరు పద్మానామ యశోదికానవా సీమలై యొందురు.)

కొంగు:- మిమ్మలొకరి ఇంతటి సమస్తమెట్లు కలిగింది. మన లోకమును దాచాల్సి యాదు
రాగమును కాళమైందే. ఇప్పటికిని మనకీనామసింగ లొంగుకొనకుటకులలేదు.

విలేక:- ఎంత ధన వృక్ష- ఎంత సైన్య సమస్తమిది. అంత పొగరుచూతు మూలమున—

మై:- ఈ సమస్తములకు మనకూ రావసింగు నిద్రకుండితూలు చేయవలెను.

కామ:- పృథ్వీ! మి కీ సమస్తములకు రావసింగులనశీకరింపలేదు.

కొంగు:- అవును. కివాచీనామ గూడ గలిగింది- దుర్గజానులన కొంతకరిగింది.

మై:- మొత్తమునాక పొందువులవలన కలిగింది. కనుక యాసమస్తమును హిందువుల వద్దకుండియే
వసూలు చేయవలెను.

విలేక:- రావసింగ వద్దకుండిగాని కివాచీ వద్దకుండిగాని సమస్త పరిహారముల మనకు గ్రహీతవా
లము - ఇదే నెవరివద్దకుండి గ్రహించుట?

మై:- మన అధికారమునకు లోబడి యెన్న హిందువులైన పృథివీకాయను మన యాసమస్తమును
భూమ్యులై నేయవలెను.

కొంగు:- అదియెట్లు!

మై:- మనకు వారికి సమరధర్మమును నిర్ధారించవలెను.

కొంగు:- ఏమి యసరధర్మము వారి కాపొందిరము?

విలేక:- అది అశోచింప నీయని విషయమే!

మై:- ఏమి అసరధర్మము కావలయును? మనరక్షణకొరకుంటూ, మనమున్న తింటూ,
మనయధికారమున మన్న హిందువులు మన మరొకయములకుదిరుద్దముగా వాడు నుండు

కొనుట యపరాధముకాదా? బాబు పెట్టకొనుట యపరాధము కాదా? ఇంతకును
ఘోషించుట కలదు? కావునబాబు పెట్టకొను వ్యక్తి హింసాత్మకుడను నున్నను తనకును
చెల్లించుకొనియున్నాడు.

ఇతర:- గొప్ప అపరాధము.

కొర:- దిలీప్ భాగ! ఇదియెంతయు బాగుగ నున్నది ఈ మహాజనున నడ ముదిర
కాలముననే నష్టమయ్యెను తోగి పొందెను కావుననే పొందివులపై యీ
కొర్రున్నను నిధించుచుండిరి. (అని కనిగనునై నేదియో వ్రేసి) దిలీప్ భాగ!
ఇదిగో నాజ్ఞాపత్రికయు దీనికొకయు పొందికడనుండి బదిలీయింపబడు నమూనా
జేయును. (అని పత్రికనుచ్చింపెను)

పై:- దిలీప్ భాగ! ఏదీ అజ్ఞాపత్రికయు నొకవారు చదువును.

దిలీప్:- ముందరిది. (ఇట్లు చేడుచును)

హిందూదేశ ప్రతివాదికిని:-

మీ హత్యాకృతము ను యధికారము క్రిందకునీగివేసిరావేమి నుద్దేశముగ నున్నావై
దివంగ బాబునీయేరాజనీందరి మీ పొందికల ను నుగం (దొంగిలించుకొని, నా పిచ్చుల ధన
వ్యయమును, పెద్దదప్పును నిర్మించి. తనవలెను నిశ్చయమును నీ కరిగియుండుటకల
మీకే యాబోతును లొంగిపలికియున్నాడు. మఱియును, మా యుప్పునదియు, బురక్షులను
క్రిందకుండి మానుకొనునకు నిశ్చయముగా బాబు నొకదానిని మారు పెట్టకొని యుండిరి. కావున
మీయూయిపరాధములకుగాను " జరిమా " యను క్రొత్తపన్ను నొకదానినియూర్జు, పత్రికను
ద్వారా నిధించుచున్నాను. ఇది బాబునకును ప్రతిపా, దత్తము నిచ్చుకొనవలసి యుండును.
ఈయాజ్ఞ రెవరి సూర్యోదయము నుండియు నకులలోనికి దీసికొని రావలయును.

అజ్ఞాధికార మొనర్చినవారు నొకరకంబైన పాలనకుదురు-

కొరంగము,

అలంగియ చక్రవర్తి.

పై:- చాలా. ఇంతవఱకు జరియవచ్చు నమూనా చేయవలెను.

కరకార:- ఇంతకు రాజసింహ విషయమును చేసిరి? ముంబారని కావర మునవలయును.

పై:- అత్రు నవికృతము.

ది:- మనమాతనిపై తప్పుక కాది విధించవలయును.

కొర:- ముందరిది. దిలీప్ భాగ! నీవునైతే క్రిందకునీగియో యాతని రాజ్యమునందే జరియ
నమూనా చేయును.

ఇతర:- అతని రాజ్యమునందే కాదు. అతనికడనే నమూనా చేయవలెను.

పై:- దిలీప్ భాగ! అరాజ్యమునే నాశముచేయవలెను.

దిలీప్:- అట్లు నీకు చేయవలెను.

మై:- అవును తప్పక చేసెదను.

దిలేర:- మున్నె కొవచీని కట్టుకొన్నట్లే కాదు?

మై:- పట్టుకొన్నట్లుక కట్టించి పట్టుకొనబోవునట్లు?

కొరం:- అట్లు జ్ఞ విడిచివచ్చింది నేను కొవచీరాగలదు. అట్లుని నిన్ననే కొవచీ యొకడూ సంపాదించాడు. రావీంగ నీవు కొంతవైద్యముతో సగరద్యారముని. చేదియంత యాతని సగరపంజున పట్టుకొనిపోవచ్చు.

రామ:- చిత్తము (ప్రసాదము.)

కొరం:- మంత్రులారా! ఈ కొవచీని కట్టుకొనుటకు మనము విశ్వసనీయత్వములతో యుంటిమి. నీటి యొకకంటె నోనులోలిమ్మనుచున్నాడు. దీనితో నోనిమ్మనుచు దీనిపోయి దనుకొనవచ్చును. మొగత పురోపక్తి దక్కనునందు స్వేచ్ఛగా విహంపనమృదు. వీరపూరు గోల్కొండవారు దీనితో కను తక్కుమొట్టమొలున నా పాదనీటియందు పడుపుచుంటున్నాడు. మారతపాత్రముకడలి పోరి గీనులెల్లరు నాకృపాధిక్షువులై తక్కుమను జయలను బ్రభుకొనుచున్నారు. ఘోరమందలి నా లెల్లరు నాచరణదాసులై యున్నాడు. మొల పామగ్రీటుయొక్క ఖడ్గమున కింతటి తప్పులు నడకొనరుకలగలే. చిక్కిననడకొక్క కొవచీయ ను త్తిరిపి యూహించున నో రావీంగునదిన్న భారతరాజ్యేయ్యలగు నీ మొగత పతకమున సలామతులనీరి. నేను కొవచీయ ను పశాచ్యాయమున నలగలగలదు. ఇకరావీంగ ఇప్పుడు నా బలమునంతయు ప్రయోమి చివ్యకర్తుల కేకొన్నపునుగ నొనర్చుకొని, గర్వాగ్రీ కురింపింపినవాని గ్రిందబడిలాగ నా పాదాగ్రీకునిగ జేసికొనెదగా! దిలేరభావ! తెలియ త్రివిధై నీవు ప్రాశస్త్యముల నేమొందిండును.

ది:- చిత్తము.

మై:- అవును. ఈమా రాకని యంతముదప్పుక జూడగలము.

సర్దార:- పరీక్షా నాకొకసందియము గలుగుచున్నది ఆ రావీంగనొద్ద యున్నట్టివిదుర్దానాను కంటికదా? అతడేదయో ముహూరున మనప్రయత్నముల ఛిన్నిమొనర్చకయిండువా?

కొరం:- ఇత చాతనివృత్తానాను లెండకునుపరిరాత్రి. మనోపర్యయయొక్క భావకాయము లాగగలవా? చిత్తదానయొక్క పోంతికల్పనములయొ నీమారు నాభిదోహగ్నిల బడి భవ్యము కావలసిందే.

(దానారిమడు ప్రసాదించి.)

దానా:- నేనా కొవచీ పరీక్షువుగాదు పయ్యుచున్నాది కొరం:- రానిచ్చు.

(దానారిమడు ప్రసాదించి.)

కొరం:- దిలేరభావ! ఈ కొవచీ మన కేమాత్రమునదిపట్టరాని గోతమ గ్రయలను జేయెను. కనుక నతని నిదివికన్న గొంతెక్కు తక్కువగానున్న ద్యారమును వారిడు నానీచు నునముకు సుపారించు నొద్దమునకు మధ్య నదిగో— అతడుగట్టిందియంటిని. అటులై

వారము పని కావలసియుండును కదా! నీవు పోయి యతని నాచ్యారమునకు
రిప్పికొనివచ్చు.

దిశ్య: మందిరి

(ప్రవేశము)

కారం: పైష్ఠూన్ | ఈ కివాజీ కొంతైనా యింకను నీ పైష్ఠూన్ కథనములకు నేనాతని
కుర్చీపై నున్నాను— నదిగో యచ్చట ఆనవను నేర్పడు చేయబడింది. అతని
సభలో బ్రవేశించిన తరువాత కూర్చుంటున్న నీవారనికా యానవను తాత్పర్యము
అంతటి నీ ప్రసాదమున వారని, నున్నాననీ నాది యాతనికి బహుళము
పూర్తికాదు.

(కివాజీ కంఠాచార్య, సగర్వముగా ప్రవేశము.)

పై: అదిగో— నీవూ సర్దారులలో పోయి కూర్చున్నాను. నీకా యాచార్యుగ వినియోగింపబడి—

కెవా: (కోపపూరితముగా) యిట్లే నిలచుచు ముందును. ఆ ప్రతిపక్షముగ చేయి
కది పైకిపోవును. తెలిపడును.)

పానము:- ఉన్నీ పాగది.

సమయము:- తుభ్యాక్షాయ.

(ఉన్నీ పా చింతిత ప్యాంతయై ప్రవేశము)

ఎంతటి దోషము— నా! జనకుడెంతటి దోషమునచ్చెను. ఇది యాతని నీచవ్యభాషమునె తెలియఁజేయును. కాని యా పీరుని శేషివస్తువు? తానెంత యాతని యజ్ఞమానితమున్ననునది యాతని విశేషమున కొక వస్తువేపెట్టెను— ప్రభుత్వార్థము తనకన్న పొట్టిగ నిర్మలకఁబడినపుడు నా తిండి యనుకొనినట్లతఁడు మంరాక నాశీధహదుడై రొమ్ము విరుచుకొని నడిచి ప్రవేశించిన యాతనిగాంభీర్యము నా! నన్ను లక్ష గట్టియన్నెల్లున్నది. యప్పుడు—భరి—పీరునిలక్షణముట్టిది! తా!..... నేను నా నునఁ జిత్తిరవేగంబునచిత్రించు కొనిన నా దివ్యమూర్తియే యిది! అహ! ఏమి! పారుష మెట్లాతనియందు పరిణామమున కెందైనది! పాదుషా తనను గారవింపక నువేషించియున్న పుడును తనకొక గుర్రారునిగా నియమించియు తెలిసికొని నవ్వుచును. అతడెంత నిశ్చలమౌగానుండెను. తనకుఁజరిగిన పరాధివిజ్ఞాన తెలిసికొనినపు డాపీరుని కరీరమాపాద మస్తకమును కొట్టిధాన్యితే సంతప్తమై కంపించెను. కేళిము లరుణరాగ పూరితము లై విన్నులింగములగొక్కెను. ఒక్కమారు పాపము భద్రము మిదిగి బోయెను. అనూన తరంగంబులే నాతని వ్యాదకమల కల్లోల మగుచున్నను, ఏమి అభీరా వారత-పల్లెలు పూటవన ననలేదే. ఇట్టి పీరునా పరాధివింతులు- ఇందులకా ధీర్! రప్పించుట! అదియు నాయోచన లేకనా. హా! దుర్మరణ!—ఇంతవంతకు నేనేకదా కారకు రాలనెరిని..... అహ! నానునఁ జిత్తిరరాజ్య ముందు, నే నుపాపీరుని సుఖముల వినియొప్పి కర్మిబ్బులగుచుంటినో? యే నుహా పుత్రాపరాధి కార్యమునందాత్మను పమర్చించికొని యుంటినో, యే కార్య భుక్తుని పుత్రాపము నహర్నిశములు జపించుచుంటినో, యే నుహాపుత్రుని నాన్వీక్షయ విహసనమునందు బ్రతిష్ఠించుకొని పూజించుచుంటినో ఆ మూర్తి. ఆ కేళిమును మూర్తి. ఆ యంత కీర్తి. ఆ నా యారాధ్యదేవుడు - దర్బారులోఁ బ్రత్యక్షమై వచ్చును. నా వ్యాదయాంతరము నుండి. అదేమి దైవాయత్తమా - యొక యని ర్భవతీయ ప్రేమకానునను - కిరణమునలె మెలకును. ప్యాంతము ప్రేమాన్వితము యొక్కను. నాకోక లోకరైతు.....నావ్యాదయ నామహారాష్ట్ర యోధాగ్రేసర చక్రవర్తి పాద కడములచూచు వారినిది. హా! పాపినిధి! అనుభ మహూర్తమునకేల యంతలోనంతరాయముఁ గల్పించితిని? అట్టిపీరుని ముఁదమానించు కట్టి పనికి నా తిండియెట్లులాక్ష్యై తిండియే యగుగాక! ఇంతటి యభ్యుక్తమా! పీరునిక గలిగిన పరాధివిజ్ఞానకొక బ్రతి విధాన మునివ్వదునా?—కానిందినికోయ— యడిగడగగాక!

(ప్రేక్షకము)

ప్రస్థానము. అలంగీకరణ ప్రాధాన్యము విశ్రాంతి మందిరము.

సమయము:- మాడవర్షము.

(కొరంగము ప్రవేశము చేయుచుండును.)

కొరంగ:- ఎంత దొంగవేషము చేసివారు. మానవులలో నొరంగులు కనుక పైచేయి యిది యాతడు దేవునికి నైన గ్రహించియుండదా? గ్రహించుకొనుచున్నామనకుండున గ్రహించుకొను... రామసింగు గృహము దీనిని కనిపెట్టి యుండుటకును నగు నేర్పాటుల గావించింది. కాని దీని నిపుడేమి నేయవలయు? ఏమి నీయవలయు? తనలో వచ్చిన సైన్యమున తిరిగి తన దేశము పోవుటకై యనుభవము చేయు, నీయవలయున కివాటి నాలోక లేఖ సంపాదించు. దానికంత కావలయునా? అయ్యది నాయుద్వేషమునకును ముఖ్యమైన సహాయకారిగ నుండును కదా? తనసైన్యము నా దేశమును దీనిపోయిన నాగ్రహించును? తానీ ముఖ్యమైన నిష్పన్నముడగును. అతడు ముఖ్యమైన నుండును. కావున దానికి నేను వెంటనే యాయుధములను, ఇతరులకును నున్నాను. దీనినేమి చేయవలయును? గత ప్రాంతమున దీని నారాజ్యమునకు కార్యకర్తలను మార్చుకొందునా?...

(ఉన్నీసా తత్తరముతో ప్రవేశము)

ఉన్నీ:- జనాపనా! మన సభయందు దీనిని యింత మునిపడగనా? (దుఖ భర్తకంఠముతో ప్రవేశము.)

కొరంగ:- (విస్మయభరితముగా) కొంచెమాని, యాదా తుదిన వచనము యింత గ్రహించి, ఏమిది? ఏ దీనిని దేశమునకు వెంటయిండు? కొంతమా? అతనిపై యాదాతని యింతమనముండును?... తెలిసికొని... మా... మరొకరిని... కాఫరుని, విధియి... నాతనయ... మా! (కొంచెమాని) మరి గ్రహించితివి... కమా! ఆ కాఫరును పట్టును మరయును దీనినియేయెడల కాని యింతమనముండును మునిపడుచుండును. కాని వివాదములు కలుగునీకడ నొసంగును. (అనిప్రవేశము)

ఉన్నీ:- ఏమి? నీవారని వివాదములుటకు ననుభవముకై యిచ్చుటకు వచ్చితివా? దీనిని కలిగిన వరాధానమునకు దాని వివాదములనుటకుమాత్రమే యిచ్చుటకు వచ్చితివా? మా! నావృత్తియంతయును నుద్దేశించుకొనుచున్నాను అతడు నావృత్తియే వినిపించుచు దింత నెట్లునుచుండును. మా! ఏదీ దుర్భాషగాదు. - అనిప్రవేశము తులనమును కానియేనా?..... పరిచయము..... భక్తియు నితరమునుటకులే కలుగును... పరిచయము..... నీ నా మహాత్ముని పరిచయము. ఎంతచేతి?..... అతడు స్వగర్వమునామకు దునియేకదా? అతని పరిచయము..... ఏదీ?..... స్వగర్వమునామకు? అతని పరిచయము కలిగిన నావృత్తియంతయును మహాత్ముని గోల్పోయితివా? కలిగిపోయితివా? ఎంత పరిచయము. అతనియంతయును స్వగర్వమునామకు పరిచయము. నీవారనియేయెడల కానియేనా?..... పరిచయము

ప్రభా? నీచరణ కావేయను నున్న పానికృతమితి.....నీవెవరు నా లేనోకుయ
శక్యతలేఖనము పరిష్కరించి యొండవలయును నీచరణాభివృద్ధిరాలాగు. నేను నీమూర్తిని
ధ్యానించుటయందే యానందమందచు విట్టకాశముగనే యొండవలయును
అవును... అదిరాదును—

(అవధిగపడును.)

రంగము 4.

పానము రానునింగు గృహమానందోకగది.

పనుయమునుభూహ్నును.

(కావ్యోపాద్యుని యింటను.)

కవి:- (చింతాకులకస్యాకులై) అ:- రాజనీనము చేతిలోఁ జక్కుకొంటిని. ఈ నువ
మానములసారంగ యాధము సంజయెనన్ తేలిసి వచ్చెడి యీకవాచి సామర్థ్యము.
కారంగజేలు! ఎంతటివక్రమి చేసితిది. మాయమాటలచే ఢిల్లీకి నన్ను కప్పించి
గుడకు చేపెడిపని యిదియ! - నీవ్యాధయమును బ్రశ్నించుకొనుము. నన్ను
వహించుటకు నీకధికారము కలదో లేదో - యోధుఁడైనవాఁడు శత్రువుని! రంగరంగ
లుక నిర్జింప వచ్చును. అట్లుగాక - ఇంటికి పగోరనంబుగ వాహ్యనింజివచ్చిన
యతినిది యనుభూంతు ఎంతటి నైపుణులొకటికలదా? - దీనికి ప్రతికారము?
నేనితలు బుద్ధిపైపోవలసివచ్చెదా వాహ్యరంగర్థము కిత్తును రక్షింతులేదా?
ఎన్నియో కష్టములొంది గోచారకొరకై బయలుదేరి దీనినే వాహ్యరంగ కష్టజోధ్యము
మింతటితో సంతరింపజనవలెదా! ఇంతవలెకదే నీనిపుడు యెంతలుల ఇధికార
మునకు లోబడవలసిన వాడనగుదునేని భారతదేశ మూర్తియను భవాని వానంది
తోలుగిపోకుండదా? ఉద్యమమును పొంతముచేయజాలని వాడురద్యమును నేనును
కొనవలయును? - ఏమి దీనికి ప్రతికారము చేయజాలదా?

(కానునింగు ప్రవేశము)

కవి:- ఎవరు? కానునింగు మహాకయిలా?

రామ:- అవును - తమకు సర్వోపచారములు జరుగజున్నవా?

కవి:- అఁ జరిగినది.

రామ:- అదియేమి? ఇత్తును జరుగుటలేదా!

కవి:- ఏల జరుగకుండును?

రామ:- మా పరిచారములు మీసేవయిం దేవతవంద్యుల కదా?

కవి:- కరిచారము లెత్తుదు నేమకర.

రామ:- పోయి! మీరేదో గూఢముగ మాట్లాడుచున్నట్లున్నది. మీకునమ్మన వచ్చుది
తెలుపగోరక.

కవి:- ఇందు గూఢమేమున్నది. అంతయు క్లుప్తము కదా?

రామ:- అట్టితెలిసియు మీకునమ్మ నొప్పించలేం?

కవి:- రానునింగుగారూ! తమ కట్టునకొనుట కేమిత్రిగు నవకాళము లేదు. ఏలనవ
చేయఁబోదురా అతిధూము. మా నేమనఁగోరకము కలిగినను పదివాఁగొన్నదిగా
భావించును. ఇందు మీరేమియున్నది?

(ప్రశ్నాను. కంభాత)

ఏమి? కంభాత మన సైన్యముల కరలి పోయినదా?

కం:- అవును. సగరద్వారము వలకు వారిని సాగవంటి వచ్చితిని

రామ:- ప్రభూ! సైన్యములం బంటి వెదికిరేమి?

కం:- పొదుపానా కథితి సత్కాకభార మెక్కుడగునని.

కవా:- యాగా? అట్లవరాదు. (రామనిండుతో) రామనిండు మహాకయా? నీమ పొదుపానా? అతిధులైన యెన్నంతవలకు మాకు సైన్యములతో నేమిపని?

రామ:- మంచిది. కనుక జనుల మహారములలో నెట్టి లోపములు జరిగినను మాకు కలియ జేయదురని నమ్మియున్నాను. దర్బారు కేళయగుచున్నది. పోయినప్పటికను.

(ప్రశ్నాను.)

కం:- అదభూ! మనమిచ్చట నెన్నిదిశలందులని ముందుట.

కవా:- అదేయింకను కేలలేదు.

కం:- కేలబ్బవారెవ్వరు?

కవా:- భవానిమాత

కం:- మనమిచ్చటకు వచ్చినదని యిగిసినదా?

కవా:- కొంతవలకు

కం:- పొదుపానాకు మనలగున్నామింది యింకను కేలపపడుచుంది?

కవా:- సన్నానిందుట అయినది.

కం:- ఇంక మనముపోతుండుటకు గార్గణమేమి?

కవా:- మనసైన్యము ముందుపంపితినికదా? — మనమును పోగలము.

కం:- జనకా! కనుకేదియో వాయొరద దామయెట్లున్నది. సైన్యమును ముందుగానే యేలవంతు యుండిన యెంతయిగిసినను వెచ్చరెత్తిరి. కత్తితుండ యారంజితు మనలను—ఏదో మనముచేసిట్లు మాకు దోచుచున్నది.

కవా:- అవును కమా! పొదుపా మనలకు కైదు కేలను.

కం:- ఏమీ కులలకైదుకేలదా? ఎంతదైర్యము వచ్చినది. ఇట్టిమని సింగముతో కేలగాటలాడుట యని యాతం దెలుగుడు గావోలు.

గీ॥ ఉభయులును బంధితులు నితాయుధులటంచు

గర్వచుందుచునుండెను కాని యామహ

రటావీరులచే వాడియొటిపోట్లు

తనకుఁ దప్పవటంచును దలఁచుచోల్కొని

శివా:- కుమారా! వీరొత్తులతో జనకీర్థదుకాగల ప్రయోజనమేమియులేదు. ఏయోసాయము చేత నైన మనమీ సైకపాలకుండి తప్పించుకొని పోవలయును. అటు పిమ్మట వీనిపనిఁ జూడ వలయును.

శం:- ఏయోసాయముచే ఏయెలాముట

శివా:- అదియే యాలోచించుచుంటిని.

శం:- జ్ఞాతా! శత్రుజేయు రఘువాధపంతుని ధిరీలోని యహ్మరుకచా? వారికి మజ్జయఃఫ తేలి యచా? తెలిసిన మనల తప్పించుటకై వారు ప్రయత్నించరా?

శివా:- ప్రయత్నింపలేమి? వారిశిష్యులగుటకును కలిగిరా. ఒకటికంటె వినయము చూచికాని యేదియు నిక్కయింతుటకు వీలులేదు. కానిమ్ము. ఎట్లు జరుగునో చూతము — కానిమ్ము మనము స్పృహమన శోధము.

(ప్రస్థావనము.)

రంగము ఏ.

సానము:- రామసింగు గృహభ్యంతరము.

సమయము:- పూర్వంకాలము.

రామసింగు కూర్చుని యాలోచించుచుండును)

రామ:- ఏమైయుండును దీనికేగిరయి. ఈరవి విడిసిండుటలో ఏమింకటి యాదురాయెల? ఎన్నివారును చెప్పినది? ఎంత వొక్క వొక్క చెప్పి ది? — శేతామి లేయెదును? నవాజీని నేను విడిచి. జైరంగజేయ నన్ను బ్రతుకవిచ్చువా? విడువకుంటున్న రాజ్యవక్రమింతి వొక్కచేరిల దిక్పరువు ఉన్న పాతేగజులన నాకట్టిముడునోకదా? ఈరంగలిఁ దానిని వారింది? మండిపడకుండువా? — హిందూధర్మము నుద్ధరింప బద్ధకంబుండైన యెక్కువారాచి నాయకుని చెలువండి నిమిత్త జేయి టయు ధర్మమనియే నాకును దోయ చున్నది. వామిక్కిరిగు రఘునాథుండును శేతాజీయు నన్నీపదికై నిర్భయించుచుండిరి. ప్రతిహులములకంటె ననుకూలులై యధికమునున్నది. భూధర్మము కాపాడఁబడెనని యెన్నిసా ధైర్యముఁ జెప్పుచున్నది. ఏమైనఁగానిమ్ము. ఈరవినిముక్తికై ప్రయత్నిం చేదను... కాని, మఱియొక చిహ్ను కలుగుచున్నది. ఉన్నపా తనకొముక్తి కా గాకలా నున్నచార్త శవాజీకి దలియఁగూడదట. — ఇది యెన్నిసా అదేకము. ఏయెపాడుముచేత శే నీకార్యము సెరవ్వంగలను.

(శేతాజీ, రఘునాథులకు ప్రసేతము.)

ఎవరు? కచ్చితిరా మిత్రులారా?

శేతా:- అవును — మిత్రులూ! ఏమి యాలోచించితిరి?

రామ:- మిత్రులారా? శేతామింపనిచేసెదను. నామనస్సుజీయట్ల ప్రబోధముననుచున్నది.

రఘు:- ధన్యులము. — ఏమైన నుపాయ ములోచించితిరా?

రామ:- నాకేమియుఁ దోచుటలేదు. మిగిలైన యోచించియుంటిరా?

రఘు:- ఈయనకయమున శేతా శవాజీతో ముచ్చటించివుడు. — యాతఁ డొకయెపాడుమును నూచించెను. అదియే యుక్తమని నాకును దోచినది.

రామ:- అదియేమి?

రఘు:- ప్రభుత్వగారు తమ కవాలోగ్యముగ నున్నట్లు కచ్చితియుఁ గొన్నిదినములు గడచి తరువాత స్వస్థపడినట్లుగా శిష్యులు నాయనంకముచే తైద్యులకు ఫకీరులకు నేపాకులకు గొప్ప యుద్యోగములకు బహుమతుఁ బంచిపెట్టట యందు నెవమన తనగృహముండిఁ యితర చోట్లకు రాకపోకలు జరుగుటకు ధాన్యముండి యనుభవ బొందఁబ్బును తరువాత తాను ను కంభాజీయు లెందఁ మిఠాయిబుట్టలలోఁ గూర్చుని తననేపాకుల గృహములకు నిటనుండి తప్పించుకొని పోవచ్చుననియు నంతమిదఁగాగల కార్యము లాలోచించుకొన కదవ్వననియు నాకునూచింది.

రాను:- మరి ఇది యేక ముగానే యున్నది.

శేతా:- అబ్బట్టల నేనప్పీకుల యందలో బంధువుకంటె నగరి నెలావలకే తీరికొనిపోవునట్లు లేరన్నటువంటి భయము లేదు. మితయు లెందునట్లునున్నాడో అదే మతగతముగనాని తెచ్చి యొక సంక్షిప్తముగానుండుటయు నవసరము?

రఘు:- నుకొని, యాబట్టలు తెలికి పోవుటెట్లు?

రాను:- (కొంచెములోనింకి) దీనికొక యుపాయమున్నది. నేను చేసెదను. మిగిలిన ముగ్గురు అయితిన కాదనుచుండు పరిధిమమున నుగారాత్రి సంద్యంతఃకంటలకు యనుకానదిలో పోటుకొని కొలయొక్క యంత్రమునుండు ముగ్గురింద నేది యుండునలయును. మారపును విలుచుకొని నపుడాబట్టల ముగ్గురై నుండికొండకు దిండుదను మిగిలుట్టల నుండికొని మరక్షితముగా దీనికొనిపోయెదను.

శేతా:- ఈలోపుగానే మనప్రభువుగాని కాటకమాడవలెను, సరిగాని అతని నీకట్లు సాధ్యమగును?

రాను:- అదియొక చరమతమాస్యము. మనకార్యము మట్లుకు నెరవేరగలదు. దీనినినే కృత్యముగా చేయుగలను.

రఘు:- మరి, మనమితంత్రిమున కర్మలలో నెవ్వరేండు మృత్యువశముగా?

రాను:- నుందిది. మనమిత్రుడు పోయి శివాజీ గారినియొ విషయము నవిస్తరముగ తెలిపెదను.

(చరిత్రావళి)

సోనకు:- శేబున్ని సా మహా
మహామహా మహామహా.

(శేబున్ని సా చరిత్రలెరుపురు ముచ్చటించుకొనుచుండును.)

ప్రధాను:- అయిన చెలియో యాకరాష్ట్రము చక్రవర్తి కల్లుతెలిసినది?

ద్వితీయ:- అయినకు తెలిసినట్లు నీ కల్లుతెలిసినది?

ప్రధాను:- ఉన్న సాను మండలించుచును నేక చాటుగనండి వినుట తలఁపించినది.

ద్వితీయ:- ఎందు మండలించినది ఏమని ? నీకల్లువించినది?

ప్రధాను:- “అతడు మహాశక్తిగల మతమును ద్వీకరించినచో శాత్రుని వివాహమాడుటకు నీక
నుష్ట యోగంబును.” అని చక్రవర్తి యున్న సాతో శాగ్రహమున పరికి పెడలిపో
యెను. శేబు.

ద్వితీయ:- తోత్రయపట్టి యిట్లు తరుగుచుంటిని.

ప్రధాను:- నీకల్లుడు నింకేకా! అయిన బానిని, కాని బానిని ఎగతాల్పటము, పోనీ—

ద్వితీయ:- మతియేమో అంత విచిత్రముగ బలవీరు టిది. ఏమనకొనట!

ప్రధాను:- విచిత్రము కనకచే విచిత్రముగ పరికిరిని. ఉన్న సా మనల వేదించిన విచిత్రమును
ఇంత నీక క్షాపకమున్నచా!

ద్వితీయ:- ఉన్నది.

ప్రధాను:- అదిత్రము: మొరివెల ముమెంత బ్రతికూలితిమి. ఏమైన కష్టమునా ? ఇప్పుడది
యంతట కదిలే తెలియఁయినది.

ద్వితీయ:- ఇంతకు వాచిత్రములముందలి మూర్తిని కలంచినచా యేమి కథి ? చెప్పత్ర.

ప్రధాను:- అపట మెవరికనుకొన్నట్టి! మున్న చక్రవర్తి మౌనముచేసి ధీర్ఘ కష్టించి క్రైమ
చేకెన పొందురాగా నాచెది.

ద్వితీయ:- అకొండయొకయో. ఛీ! ఛీ! చక్రవర్తి! యంతటివాని మౌనము— ఇదేమి కర్మ
మహ్య తెలి?

ప్రధాను:- తెలి! మనము పర్యాయించిన వానిమధ్యము త్రివ్యగంతు! యితో అనపొందకొనిన
ప్రయోగములుకలరా!

ద్వితీయ:- మేదరలకు మహాశక్తి వాను చేయుచున్న నిర్వాహక మదియో చాలరాదు. ఏమిట
త్రివ్యగంతు కల కల్లుకు.

ప్రధాను:- ఛీ! అట్లనట తినుగా! చక్రవర్తి! కనుకనుకయొక్క యాయవధక చాటు
నిన్నుకె అచేకట్లన చక్రవర్తి మౌనము చేరినందులకునాతో తెలియో వారిగా
చిప్పించుకొన్నది. ముమిక్తే.

(శేబున్ని సా త్రికరించి)

శేషస్థిపాఠము.

గీ॥ అధమ జీవనఘోరాహ వార్థులగుచు
జనలు పొంగుదురేమి యాశ్చర్యమిద్ది
దుఃఖసుఖఘర్ణ గంబుల దునియలయన
యాత్మవృత్తి శాంతియనంగ నేని

ద్వితీయః ఏమియ ?

గీ॥ అధమ జీవనఘోరాహ వార్థులగుచు
జనలు పొంగుదురేమి యాశ్చర్యమిద్ది
దుఃఖ సుఖ ఘర్షణ గంబుల దొలగి శాంతి
యని మెఱింగియు గామాంధులగునరేల !

అప్పుటగని రాత్రున లేచివచ్చెను. మనదాక వచ్చెను. కాకందుకు.

ఉన్నీసా:- మనదాక వచ్చెను. ఏమి ?

చంద్రుడు:- ఏమియనెడి. స్వప్నభ్రాంతి లోపించును.

ఉన్నీసా:- మనదాక వచ్చెను. ఏమి ?

ద్వితీయః:- ఉన్నీసాకు మరలవచ్చు కాదు.

ఉన్నీసా:- అయ్యో.

చంద్రుడు:- అయ్యో ఏమియనెడి. ఏమిచేసెడి. చెప్పు.

ద్వితీయః:- అతనిలే, అతనిలే, దానిలే తోడు కలసిపోయినాడు మనదాక ! వచ్చెను.

చంద్రుడు:- (ఉన్నీసాతో) సఖ ! ఏమిటాలోచించుచున్నావు ?

ద్వితీయః:- నేనుచచ్చెనుకా ?

చంద్రుడు:- తోసి చెప్పు.

ద్వితీయః:- యాతనియే మనదాక చేసి విచ్చిందాక కాంక్షించెడి.

చంద్రుడు:- యాతనియేమి లేకా కావ్యములను.

ద్వితీయః:- ఈ కృంగార కావ్యములకా ? ఏకాంతమునకా ? భోజనమున కాంక్షించెడి ?

చంద్రుడు:- ఎంతయును తనకును భావించెడి.

చంద్రుడు:- ఏమియును నీకునున్నది ?

ద్వితీయః:- చెప్పింది. మిమ్మిది చచ్చెనుకాకా ఉన్నీసాకును. (ఉన్నీసాతో)

ఏమియును లేకా కావ్యములకా చెప్పిందికాదు ?

ఉన్నసా:- చెరీ! నీదిట్లు పొందిరికాదు!

ద్వితీయ:- కాకేటలచ్చెను. నెండ్లియనగా కాలా!

ఉన్నసా:- అబ్బా! అవునీ. ఇకవచ్చు నిదివిశ్వాసు.

ద్వితీయ:- పతియొద్దకపోవుటకా?

ఉన్నసా:- ఛీ! పో! (హుళహుళపోవును)

ప్రథమ:- గురీ! భోగవడకుదు. తెచ్చెయింతునట ఒకింటిక నెప్పుడూ న్నయన కానక అదిగవదు.
ఒకదానికి ప్రత్యుత్తరమిచ్చుట లేదా!

ద్వితీయ:- ఏమిటానిష్టంభము. ఈతెత్తువన్నట్లే యాతెత్తుకాద న్నీసా భోగమున్నప్పుడు
కదా.

ఉన్నసా:- ఎట్లేన న్నకొనుము.

ప్రథమ:- దాని పొటలోమీ గాని ఒక్కటి తెలియగోరక మునుగుడును!

ఉన్నసా:- ఇట్టి మీవద్ద దానికే నేమిగలదు—

ద్వితీయ:- ఏమిటకో అదియే.

ప్రథమ:- నీపూవకొనవు. (ఉన్నసాతో) గురీ! అనునడుంటిమికదా! నీశుభిమతం తెలిసివున్నావు.
ఇప్పుడు నవయోజనము పొందే దిందీయిదా?

ఉన్నసా:- చెరీ! ఆ ప్రస్తావనవిప్పును నలదు.

ప్రథమ:- అకలదు. యోవనంబునెట్లు సార్థకముగనర్థియింపగలవు తెలుపరాదా?

ఉన్నసా:- ఇప్పుడిదిరకు నాకాప్రశ్నయే నిచారమునకు రాలేదు.

ప్రథమ:- ఇప్పుడునచ్చిరదికదా చెప్పరాదా!

ఉన్నసా:- ఏమని చెప్పవలెను? విద్యా పరిశ్రమనుండు, బైవరితినందు, ధర్మసాధనముండు
కాలమును వినియోగించవలెను.

ప్రథమ:- ఇది విధానముకదా! యిగును. నిదిలోగలపిమ్మటియొక ముఖ్యమగు కర్తవ్యములేదా.
ప్రత్యేకముగలేదా!

ఉన్నసా:- ఏమీ ఆలోచింపవలయును.

ద్వితీయ:- పోనిమ్ము. నేనాలోచించి చెప్పిరిని. నీకుగి పొందెను చెప్పును. నెండ్లియోదన
లయినా లేదా?

ఉన్నసా:- ఇచ్చాదీనము.

ప్రథమ:- ఇచ్చాదీనమా!

ద్వితీయ:- దొడవనలదా.

ప్రథమ:- కర్తవ్యములోవింది చెప్పినట్లుయేదామున్నది?

ద్వితీయః: ఏమని నివాహూతాడత. కాకట్లని కావయ్యెనా?

శే న్ని సా:- అ—

ప్రథమః:- చాల. అది చదుగుటయే నీవు పోలికబట్టెదము. మనమున్న సంఘభర్తృమలగూడ విచారించుటయేమనగా?

శే న్ని సా:- సంఘవిధులొకప్పుడు అవోష్మిన్నతి! భంగగ్రమయగ వుండును, అప్పుడు వానిను లంఘించియే తీకవలయును. అదిదోషముకాదు.

ప్రథమః:- ఈ సంగతి వినిన నీరండి చాలదుఃఖించును.

శే న్ని సా:- శేషవాకండ్రిని వర్జయన శేయగలుగుదును.

ప్రథమః: ఇప్పుడాడుటకు గాదు. ఆకడమూర్తియ మనమూర్తిగ వొప్పుకొనరా? అసంభవము. నీ సార్వగ్రహ ప్రోషితేయవాలక ఒకవేళ పట్టతే యిన్నను ఆత్మని వ్యూదయమున చింతిస్తే దిగులుచు కేయిండును.

శే న్ని సా:- అందుకని ఎట్టిగియు ముదతలో దిగవల యువా! అది ఆత్మచంచలముకాదా!

ద్వితీయః: ఈయనపద్యము నాకు వలదు. శేషడుగుచున్నాను. నీవు పెండినేనుకొనెదవా లేదా?

శే న్ని సా:- నీవట్లాని వృంధించుట తగదు. ఒకమాట వినుము.

మ॥ తరుణీ! భౌతిక సౌఖ్యభోగముల జెడసగదె వై వాహిక ।

స్ఫురణంబట్టి సుఖానుభూతి నెవుచున్ బొందింగ గాక్షింప ను!

స్థిర స్వగ్నియసుఖోపభోగరతి వాంఛింతున్ మనంబౌర ని ।

త్త దినువాహమునాడుమంచు 'బలవంతంబేల కావించువో' ।

సఖులారా ఇంత మొండిపట్టుకూడదు.

ప్రథమః: మొండిపట్టకాదు.

మ॥ చెలియా! పంతుముకూడదంత మటియే స్త్రీయిట్లుకావించె ము

న్నిల వై వాహిక సౌఖ్యమందకయె జీవితపంగ ధర్మంబె యీ

లలనానృప్తి పౌజాభివృద్ధికయివాలాయంబు గల్పించె ని

శ్వలసత్యంబుగ దైవమానియతి మత్సర్జింపగా న్యాయ్యమే ।

శే న్ని సా:- చెరి తీవ్రార్థమును వ్యయింపుము. అజ్ఞానకృతములగు సంఘకృత్యులయందల కైన ఇది స్యాపకృతగలవారి సత్య స్వీకరము లేమాత్రము కావాలవ్వ.

ద్వితీయః:- సంపాదమునందు నందరు నజ్ఞులలే కాబోయి. ఈమాతృమాతృచింత గలవాడయి తోగ వున్న నివాహూతలేడ.

ఉన్నీసా:- చెరీ నేనట్లుంటినా! నవ్వనిదముల యోగ్యుడను పురుషుడుదొకని వివాహమాడిన అందరమును.

ద్వితీయ:- అట్టిపురుషుడు దొకని నీవు వివాహమాడుదువా?

ఉన్నీసా:- అడుటకభంగిరము మాత్రముండదు.

కృధను:- అట్టిపురుషుడు లేడనియో.

ద్వితీయ:- మన మహమ్మదీయులలో నేనా?

కృధను:- లేకపోవునా—

ద్వితీయ:- పోనిమ్ము హిందువులలో—

ఉన్నీసా:- ఉన్నను నిధ్యులుకదా—

ద్వితీయ:- ఇది హృదయమునుండి వచ్చుచున్నమాటలేనా?

ఉన్నీసా:- నేను నిధోంటియంతయు విచిత్రముగన్నది. ఏమికాక.

ద్వితీయ:- కాదు మేముకసంగతి వింటిమి. ఇదివానికీ నిర్వృత్తుగఘన్నది.

కృధను:- చెరీ! ఆనలు రహస్యమును విప్పిచెప్పెదను. మా అనుమానము నీవు శివాజీని మోహించివదలెడిమి—

ఉన్నీసా:- అక్కటా! యెట్టి దాడులవాక్యముల సల్పుచుంటిరే! అట్టిదనికృ హృదయమి మోహించి వానికీ కళంకము నాసాదించి నేమపాపకూపమున గ్రోలుదుననికొంటిరా! నాజంక్షణ కోపకంటున నట్లాడినవాడుగాక! ఇన్నిదినములు నాతో కలసిమెలసి యుండి కఠినములు చేసిన పృథువును లొకటిగనే ఘోరినవార నీఉన్నీసాను కంకించితిరా! నిజము వినుడు. ఆ శివాజీ చిలాటియొడైనను, అశోధయైనను, అతనివ్యవర్తన నిర్వహణాదియ సరాయుధతనయచి నేను ముగ్ధునైపోతిని. అతనివీరత్వమును నిష్కళంక చరిత్రమును చూచి అభిమానించితిని. అతనియందు నాకుకలిగిడి సత్కాభిమానముగాని మోహముకాదు.

కా:- రాజస్వయండు స్వదర్శనిర్యహణ భారంబూనుటంగాంచి లే త్రేజోరాశి యనువంతుమాటరసి ధాత్రీవాధ దుర్లభ్యహా సౌజన్యత్వమునందు నుంటగని యాసత్కాభిమానంబు హృద్రాజీవంబున సంజనించెను విధిప్రబల్య సంస్త్రాయమై!

ఇది కేవలము విభిమానము. అభిమానముయొక్క పరిణామమేమైన గానియు,

కృధను:- పభి—

ఉన్నీసా:- ఈ విషయమై యింతప్రసాదించిన నాయానకలకు.

ద్వితీయ:- కృతనిందనన్న చాలను. చెరీ నవ్వుచుపోవనురా.

(చరిత్రము)

ఉన్నీ పా:- ఏమి వీరికి: వీర్చి! లోక నుభుమలు వివాహాకంఠ్యమలని వీరివిశ్వాసము.

గీ॥ అరయ సంస్కృతీసంపర్గ పరతమలగి
యనుభవించునదేమి మృత్యానవంబు
పరిణయవిధంబుచేత ప్రాప్యంబు సరక
కారణబైన తుచ్ఛభోగంబు వలదు.

(ప్రశ్నోత్తరము)

రంగము 7.

శాసనము:— రోషశారా నుండిరాంగణము.

సమయము:— సాయంత్రము.

(రోషశారా వాట్యములేయచు ప్రవేశము.)

రోష: (వృత్తాంతమున) వాటిమండియు వాడునందేయియోకాని యాతనిపైకి పోవుచున్నది. అబ్బా ఏమి? అరిగిరిగియి? ఆ గంభీరాకారమును నెంతసేపుచూచినను దరిదిరిగి న్నది! కా? ఆ మోహనానుజితో గూడిభోజనకలి సర్పగుళించు భోగ్యము వాకన్నా? ఆహ! ఏమి అరిగిమూర్తి—

సీ॥ మోమును దిల్లకింప బూర్ణ చంద్రునితోడ
బలంబులాడడి ఘడిదోచు
వక్షంబునరయ దివ్యంబయై వెడదయై
హస్తకుంభ స్థలమట్లుతోచు
బాహులవీక్షింప బారుహోదేవ ప్ర
జ్ఞాకేలసంబు లనంగదోచు
గన్నులబరికింప గామదేవునిచేరి
దీపికానీకంబు తీరుదోచు

గీ॥ అతని లావణ్యమును మోహనాంగకముల
పొంకమును బరికిలింప బులకరించె
నాదుతనువెల్ల నట్టిసేందర్యసార
ముద్రముణి నింక నెన్నచు పొందగలనొ॥

ఏదిభయమునైన వాతనిబొందవలెను. అతనిలాంచు గాంచవలెను. అతని నిచ్చటకు దీరి కొనివచ్చుటెట్లు? ఏమి? యీ రోషశారా నుంకల్వకుల క్షతౌత్తవా? అసంభవము... ఇందుకై ప్రయత్నించెదనను... ఎవరో వచ్చుచున్నట్లున్నది.

(వానీ ప్రవేశము)

వానీ:— శేగంపాపాపా! నింటిరా యీసంగతి.

రోష:— ఏమి సమాచారము?

వానీ:— అయినేడు ఉన్నపాశేమముగ మిగా అట్టేమ పునెత.

రోష:— ఎవరాయన?

చావీ:- జగ్గనునుంచి రావేదా;- కొత్తయితడం- రావడింగుగారి యల్లవన్నాదే అయినా.

లోమ:- ఎవరు? కివావేయో? ఎవరు? ఎందుకు? ఎవరి యధికారమున?

చావీ:- అదియంతయు వాగేమి తెలియదు. నేనిప్పుడు వారిలో జూచితిని. మాచిగదేయూ మీతో తెప్పితిని.

లోమ:- ఆ మికాయ బుట్టలను తీసికొని పోవుచున్నదెవరు?

చావీ:- ఉన్నిసా చావీలే-

లోమ:- ఆ విషయమైనపు వారితేల యడుగలేకపోతివి!

చావీ:- అడుగలేమి? అడిగితిని. అయినకీనుద్య జచ్చుచేసి గదింపడటం. ఆయాగంజముచే ఆయాగ యందటికి ఫక్షిర్లకు పూదుమలకు, ముంక్రొలకు, నాకరులకు, లేగములకు చావీలకు యావన్నుండి పొచ్చును యనుమతుచే బహుతకుల సంప్రచుండెడు! ఉన్నిసాకును రెండు మికాయ బుట్టలనుపంపెను.

లోమ:- సరి వానిగ నేయిస్తుంది. నీవుపోయి చావీమని పంపుము.

(చావీ పుష్కసము.)

ఏమి? ఉన్నిసాయెనా లేగము, లోమనారాదేగముకాదా! జనానారాకాదా! నల్లూరా లేగముకాదా? కివావే యున్నిసా కల మికాయనంపడలేను. ఉన్నిసా యాతని తనవలలో వేసికొనియెండువచ్చు.

(కాకిం పుష్కసము.)

కాకిం! పద్మితివా? ఉన్నిసాకొలుకై రెండు మికాయబుట్టల వానె చావీలే గొనిపోవు చుండిరట! నీవు వాకలనడగింది వా యాళ్లగా యబుట్టలను నామహిలన కేర్పించుము.

కాకిం:- అజ్ఞ (పుష్కసము.)

లోమ:- వానియొని యున్నిసా వశమకేసికొనెనుగా? ఎంతవాలయెనది. నైక వర్తికురాలవలె గనపడునే కాని యాకుళ్లంతో యెవరికెవరినిపద్మితి. తాను కనయత్రివనియూ, తానె నీతిజ్ఞులననియూ, విద్యావంతురాలననియూ దంబమలగట్టారు లోకలంకేనది పను. తినియో? తాను మా పుష్కర్లనూర్చి యాక్షేపించని లోకలేదే? య. భాండాగరము కేటికి తెలుపదీయి. కాకిం యాపాటికిబుట్టలను నా మహిలనకైర్పించువచ్చును. పోయియూడదను గావ !

(పుష్కసము.)

రంగము రీ.

సోదరులు - ఉద్యానవనము.

ప్రభుత్వము - మొలంగులు

(ఉన్నీసా కలకరించున నూర్చునియుండును.)

ఉన్నీ:-గీ॥ యామృతనాగ నుపదయమగుచున్నందు
నంధ్యమున దారకద్యుకు లలరుచుండు
గాఢజలదావృత భృశాగంబులం ద
మేయ విద్యుస్త్రీచులు మెఱయుచుండు
గాని చీకట్టులెల్లను గడవబొంద
నగు నహస్మాగ్నోళ దివ్యప్రకాశ
మైనయాయాయలనముమదాల్చెకాంచ
గలుగునాడె నాచీవర కాండ ముగియు॥

మీ? ఈ సోదరులు మా క్రికస్యచ్చమై యెంతయుల్లాసకరముగనున్నది. ఈ నీరము
సౌందర్యము యొక్క సాకమునలెడనున్నది. ఆ నడుమ కనులమెట్లు కలకరింకడోరల నూగు
చున్నదో! అయినచోక్క నీటిబొట్టయిన దానవంటదుకా? ఓకమునా? నా చీవరమును నీ
చీవరమునే పోలియున్నదినుమా.

ఉ॥ నేనొక ఘాదుపాలనయనే యయినన జరియించుచుండె మ
తృణము సర్వదా యతిభిభంగి, మహావిభవంబునాకు సుం
తేని ముదంబుగూర్చదు నికృష్టదరిద్రత ముస్థియుంటి నే
మానినీలందు శ్రేష్ఠననుమాన్యత యొక్కటి నాకుజాలదే ?

అహ! ఎండటిసంసారమునకు వచ్చుచుండిరి, పోవుచుండిరి. ఇహ సుఖంబులబోంది
తరించుచుండిరి? కానిఈ కేలు. ఉన్నీసా చీవరము మాకృతి చాల్యరిత్యుష్ణావరి రాలిపోవలసి
వచ్చె. ఇది దైవప్రకాశం.

శ్రీకృష్ణ(కానీరియత్తురు భగవంతు) ఎవరు ?

కానీ:- కేళిమహాసాహసా! మేము తెచ్చుచుండగా రోషవారా నేవకుడైన కానీవచ్చి బలా
త్కారముగా మా గంధము లాగివదిలించెనుమాడు.

ఉన్నీ:- ఎందుకని?

కానీ:- రోషవారా భాగ్యవంతుడవు!

ఉన్నీ:- తెలివితక్కువకానీయ. అట్లుల్లా నేనురమ్మంటిని చెప్పిచుంట్టును. పొందు.

(కానీయ ప్రసాదము.)

నా యనితేకములన నెంతమాదిరి? రక్షించునది చెప్పి కుడకావీరుని యాచరి నోట
కందిచ్చితివే.

(అబ్దుల్లా ప్రవేశము.)

ఎవరు అబ్దుల్లా వచ్చితివా? నీవు వేదాంతకార్యము చేయుచున్నావని తెలిసినది. లింగు
వదుడు. కావీంతుడు నీకును స్నేహ బేదమా?

అబ్దుల్లా:- స్నేహం-అయ్యో.

ఉన్న:- మంచిది. నీవు వానిని నావద్దకు దీక్షింపిరాదు. మును. రాసనిన యేనియైన నాకెట్టి
యైన నీవీ కొనిరావలయును.

అబ్దుల్లా:- అది యెంతమాట అయ్యో.

ఉన్న:- ఈపని నెకతేల్చితివా? నీకు మంచిమహాదము నీయగలను.

అబ్దుల్లా:- కలం లేకపోయినా! మెహర్బానీ ఉంచాలా

(ప్రసాదము.)

ఉన్న:- కావీంతు ధనావధానకలం. ఎంతయైనకొద్దని వానిచేతనే కావీంతు కలంబేలను. నీవనా
కామందీరమునుండి తప్పించుకొను. అది ఈ సంగతి యామె నాకందిరి తెలిసిందిన
సంతకము. కావీంతు! ఉన్నానిని విన్నవించిమిమ్మలను నగరిన నుభయ
యిది! ఇందు నే వేదాంతము దీక్షింపకండి. యెడల నీవు నీరక్షించియున్నా దీక్షింపకండి.
దీక్షింపి యుండెడివాడవో. నన్ను నమ్ముకొనుటచే నీ నీతి మతియు దుర్బలమయ్యెను
కదా! నీకు విన్నవించునా! నీమిమ్మలను. కావీంతు! నీవు నీవు యీ దుర్బలము
కు గారణమయ్యె. నీవే నీవు నీ మృత్యువునకు నొప్పుకొన్నావీ?

నీ! అపురందరు సంధియందు ఘోరములౌ ని

బంధనలో నేనె యేర్పరచినాను

విజపూరుపైదాడి వెడలు మొగలులతో

నింతేర్చ నేనె యెత్తించినాను

తండ్రికోరికమీద దర్బారునకు నిన్ను

వేషేగ నేనె రప్పించినాను

హతభాగ్యురాల నాదా నీపరాభవ

చేష్టను నేనె దర్శించినాను

గీ! ఖైదునున్నను భద్రత గాంచునిన్ను

రక్షణ నెవంబున నిన్నీ కరాళమృత్యుతో

కత్తిగుహను దోరినయాయభాగ్యురాల

నేనె పాపములకు మూలమైననేనె!

మనములకు; నన్నునుంపవా; నానామలులను పోయిల్లెము. అయ్యో; మా
మనములు నాక భరోమిద్దాకకున— అకలునకు గానందములుంటి. మిన్నగదవర
లాదా! యానాన్నినా నద్దెంపుడు. ఆ పుణ్యమాత్రి కట్టియిహుడును గలుగకుండ
గానాకుడు.— ఏద్రయోజనమునకై న రెవ్వార్యగామనియ్యోనో నీయ న్నిహనిద్దముగనున్నది.
అయ్యో! నా కృదయెక్కడ నెట్లు కడించుకొనగలను. పోయివతి! నీకు నామాననక జగతున
నివ్వరించితిని. భార్యగరింయి నా కనులచే బంధింపబడకుండెదను నీవు భర్తవు నీకు భార్యనని
నిక్కయింపకొంటిని, పోమించితిని! పూ పోమి నీవు కట్టిట్లు విషమయ్యెనే.— నాయెక్కడ
వలననే నీకెట్టి యిక్కట్లుకలిగినది. కాని నన్ను క్షమింపవా; నానికద్రుప్రేమ నామానింపవా;
నిన్నుయాపదనుండికడించుటకు నీసత్యముచాలదా. నిన్ను, నీ యాద్యమునును సర్వదా కడించ
యందు నీ కులదేవతలే నీకు నీడు పోద్యుడునుగాక!

(అవనికపనున)

రంగము 9.

సావనూ, రోషవారా గది.

సమయము. (అతి)

(వినోద యాశ్చర్యము జొందును నిజమో నియమమున. రోషవారా

కానియేదుట నిలవోనియమమున.)

రోష:- ఏమిటి ఇటుకెట్లువచ్చితివో నీవే యెఱుంగవా?

వినో:- (నిశ్చేష్టుడై యుండును.)

రోష:- ఎందువచ్చిన వూటలిది? పురుషులు కాకలయందు- రాజీనాశములందును వర్తకుల?

వినో:- తల్లీ! నన్నుక్షమింపుము. నా యీ మందిర ప్రాజ్ఞ మోక్షక ఫలవనముకాని ముద్ది
ప్రమా కాదు.

రోష:- బుట్టలలో గూర్చుకుంటున్నవైసంఘటనయేనాకేబుట్టి పాను నీవు బుద్ధిభూత్యకముగా
ప్రేమించితివి గాకోలు.

వినో:- ఇదియేమి? తల్లీ! నాకే యిచ్చి పరీక్షయేమి?

రోష:- దొంగల పెట్టిపరీక్షయైన నేయవచ్చును.

వినో:- తల్లీ!

రోష:- ఓయీ! ఇక నన్నట్లు నిలవవలయు.

వినో:- అది రోషమా?

రోష:- రోషము. నాయాజ్ఞలేదే నాకేయవచ్చునాను బ్రాజ్ఞకుండు రోషము, నా యిచ్చయే
యిచ్చకుండ నన్ను నూటమాటికి విపరీతముగా నుజోధించుటం రోషము. పోనియ్యు.
ఇచ్చిరోషములను వ్రమించెదను, నీవు నే పెట్టివట్లు నేకువా!

వినో:- నిశ్చేష్టుడై తూచుచుండును.)

రోష:- నీయూనియెక బ్రాజ్ఞము భగవత్సంఘటన మంటిది. నేను జొచ్చుకొనెద. అదియేమి
భగవత్సంఘటనయేమి నన్నుచూచి యిందు భావనకే సల్యము.

వినో:- (చెవులు చూచికొని) కిందటి నేడెట్టిద్యుక్తము. ఎట్టి పాపకార్యముల వినుచుంటిని?
నాకదిధి! నన్నుక కానుకవారి వశముఁ జేరితివా?

రోష:- నుంజరా! యేటికికలఁగిండు కొనెదవు?

పు! అనఘ! యేటికికలఁగి నివ్వవలది కామాయానములొంది యుం!

టిని ననఘునననే యిచ్చుటను గ్రహించంగదే మన్యవో

ధనముంబొందుము దేహముఁ నుఖము స్వాతంత్ర్యంబు సేకర్పణం
బొనరింతున్ బడ దాసినాదు ముదముం బొందింతు వీరోత్తమా॥

(పరీక్షించును.)

శివా:- (వెనుకకు వచ్చి) అఁ అఁ సాహసమునందు ఎంతటి యాహుఁడుంబున కుపక్రమించితివి.
నీకెవ్వతెవు—

శోష:- ఉండరా! శేనవ్యతేవా? అలంగీర పాడ సాయొక్క సోదరిని, శోష, నారాజు. సరియా
కుడవా!

గీ॥ వృథాయపూర్వకముగను మోహించినాను
వలపు తలకెక్క నిన్ను వా పోణనాథు
గా వరించితి నీవింక గారవించి
కొగిటనుఁ జేర్చవే మనఃకాంత పన్ను ॥

(శివాతీర్థికి జోజోవును.)

శివా:- అగును. అగును. ఇది నీ కుచితముకాదు. శ్రీ ప్రకృతి యిట్టిదియా?— నీయద్వైతము
తెలిసివా.

శోష:- తెలిసిఁ జా? నా వృథాయను నీకన్పించుకొనినది తెలిసివదా? నా యాద్రోహ యపీష
యని తెలిసివదా? నా సర్వస్వము నీదియని తెలిసివదా— మనోహరా యొక్క సారి?—
(అని మీదికిజోవును.)

శివా:- అహ!— (నాశించును)

శోష:-

నీ॥ మోహనాకార! నీమోముఁ జూచినయంత

నానందమెంతయు సలిశయిల్లు

సాందర్య జలమార! సర్వాంగ దివ్యలా

వణ్యముఁ దిలకింతు వలపుపుట్టు

వీరమణీ! నీదు పెడదయా వక్షంబు

దిలకింప నొడలెల్ల బులకరించు

లలనా జన సుమాశ్రు! లలితమా నీపలా

సముజ్జూడ నెంత యాశ్చర్యమొదవు

గీ॥ మన్మథుఁ కళ్ళలోహారే! మానవతుల

తెల్లగాంక్షింప దగిన లోకైకమూర్తి!

నీకుభాగ్యం గావ వజ్రేయమైన

కామనముగల్గి నిన్ మదిఁ గవయగోరు

మహానా—

శివా:- ఉన్న కొలది నీకు వతి సోత్తయ్యట్లున్నది. ఎంత సాహసము— మదరి! నీవు కాదు; కల్గివెంటి దానవు. నీకు నీకుదనియెట్టి వాయన—

శివా:- ఔను. నీవు కాదు— మనునియెట్టి వాదవునుకనే నేనిట్టి వ్యాపారమునకు లోనైనది. నీకు నీకు కల్గితిని. ఒకవచా! వచ్చాకరింపవా— (వైశాఖము.)

శివా:- అట్లు! కాంత! నన్ను క్షమించి నీకును.—

శివా:- ఒక్క సంగతిఁగెలిసికొనును. అలంగీరునామహర్షియనకే ఫాదుమగాని రాజ్యవక్తరి మెల్ల నాచేరియగుచున్నది. శివావారాహ స్థాన మార్కిరింపింపరహర్షియన దేమిన్నిసా నిన్నురక్షింపకాలదు. ఫాదుమ రాజ్యకామని నిర్మాణవిషయమై యామెతో నాలో చిందునేకాని యొకనిరాజ్యమున నాకముఁజేయటయందేమి, యెట్టిఫలముల నొనర్చుటయందేమి నాలో వాలోచించుచుండును. ఎఱుంగుదువా? నీవు, నామహర్షి మన్నించి నన్ను క్షమింపవలె.

శ్రీ మొగర రాజ్యలక్ష్మి వైభవంబెల్ల

నీ దివ్యపాద పన్నిధినిజేర్తు

భూపాలనమున నా బుద్ధిప్రభావంబు

చే శత్రుశ్రోటి నిర్బించివైతు

చక్రవర్తిని నీదు చరణాద్వసునిజేసి

సర్వరాజ్యము నీకొసంగగలను

కాంభాళికాశ్రీర కగ్లాటకాది రా

జ్యములఁబాతుడు నీ జయధ్వజంబు

గీ॥ తోడి రాజేంద్రులెల్లరు దోసిల్లాగి

కప్పములగట్ట నీ యధికార ముద్ది

గౌరవింపఁగఁజేతు నీకాశ్యపీఠ

ల్లంబు సర్వంబు నీదురాజ్యంబుగాగ

ఇది వా పోతిజ్ఞ.

శివా:- (విరుద్ధ) ఏమి యామహర్షిచక్రవర్తియనును. భూమికినియనుచే సర్వరాజ్యధి పత్యమే కల్గినను నియ్యకొనుట! శివాచి మృదయమేమి మున్నగునుకొంటివా? మొగర సామ్రాజ్య లాభమేకాదు. త్రిలోకరాజ్య లాభముకల్గి నాకు లభించినట్లనుట! ఏమిమాటలాడితిని? నాకంజమున ఈ రాజ్యకాంక్షలే నిట్టి దురాగతముల

శిష్యులొని శేనధర్మచ్యుతుడ మగువా? నా వలన ధర్మముగడగ్గోనియే కలుగవచ్చినా శేన నిస్సంకోచముగ త్యుక్తువును శ్రేయస్కురముగదలంకు. పొలిమన్నంత ముఖి తాతేధర్మమును ధిక్కరింపదు. ఎన్నికష్టములైన శివాతీ యోద్యులొననుగాని తున్న సుఖముల నాకింది స్వధర్మమునకు శ్రిహారమునర్పడు. ఒనర్పజాలడు.

శోమ:- ఎక్కడిమాటలిది?

శా|| ఓయీ! సంస్కృతిశైలిలోని వసులందున్నట్టి సన్నాస్సులే మా యోమామణులన్న పేర్విననీమంబులెయున్ మానికా మా. మానంబున గచ్చులూడగను సైర్యం నేది నారన్న నీ వా యీసీతికి నిల్వగల్గెదవు ధైర్యంబన్న సామాన్యమే।

చా|| చా|| ఎందులకు వచ్చిన వింతమాటిది? నామాటని వన్నుంజేంట్లవచ్చు శేన నిస్సంకయ గాండీంచెయ్యవచ్చు. అనగగిహింపవా? శేన నీ కురాలను. మనోహరా! (సహించును)

శివా: కాంక! యేమి యీ సామానములు. నా యిచ్చగాను.

శోమ:- ఏమి సరసా! యిది నీ విశ్వయోక్తులేవా? నా యాకాలకను బ్రంపివైచెదవా? ఇది నీకడగడు. నా వ్యృతయములతో ధింప నిట్లలడబెంతుతుంటివా?

మ|| సరసా! యింతటి నిష్కరంబె! రమణీ సౌందర్య సామ్రాజ్య భో గరతిన్ లక్ష్మ్యము నేయవైతివిక స్వర్గంబన్న కాంతామణి గురువక్షో రుహసీమహాయగను గూర్చుచిజెందుటో లేక నీ విరసంబో? సరి యింక నైననను భావించంగదే మోహనా?

శివా:- ఉహ్హాహీ! నీకు వీర్చుతుదురున్నట్లున్నది. శేనక నీతోభాషించుట యుచితము గతోచదు. ప్రియోజనమునలేదు. ఇప్పటికినైన నా విశ్వయము నెఱిగి నీయధ్యయమును విరమించుకొనుము. ఇంకను నీవిల్లెప్రసరింతువేని శేన నీకట్టిప్రీత్యుక్తము నొనంగు వాడనీకాను. కాగలదానికే నెదురుచూచుచు నైవమునై భారమునైది యూక మండను.

శోమ:- ఏమి! ఇంతటిమాత్రయా? కానిమ్మ అమధ ఇంచెదవుతెన్ను.

శా|| నాసౌందర్యము, యశావసంబు, కుల మున్, నావిద్య, నాభాగ్యమున్, వీసంబైన గణంపవైతివికదా? వీరుండవేయొదు బో నీసామర్థ్యము, నీ జితేంద్రియతయున్ నీ గర్వముం జూచెదన్ వాసింగించెదు రోషపారనను నాపౌజ్ఞ ప్రిభావంబులన్॥

ఓయీ ! నేను నిశ్చయంకగ ప్రేమించితిను. నీ ప్రేమకొఱకై నా శ్వాసయమెంతటి యా
 వేదన బొందెను. నిన్ను గూడి కుళించుటకొఱకై నేను సిగ్గుబడిచి నోరంత వదించితిను. పూర్వం
 చితిను. - బ్రతిమాలితిను. యిప్పుడది యంతయు వ్యర్థమగుటచే నా ప్రేమ తివరభాగమొనరించెను.
 ఇంక నీ సాళనముకొఱకై ప్రయత్నించెదను. నీ స్వార్థ యిట్లుండిన నేనేమి నేడు. దిన మించిన
 దితేదు. నీకు తెల్లవారవరకును గడువిచ్చుచున్నాను. రాగం నాలోచించుకొనుము. నన్ను
 గూడి కుళించుటయెడల కాదని మరణాంబంధుటో—

(గదికి గొక్కెను బెట్టి వెడలిపోవును)

(యవనిక పడును.)

చతుర్థాంకము.

రంగము 1.

సోమము. పాదుకా తపోవృక్షహామము.

సమయము. సితయము.

(కొరంగము సోపాన విచారముగ బయటి యుండును. చిత్రభాస్ ఆరవి పక్కనక యాసనమపై కూర్చుని యుండును.)

కొరంగ:- సహించఁ బాలన, చిత్రభాస్! నేనీయవహానమును సహించకాలము.

చిత్ర:- అవును ఈయవహాన మనవ్యాపే యగును. ఇది నాకును విపరీతముగ నే పొడగట్టుచున్నది. ఎంతటి విచారవంతురాలు—

కొరంగ:- కనుకనే యాయకాత్మను. అవిద్యయేలేకన్న నో తన ధర్మమును తిక్కరించుకలరటి ధైర్యము యుండెడిదికాదు. తన కావిద్యయే యనర్థమైనది—

చిత్ర:- విద్యను చూసింప నేమిటికి లేదంటి? కివాచీనిచ్చటకు రమ్మించినదిగాని, రోషక అరాయ్ గలించినదానిగ నేటివలకును రాచరీయములందు వారోచనల నొసంగుచున్నది కాని, యావిద్యయేకదా. దానికి మనము సంతసించుకలేకా? నేటికిగదా, యెట్లుగలిగినది. ఇప్పుటికిని ఇది నిజముగానా యిది సంకయము—

కొరంగ:- ఏమి సంకయము. అది మోహాంధత్వముగాకన్న అట్లులేనిది “వియ్య ప్రభయింపవహా నింపతగునా” యని నన్ను అడుగునా. కాదుచిత్రే. అవిధమనితిన్నిసా మోహించి నది. అది నేనుసహించకాలము— తరించినది— ఛ!

చిత్ర:- దేవా! అది మోహమునకొన నేమిటికి. కట్టిఅభిమానము కాకూడదా! నిర్భయము యగు గాక, కివాచీ యొక మహావీరుడు. ధర్మమును మాతృనిచక్షువులయందు సమర్పించిన తేక భక్తుడు— నెది వీడుగువడనున్నది జలింపనిధర్మోపాసకుడు. ఇక ఉన్నిసా విచారవిధూ శీత, సురుకురాలు. ఈమోకారనియిండు కలిగినది అభిమానోదయము కాభిమానము—

కొరంగ:- చిత్రే! నీకు చెప్పుమాచనిదేమి? నిన్ను కివాచీఉన్నసా మహిమను బోధించుడగా రోష వారాయాచి పట్టుకుని కైదుచేసినది—

చిత్ర:- అ. అ. కివాచీ అట్లు మహాలాభ కల్లుపోగర్తము—

కొరంగ:- నాకు కనటి, ఎంతకాటకమాదికాదు! బయ్యచేసినకట! మునియకట! అనంతోమమున నెల్లరక సమీపమానములు పండికాదట! క నును తన మహావడను ద్వికాంతు ఖట్టలలో నూర్చొని—

చిత్ర:- కొరంగ—

కొరం:- ఈ అనుమానమును, నేను పరిహరించాలను; నేనిచ్చటనుండవాలను. దిలేర్ నే వెచ్చటికి పోయెదను.

దిలేర్:- ఎచ్చటికినైన పోయినంత మాత్రముననే చింత బాయమా?

కొరం:- కాదు, నేనిక దాని యొగము వాడవాలను. నేనాగాగ్రకు పోయెదను.

దిలేర్:- దేవా—

కొరం:- నన్ను దూరపెట్టవలదు, జహాకారాలోషనాగారి దుశ్చేష్టలకే యెంతయో చింతించుచుండెడి వాడను. ఇప్పుడు నన్ని పాయము వారి కక్షవే చేరెను. నా ఆశయములను— అభిమానమును— గర్వమును భగ్గుచేయవలెనని. పురుగిలను కారమున్న నొక్కడొక్కడు నన్ను కలిపించుటకై తగు పయింతుముల చేయించువారు. ఇంక వృద్ధాప్యము వచ్చినది. నేనింకను పరిశీలకు దాకవాలను. నేనాగాగ్రకు పోయెదను లేదా మక్కాకు పోయెదను.

దిలేర్:- ఈ శివాదీ!

కొరం:- శివాదీ! వాటిలయింప పోనియ్యి. కారాగృహమునందే— ఆ ఇనుప కట్టలలో— మద్యపానములలో— అచ్చటనే ధూరితా— అతని తనవుకలిసిపోయిన కలిసిపోవును. తీనించుచో నాజన్మాంతము దురదృష్టమున కేదైన నందే గూర్చొని యుండును. అధిగ్రహమున వానితోపుడుననే యనుకుంటిని. అది వానికి తగిన క్షమాచాలను. రోషవారకుడ వాని కా జన్మకైదు విధించుటకే కోరినది. వానినట్లే యుండనియ్యి, నేనాగాగ్రకు పోయెదను—

దిలేర్:- అయ్యో! రాజకార్యములు పాగుటయెట్లు?

కొరం:- రాజకార్యములు! నేటిదలకును, రాజ్యచక్రమును నేనిచ్చాను పాగముగ దిగివీరినది. నాయుప్తము'వచ్చినట్లు పరిపాలనాయంత్రమును నిర్మించితిని. ఈ రాజ్యనిధానమంతయు నొకంగ కేబుయొక్క బుద్ధియంత్రము యుక్తకొనుటలుచేసితిని. అన్యథానా రాజ్యచక్రము, అధికారచక్రము, భాగ్యచక్రము అన్నియు క్రమముగనే నడచినవి. నేనువాకు వృద్ధాప్యమువచ్చినది, కఠినమునంతరి సుధులన్నియు తెగువారల పొడగట్టుచున్నవి. భాగ్యచక్రము భగ్గుచునున్నది. ఇక నేనిందుండవాల. దిలేర్! రాజ్యవ్యవహారముల ననియంతలు నదియేపాగును. ఈ విచిత్రమును తూచితివా?

దిలేర్:- ఏమి విచిత్రము.

కొరం:- నేటిదలకును నే నేయంత్రమును నడుపుదు ననిపిచో ఏ యంత్రమును వాకు నాన్యమునంపలేనీకాంటికి, ఆ యంత్రము నేదనున్న నడుపుచున్నది. వాడై నధికారము నేయించున్నది. నే నా యంత్రమునకు దానుడైపోతిని. అయంత్రము నేను గనానిగాగ్రకు తరచుచున్నది. దిలేర్ నే నాగాగ్రకు పోయెదను.

దిలేర్:- హా—దుశ్చేష్టిని.

కాశం:- వినిదున్నునీ రాజ్యవాదముచే యశవంత సింహాది కాలూబంధులబంధించితిని. నాని
కుమారుని విషము పెట్టించింబిందితిని. రాజసాధులందరిలాభ్యతుల నెన్నిటిసోకృతియ
నున లోంగదీసికొంటిని. హిందూ యువకుల సభకృత్యునిజంక నే నుద్యోగముచేతిని. నా
రాజ్యసాధమునకు దోహదముచేయిమిత్తూది కపటము, మోసము, నాధాకస్థంధులు—
నాకుగాక ఇక దున్నునీ పీయెవరికి. నేటివరకు కుళుముగవండ్లు యీసంసారము నేడు,
యంతరిణి గాకవలయునది. నేనిం దుండజాల. నేనిం దుండజాల. హా! ప్రపంచహాకరి
మొనర్చు నాచే నృప్తింజలదిన ఈభూతము నశ్చేదిగమింతుచున్నది. నాకరిరాంకములు,
కక్ నాకములు, కల్యములు, శిర్లములైపోయినవి. నేనీవేదన ననుభవింపజాలను. నే
నాగామబోయెదను, కుక్కామబోయెదను, దిలేర్! యెచ్చటకును పోయెదను —

(చతుర్థాంక ప్రావృత్తు.)

దిలేర్:- వికలుడైనాడు. వికలుడైనాడు. దున్నునీ శత్రువలయును.

(ప్రసాదము.)

రంగము 2.

స్థానము - ఉన్నిసా గది.

నకుండును మధ్యాహ్నము.

(ఉన్నిసా విచారముతో పోకేండును)

ఉన్ని:- చ! అకటకటా! యిదేమి యొకయాపదపైనాక యాపదయ్యె నీ
 త్రిశమకలేలహా! హతపీఠీ! భరియింపగఁజాల నీ పదీ
 మ్మకు మిలియైనలేదే! చెలసాలఁ గృశించుచునుండె ధర్మర
 మ్మకుఁ ధోకఁ జా మహామహానిసాకి ననుం బలిగొమ్ముదుర్విధి!

అయ్యో! ఈమహద్విప్తి శేషవలయ? కుదళ్ల జరుగ నలసివదియో! “కెవాజీ దొంగతనము
 గా పోపోత యిప్పించిపాడు. దానికి ఉన్నిసా తోడ్పడినది” అని పలుగురు నిందితులు
 యొక్కలైతని. పోనీ ఈనిందకేమి అని యూహించునా “విస్మయేడి బ్రతుకుచున్నది” అను మాట
 వచ్చునగదా! ఏమిదాని! ఇట్లు ఇంద్రుడను చెడితిని. అటు కెవాచని తక్షింపబాలగనే పోయి
 యందును జెడితిని. ఏమిదాని! నలుగురిలో నిక కలగెనుకొని తిరుగుటయెట్లు!.....ఇంతమాను
 దునా..... ఇంతమానుదనా అటుకాదు!.....అటుకాదు.ఒకచోట ఆ నీరుని యొద్దకు
 తోయి“కెవాజీ! దీక్షాకర్త యాశ్రమి యిట్లయినది” అని ముతదెట్లుకొనిన నా కని వృద్ధయము
 కరుగకుండునా! ఇప్పటికైన నాకడించుకు పల్లె యనినచో... ఒకచారయకపడుచున్నది.....
 నేనుపోయి యాకనితోడ నందరినింతును. ఇది నివా వేరొక తెతవుగలదా; ఇచ్చటనుండి ఇంతనె
 ల్లడియైన బ్రతుకు బ్రతుకకాలను...అబ్బ! వృద్ధయము బ్రద్దలయినదలయినది. ఆ నీరునిపై
 మోహమును తీసివేయ జాలకున్నదాన మరేమను ధిక్కరించు పాటి కడుర్థురాలను
 గాకున్నదాన ఇది నికసాించుకొనుట కష్టమేగనే యున్నది. అయినను ఇదిజరుగునా.....
 ఇదిజరుగునా.....

గీ॥ అలేడు నేనును దాంపత్యమంది భవను

ఖంబులఁగనుట దైవేచ్ఛగాదు; కాక

యున్న ననోన్యన్యవైరుధ్య మున్న కులము

లందు పలేడు నేనును జన్మ మందనేల?

ధీ! ఈవంశనియతములు రెంతటిదారులును! మదమన్నపక్ష వచ్చివహించి నలది, నొంది; కూడి
 ముఖించుటకు నిజలేదుకదా; అ-అ- ఏమిఅదోచన యిది.

‘. అతని యందలి యేస్వధర్మాభి మాన

భావమునుజూచి ముగ్ధనైవలదినానో

అట్టి ధర్మంబువంచించు టని యెఱిగియు

నీట్టి కనుటకు నెటులుద్యమించునేను.

ఇంతటి హృదయ దౌర్బల్యమేమి? ఏమంటిని— హృదయ దౌర్బల్యమా! హృదయ దౌర్బల్యమా! హృదయదౌర్బల్యమా!

గీ! పరమపావన చరిత్రుఁడు భవ్యగుణుఁడు
శౌర్యపుంభావుఁడలఘుఁడు సత్యకాముఁ
డయిన వీరాధిపీరు మహానుభావు
వలచుటయుఁ గూడ హృదయం నౌర్బల్యమగునె;

ఈ నాపరిత్రేకుగు నిష్కల్మషతగు కామము హృదయ దౌర్బల్యమేయని లోకమునుకొనిన అనుకొననిమ్ము. నాని శ్రాస్త్యబుద్ధికొక నిట్టూర్పుప్రదించి యాకాశానెడను. అంతకన్న దేయక దేమి; ఇంకటి యవమానమున శ్రాస్త్య ఇకనందు బ్రతుక జాలనకదా! అతడు నాపూర్వన మంగీ కరించి నట్లుఁ జేఁబట్టినది అదిమేలు. ఎన్నిపాడైనది అతని చెలువండి విడిచినుకొని పొర గల్గుదును. బంధు మండలిలో నీతనికిని నాకు వచ్చిన పాక్షికవ్యవస్థల.....అతడు నాపేర్ ను నంగీకరింప వలయునీగాని నెఱవరచుకొనుటకు రాలనగు నాకొంత యతడు సిద్ధముగ నుండ వలయునీగాని... అంతగ తప్పినచ్చి... అపరిత్రేకు సుఖముగ నున్నవాఁడూ... అపరిత్రేకు సుఖముగ నున్నవాఁడూ...

ఉ॥ ఏవినినాంత రస్థలము నే ని నివాసముగా గ్రహించి మో
దావహాచిత్రవృత్తిని జలాకరమందలి తేటసీరమున
ద్రావుచు యోగ్యభూరువా ఫలంబులమెక్కుచు ప్రేమరాజ్యల
క్ష్మీ విభవంబు పెంచున సుఖంపమె జీవితముం దరింపమే॥

(ప్రస్తానోత్థరయగును)

(ప్రవేశము రోషవాల)

రోషవాల:-ఉన్నిసా! ఉన్నిసా! ఆలోచించితివా?

ఉన్నిసా:- (తెనుకకమరలి) ఆలోచించుటలేమున్నది.

రోష:- నుతి అంగీకారమునా?

ఉన్నిసా:- అత్తయ్యా! నన్ను మమింపుము. నేనొకని నివాసమునేకొననను.

రోష:- ఒకనిగాకున్న యివారెవరెవరు నేనుకొన్నది. నీకింతకా—

ఉన్నిసా:- (కంటికిండుకొని) అల్లు! నేనిందుండకాం(పోతొత్తును)

రోష:-అగు, అగు. ఎప్పుటికిపోవుట. నీదీసుంగతి లేనిది తెచ్చుటకు నీలులేదు.

ఉన్ని:- అంత భారమును గుంగతి లేలుటయెట్లు?

రోష:- లేలుట యెట్లు! లేలవలెను.

ఉన్ని:- లేలుట నాచేతగాదు.

లోమ:- (చెయ్యిపట్టాకొని) చేతకాదు. మిండ గాల్ల నిం తిరి తెచ్చుకొనుట చేతనగునా.

ఉన్ని:- (చేయి పెట్టించుకొని) నన్ను విడిచిపెట్టడు. మోహుటాన నాకర్థమగుటలేదు.

లోమ:- ఎల్లరతును, కానుమ పెడకును గవ్వనపును వివాహము చేసికొడదు! పురుషులు స్త్రీలను భోగద్రోహములుగా చూచుకొన్నందున! దిష్కామదవానలకాలలో స్త్రీల నాహుతి యొనర్చుచుండినట్లు! అరీఖాన్ నీకంత చురుకైనవాడేమి! నీకన్న నాకే దెక్కుడుచిద్యావకుడే.

ఉన్ని:- కాదని యెవరనిరి?

లోమ:- మఱి అరనిసేరి వివాహమాడవు.

ఉన్ని:- అరనికేలేని అలముట మోకలకొ.

లోమ:- అరనును వివాహముపరిచ నినా?

ఉన్ని:- అరీఖా నీమదయమా నాయొద్దకువచ్చెను. నాయభిమతిమూసడిగను “అరీఖాన్ నాకు వివాహాచ్ఛయేలేదు. క్షమించుము. కేదేమో సంఘ మొకయంత్రమువలె నడచుచున్నది. అదేమో నాకెప్పుడేర్పడు” అంటిని. అరకును నాతో ఏకీభవించి “నిజమే నేనును వివాహమాడ” ననిచెప్పి వెడలిపోయినాడు. అర దొంగయొగ్గుడు.

లోమ:- నీ పిచ్చివానికిగూడ నట్టిందితివా! మనలోకాట. ఇంతకును నీవు వివాహ మాడకుండుటకు కారణము.

ఉన్ని:- కారణమా? ఇదిన్నడగలదు.

లోమ:- అడుగవలజా! అవునులే. అవునులే.

ఉ॥ ఎంతటి బాణవేనగుదు వేమి యెఱుంగనియట్లు ధర్మసి
ద్ధాంతము లిట్లు వల్కెదు యదార్థమెఱుంగన నేను నీదు దు
శ్చింతలు దాచ దాగునో యిసీ! నిజమాడిన నిష్ఠురంబు నీ
స్వాంతమునన్ వరింపవె? యభాగ్యుని కాఫరునిన్ వరాభమున్

ఉన్ని:- అ! ఏమి మాటలిది—

లోమ:- ఏమిమాటలా! ఏమిమాటలా!

మ॥ వినుమా! నీమరహస్య మేనెఱుంగుదున్ వీరుండెయ్యనా శివా
జుని యా కాఫరునిన్ వరించుదువె ఛీ! ఛీ! మామొగల్ నత్కులం
బునకున్ నేటికి ముచ్చకల్లెజామి నీ మూలంబునన్ గామచిం
తనపెల్లెన వరింపు మేమొగలునైనం గొంతకొంటించెదన్॥

అగునా! ఇది నిజమగునా?

ఉన్ని:- (నిరర్థమగును)

కోమః:- ఏమి మాటలాడవు! నీ బొంగురక పెనరెలుగనిది. అకదక ఇచ్చటకలెచ్చికి నిన్ను
లేవదీసికొనిపోవుటకా! ఎప్పుటినుంచి మోసంబుండును—

ఉన్ని:- మోసములు—

కోమః:- యో కష్టముగానున్నది—

ఉన్ని:- అవును (పోనోవును.)

కోమః:- కష్టముగ నేలయుండవలెను. అతనిని నీవు మోసించుట నాకు తెలియదా! ఇవాళి మొదట
దర్బారునకువచ్చివును. నువ్వు మిథువురము బాబో పెనుకనూడి అతనిమాధలేవా! అప్పుడే
నీ యందు మోహోదయమిచ్చునును పొదిగట్టివది. అతని చెయ్యి కత్తిపెరిసోయినపుడు
నీవు నాలుకకడకొనవేదా ఏమి మాటలాడవు. ఇవాళి కంఠాదలను మిఠాయిలుటలలో
పెట్టి నీ ముఠానునకు చెప్పించుకొనువును. నేనుకాదా మానిపట్టుకని అతనివైద చేసితిని,
ఏలదాచెదవు. అది నీవని అగవాకాదా?

ఉన్ని:- నాకు తెలియదు.

కోమః:- తెలియదు. దుష్కర్మములానిచ్చి కృద్దుడగు తండ్రిని అలకుటపెట్టుట తెలియను.
మఠమున పాదుచేసి కాపురనొక్కని కామింతుట తెలియను. నీతండ్రి అగ్రాళుల పెదలి
పోయెనో నీకు తెలియదా! నీ పెనుకనూ యడనొల్లక—

ఉన్ని:- అయ్యో!

కోమః:- అయ్యో! ఎందుకువచ్చితి అయ్యోలిని. ముక్కుమాలములేని అయ్యోలు. నామాటనివ
కుంటిలేని నిజముగ అయ్యో యనియే యనినీకును. ఇప్పటికి నీవ మించినదిలేదు. అరిం
జ్ఞాకుని పెండ్లిచేసికొనము. నీతండ్రినింకనీంది మరల ఇంటికివచ్చును. ఈ కమాన్యము
తెలిసిపోయినదే అనివిచారించకము. ఎవరికిన తెలియలేదు, నువ్వు అంతకుపురము చాటిపో
కుండ నేనుచేయగలను, అధీశవుగాను.

ఉన్ని:- నా నీయింతునవందు. నన్ను విడిచిపెట్టుదు.

కోమః:- గయ్యో! ఇదేను బుద్ధిరాదుగా.

ఉన్ని:- ఒకరి కన్నుదిగవకబుద్ధి—

(తటాకుల నిష్క్రమింతును.)

కోమః:- అ! అ! ఎంత తెలియదీమాటలాడితితి. నాకు తెలుసును. నాకు తెలుసును. ఇప్పటికిని ఉన్ని
నా కవాటిని మోసించుటకులేదు. నాకు వతనికి మధ్యనిలుచున్న దీక్షలులేదు. నాకన్న
నిదివిన్నదియగుట చేతను నవయోధవులుగలేక వతడును దీనికానిందియన్నాడు.
ఇదిపోగనియేదా! ఎప్పుటికైన నాకడీ కోమలారాణి అరింగన పెనుకన్నుకొనవలెను. లేదా
అ. ఇనుకటకటానుకద్య అంటే నేంగఅది చావవలయును. ఉన్నినా! నీకతడుదక్క
కు. నీకతడుదక్కను. నీ కాతనిదిమింపు యత్నించుచుతిని, అది పొగనీయను, అది
పొగనీయను.

(పునోపాసతి.)

చతుర్థాంశము.

రంగము. 3

స్థానము. ఆగ్రానండి తుధురకతో ప్రహరణము.

శుభము. వేదము.

(కావీ పోషణము.)

శివా:- అమ్మరొ! యీ శివాజిని మహాపదలం గడ వంగజేసి ఒం

ధమ్ములనెల్ల రాలించి స్వధర్మము గాచికొనంగజేసి ని

త్యమ్ము కృపామలించనివి ధర్మపథంబున నుండజేసి తో

యమ్మ! భవాని! వందనములమ్ముకృతజ్ఞాడనమ్మ శాంకరి!

శాకా! ఎన్నియావదలనండి నన్నుద్ధరించిని. నీమాకరుణ అబ్బావముగదా! అబ్బను.

గీ. బాల్యముననుండి నన్ను భవానిమాల

యే కదా దయతోడ రక్షించుచుండె

నకల దురదృష్టముల గెల్వజాలుటరయ

నా భవానీ కృపాలోక సమునగాదె ||

అహ! ఎంతటివిషమముండి బయల్పడితిని, శారాగరముననున్నది ఒక్కచిరుమొనరిని
యెంతబాధకముగ ముండెను. హా! విశ్వనిజమునమర్థంబగు మహాధీని భక్తమండల
భాద్రుని చేతిలో నొంటరిగిరిక్కి యనుకొననివిధంబున చెరసామెండి బయలుపడెదలట యెంతటి
యశస్వతము. మికాయుటలలోమూర్ఖుని పారిపోవావని నా సాహసముట్టువరీక్షించబడినది...
ఏమి యెఱుఁగర్యసంఘటనయితి రోషవారా యెవరు? ... టాకంగజును పోవరియా! నీనా
సెకల్లుదిక్కిరిసి. పారబాటున మేముమూర్ఖుండినబట్టరామె మహాలనభుజుమహానా: ...
అహ! నన్ను నాచివనక నీ మోసమున్న కఠింగింపక కామిందినదేమి? ... బా! తనయ
చ్చునుమిప్పించును నన్ను శారాగరలద్దని నాచిందినది. ఏమి స్వతంత్రము! ఈ ఆలంగీకరింపుభుక్తి
ము మదకు శ్రీ తానములయందునా తిరుగు నున్నది ... ఇట్టి కామిజేల దీరిలో... అహహ
హా! ఏమికాముమిది? ఎంతటి రీతిమయిననా కామిజ్వరము! శ్రీ ప్రభువీ మత్స్యంబుజేసినదే!
ఎంతటి నిరీకరములైన కలవుగదా ఈమెగల్ అంతగల్గములో... ఎంతటి సమర్థు
రాంతుగింపద ... ఎట్టితంత్రములు ... ఒక్కది మిందిఒకరే! ... అ నెకసామెందే నాచివిత
మంతము కావలసియున్నదని నిరూపింతుంటి... అందే నాచివితముయొక్క భరమసంధ్య యని
యనుకొంటిని. అట్టిదుశకలలోఎవరా కోమలమూర్తి సంపూర్ణసానుభూతితో నన్నును కంఠా
చేరి చెరచిడిపించి బుర్రబాటునెండి కింగవడదిలో, నావ్యవహార మధికరముతో మందరని
ద్రాక్షముతప్పి చింపెను ... అవ్యక్తియనను... నాకీర్తిగ్రాహకములో నామూర్తి కరుణదేవతవలె
నాకు బాడగట్టినది. ... ఒక్క మాటయెనవలకలేదు. నీను నాకృతజ్ఞత పెంతప్రభముగా తెలి
యలేక నడవన్ని నాకా యవకాశమైన నాకులదే... ఇంతకు నది శ్రీస్వక్తియో అయి
నవ్యక్తియో యెదియతెలియలేదే. కరుణాగర్భమునకు కంఠస్వరముమార్చి ము శ్రీవివరణ
యొప్పుది. శ్రీ యగుహా నా నిమిత్తకొలలయెంతటి క్రిమనద నేనికాశమునా! కామనా!

కరుణయో! అహ! ఈ మొగ్గ అంతఃపురమున పెట్టి విచిత్రవృత్తులగువ్రుః ... ఎంతటి విచిత్రగుండుటవమిది... ఆ వాడునవ్వలో వాడయ్యాయ్యో పాపాత్మకర మొకటియవ్రుఃవ్రుః! అయ్యోయ్యో... అయ్యోయ్యో.

సీ॥ మృత్యుధూమచ్ఛాయ లిరికినగుహాయందు

వెలసిన యొకచల్వ వెలుగువోలె

భీకరమగు నొక చీకటిలోయలో .

మెరసిన యొకదివ్య కిరణమువలె

పొంగిపారలెడు సముద్ర సముగ్ర సీ

మను దృగ్గతుండైన యినునివలెను

కలువఘోరాశ్వభాగముల నెందుండియో

యొలికిన సౌఖ్యనిస్తులమువలెను .

గీ॥ కష్టభూయిష్ట భవకూపగర్భమున నేన,

హా! యని పొగలువారి కేలులయగుచు

స్వర్గదేవతయే నాదు భాగ్యమునను

పృథ్విసాక్షి త్కరించిన విధముతోచె .

ఏమి అవ్యయము!.. మరలనున్నను మరలనుకలవట్టుటలేదు— అవ్యయము కొంత యెగిన శతావధానాది లింగములను రాజులను చెప్పుట! వానియొక్క కారణమైన అవ్యయము అవ్యయమును నిర్దేశమునని చెప్పియుండెను. ఎప్పుటకో— ఏమో— శేరింగిళాపాలముల మధ్య బడియుంటిని. ఇచ్చట శేరింగిళాపాలముల ప్రమాదము సంభవించును—

(ఒక అవ్యయమును సుధజలముచేసి తీసివది

అన్నిసా పురుషుల కేదమున ప్రవేశము)

కలాశ:- ఎవరో శతావధాన గుణములు బోలెడివా?

అన్ని:- (గుణములు కలాశముందునకు తోచియును)

కలాశ:- (గుణములు పట్టుకొని ఒకచేతితో చలుచుచు) మిగిలిన గుణముల చెప్పుట. శంఖావధానముల తావధానము నవ్యయమునకు నచ్చుచుండిరా! (నిజానించియుని) ఎవరిది. అయ్యో కను రెవరు?— వాన్యవధానముకొని భ్రమించె—

అన్ని:- భ్రమించె—

కలాశ:- వాన్యవధానముకొని భ్రమించె—

అన్ని:- అయ్యో! భ్రమించె?

కలాశ:- ఇదియేమి! అయ్యో కనురెవరు?

ఉన్ని:- చెప్పుకాలకు వ్రుంపకతను.

శివాచ:- పోనియె. ఇటువ మీ వచ్చివపనియేమి?

ఉన్ని:- ఆ శుట్టునును తమకు—రీ—వారు పంపినారు

శివాచ:- ఎవరు?

ఉన్ని:- మీదినుండి కాళవర్తనవారు.

శివాచ:- అయ్యా తమరు వారి పేరకలారా?

ఉన్ని:- అదియంతయు వజ్రేటికి? తమకి అశ్వము వధిపోయింది క్వరితముగ పలాయనముగంటు. తమకుమారులకును మిక్కిలిలకును గూడ శత్రువుల శివులు చేరిరిని. వచ్చుచుండురు.

శివాచ:- అలా? తను యావకారముగ నీ జనికొనియాడుదును.—

ఉన్ని:- యోధా—

శివాచ:- ఏమి ప్రయోగకార మొనర్చుకలను—

ఉన్ని:- నీని ప్రోత్సహముల తన యింటనుండి క్వరితముగ వెడలిపోవుటయే నీవు మాకు చేయు ప్రయోగకారము—నీనిట నుండుటయే తమ కాశ్యమును భంగము వలెనున్నది.

(పోపోవుట)

శివాచ:- అయ్యా! మీరైత గరుణ కలగజూ—

ఉన్ని:- (వెనుకకు తులరి) ఇదియేమి యోధా!

శివాచ:- ఈ పక్షమునుండి వస్తువర్ధించిన ఆ మహోపకార దైవకో తెలిసి త్వరితమున గట్టు కొనవో

ఉన్ని:- అయ్యా— దానివలన నీకేమి ప్రయోజనము?

శివాచ:- ప్రయోజనము—ఎట్టి ప్రయోగకార మొనర్చిన నీ యింటనుండి విముక్తదనుకాగలను

ఉన్ని:- కాని, అది అసాధ్యము. వలదు. యోధములే నీకాచింత నలదు. నీకును నీకారిని నీవు బాండ్లు. (పోపోవుట)

శివాచ:- ఎవరినది యువకారము యనుకొన్నా—అయిన నీకును మింత కలిగిపో—

ఉన్ని:- (వెనుకకు తులరి) నీరాగ్రహమా? అదివయసునుకొల్పి ప్రయోగ మింత మావత్తుకా? నీకుటికి దూకించెదవు.

శివాచ:- వ్రుంపింతును. నిన్ను దూకించుటకు కాదు నెట్లునని. ఆయినకారిని తెలుప రాకం దివగదా! పోనియె. వాయునింత పానభూతి. కావునను నీ కుళవానుమిది! అది యింత గరుణింతును.

ఉన్ని:- యోధా! ఎంతకష్టము వాప్రిస్తావను భూభక్తిగా! పోనియె. వచ్చెదను, వచ్చె—
భూభావార్ అంతున.

కవా:- భక్త్యదన. శేమజాదార్! శీయపకారము గెన్నుతీసి మనవచ:

ఉన్ని:- ఏమి? నన్నెట్లీ యెన్నకదా మనవచుచుట?

కవా:- ఎంతటి మాటంటిది. శేమజాదార్! ఇది ప్రభుమనయము యగుగాక! ఇకనిచ్చి మరచుట యెట్లు? నిన్నును నీవ్వారా ఇచ్చు దక్షాకముగ నా తీరివోద్దాకము పొందినకే యను సంస్కరించు యిందెదను. ఆ అప్యాజకరుడా? వ్యరూపునితో— అనుపకారమనితో? నానాశ్రమముగ నిట్లు చెప్పుమా? శేమజాదార్! అప్యాకముగనున్న ఓ పరోపకారకీలా!

ఉ:- పావన మంశమందున భవాని వరంబునబుట్టి ధర్మరక్షావిధి నిర్వహించునని కంకణముం ధరియించి, బందినై యీవిధినుకొన్నచున్న నను నెంతయు సత్కృప నుద్ధరించి నా వో నిపులాత్మనిక మరుమనోయి కృతజ్ఞుడ నీకు నెంతయునో!

ఉన్ని:- యోధా! తమకృతజ్ఞత కెంతయు నానందమొసరి. అప్పుడే తెల్లవాక వచ్చుచున్నది. త్వరితముగ పలాయనము గమ్ము. ఇక నిండుండరాదు.

కవా:- శేమజాదార్! కాముని అనిమముపై ఇకనిరాకనుకొన వలసివడెనా,—

ఉన్ని:- శీవ నిండుండజను (పోవోవును త్వలో “అనుగుడునా నూనడునా!”)

(అన్నవముగ నీవాశ్రమము కవాటి విసగును)

కవా:- (అనందముతో) ఓహో! ఏటి సంతోషము నీవనుగరానిదియు శీయ గూతునిదియు నన్నునా? నీయే కావలయును. అనుగుడు. శేమజాదార్! అనుగుడు.

ఉన్ని:- కవాటి పరిధానా నా జ్ఞాపకార్థమై నా నామమును చిరస్మిరణికి గదా! తమ జ్ఞాపకార్థమై మాకే దేనియనుగ్రహింపరా?

కవా:- ఏది కావలయును పరమానందమున నొసంగెదను—

ఉన్ని:- తమ కుభవామాంతర మను గుప్త భద్ర పుత్రిక కావలయును.

కవా:- పరమగుతోము. వృద్ధయశ్రువలముగ జానుకుచున్నాను. గృహిణియను (ఇచ్చును.

ఉన్ని:- (దానిగృహించి) భగ్యపిత్రి.

(శీరాజీ కవాటి కంఠాజలు పులిగెను.)

కవా:- మిక్కిలారా! వచ్చిరి!

ఉన్ని:- నీయేలా! అనివారించు తనమురాదు. అనింబుతీరినా? అనుకు సంతసించుటయు, జాబితాదీ వారములతోటిని తపాంతి మిమ్ము తెలుసుకునయత్నములు శీయమనే యొందకమ్మును. (రెండుకాగములు చదివెదను) ... ఏమిది? ఈ కాగము తెచ్చుటకొ

కవా:- వీరవచన సంధియనుచున్నట్లున్నది.

శిష్యుఁడు:- అది చక్కను పొందానులేమన్నది. మనలకక్రమముగా నానావిధ యాతనలును చేసి
తాము పఠనముచేయుచున్నది.

శిష్యుఁడు:- మనక్రమము యాద్యముగాక గ్రంథములనులేదు. ఏదీ ఎవరివద్దగాని ధనస్వరూపముగలవాఁ
డేరా. దేవా ఇదియే (అని అందియ్యెను.)

శిష్యుఁడు:- నాకు మనలపరమార్థముందే మనము వాతంత్రమువలనయును. నేనిటునుండి రాని
మనఃపరమార్థముల నిర్వహించుచుండెదను. (నేరాదీ తానాశీలమని) నిరసించు కఠిన
పాశులుగఁబోయి వారగుండుటవల్ల కర్తవ్యములేయెను. నాకు ముప్పునిమిదిగన్న
పథముగ లేవటమున్నది.

శిష్యుఁడు }
నేరాదీ }:- అర్థ. (ప్రశ్నావళి.)

శిష్యుఁడు:- మహారా! నిష్కలమును, శక్తిల పాతకములను. (రానిమనఃపరమార్థములను.)

శిష్యుఁడు:- మహారా! ఒక్కొక్కపాటునులే శక్తి లెట్లు పాతకములుండిరా! నేరా! ధనమున్నది!
యెవల నేమను యాద్యములేమనవచ్చునుగా!

శిష్యుఁడు:- మహారా! మీమందగ నీల శక్తియేమిటి? (మిటివారియెదురు) అది ఏమి యశస్యమును,
మిటివారి యెదురు. మిది పన్నుటలొందుచుండెను....

శిష్యుఁడు:- ఏమియు లేదురా!

శిష్యుఁడు:- ఏమియులేదును. నా శక్తియన్నముల కంతములేమన్నది. శక్తియన్నముల నన్నాశక్తియింక
యెరిగితి. ఏదన్నది... మిటివారి యెదురు. ఏమిలేదును.

శిష్యుఁడు:- మహారా! అదియేమిటి కాదును. నీమిటికి నాకు నేకమింకనును. (శిష్యునినుండి కొన్ని
వాతములను చెప్పిందినది మిటివారిగా కట్టియొందును) ఇదిమిదరా! మనలయెదురు
చెప్పిరాదును నీమిదితో నన్నుధనములైన నయింకనులును.

శిష్యుఁడు:- శక్తియన్నము (మిట్లందుకొని) యొందుచుండెను.

శిష్యుఁడు:- (నేరాదీకం నొకకలాదుడు ఒకప్రశ్నను)

శిష్యుఁడు:- శక్తియన్నముల పాతులెను. నేరాదీతానాశీలమిది పచ్చుచున్నట్లున్నది.

(అటునిటులాది)

మహారా! ఇట్లును నన్నాకలెనులేమి.

శిష్యుఁడు:- మహారా! నీకు యాద్యములనుచును వారినివాదమునది.

శిష్యుఁడు:- అహ! ఈమహారా! నీదియెదురు కంతములేమన్నది! ధనములేదును. ఈ శిష్యుని మిటి
వారిగా మంతలములచెప్పింది యెదురును! కోటయెదురును నామిదుల నన్నుతో కలుసునిది
అయింకను కలుసునిదియు నొకటి కాదును! ఏమియును. తోచుచున్నది!

శిష్యుఁడు:- మహారా! తానాదీ నేరాదీకంనొకకలాదు.

శిష్యుఁడు:- అట్లునీ ఏమియును మహారా! పథ.

(ప్రశ్నావళి)

రం గ ము . 4

స్థావరము; మధురము తోమ్రహర్గము.

వసుమతుడు. కృష్ణాశ్రమము.

(రోషవారా త్రిశుకవేషమున ప్రవేశము)

రోష:- ఇవాళ ఉన్నిసామ తేవడివికొనిపోయినాడు. నేను బుడటనే యనుకొంటిని. వంశో
అకలట అతని నీటి కొనివ్వవని. అదియే అతినిదివీచిందినది. కానిమ్మ. ఎచ్చటకీతోమ్రహ్
మానెడని గాక! కక్కజ మార్గమును దునుమాడి. నీరుపోరిపోయిరి. బొర్రా! ఏమి
సామానము. ఇవాళ! ఎంతసామానముచేసితిని. రోషవారము తిరస్కరించితిని! తెలి
యరా! రోషవార అబలకాదు, అంత చేతకానిదికాదు. వచ్చిపట్టు పడియిండుటకు!
నిన్ను సాధించితిరును. ఉన్నిసాకంత గర్వముకాదు! చూడుము. వానియెడటనే
నీవు కా అలింగమున నుండువు. అట్లు చేయకాలనియో నేను భోషవారముకాదు. ఇవాళి.
ఏమి ఉన్నిసా యెంతయుచేసితిను లేనియో అంత అవ్యక్తాంత పరాక్షాణదేమి!
నీవు మనుష్యునివాళివేదా లేక ఏ అవ్యక్తాంతమును తోకమునందీయెన దిగవచ్చితివా! నీకుద్ధ
త్వమును గనుగొనియెడగాక! మధురలో ఇవాళిని కైదునీయుటకు అలిఖాక్షుడు వార్తనని
పిలి. ఏమైనయో చూడనియెడ, ఉన్నిసా! నీ అటలుమార్గము సాగవ. బాగ్యము
కృష్ణాశ్రమము.

రంగము 5

స్థానము. - తుదకునుండి పురుషులను పోవు మార్గము.

(శివాజియు, ఉన్నపాతును ముట్టించి నిశ్చయమును ప్రకటింపడు.)

శివా:- మునిగి గానూ, కడదయిన నేమియును గృహస్థుడను తమిళుల మేలు పెప్పటికిని ముదవను. తమయొక్కతమ సేవకునుయో యెఱుంగ.

ఉన్న:- పాధుఁడును మానివిధియే—

శివా:- నన్ను విర్రెట్లు తప్పింపుగలిగితివి

ఉన్న:- అరితారీకి లంచముచ్చి నిడిపించితివి.

శివా:- ఏమిటమిచ్చితివి—

ఉన్న:- అప్పుడుగనుకటికి మాదిరి నేను నివ్వించితివి, మాకెవరి నేమిదని— ఇక్కడ పోయి వర్తమా.

శివా:- ఇదిన్యాయమా? అది గుఱవలెంది పోదురు గాక!

ఉన్న:- మాకట్టికోరికెడ.

శివా:- మీకు లేకపోవచ్చును. కాని, మాయామందము కొరకై, యధాపాతాళమునుండి వచ్చువర్తరించిన తమయెడ మాకగలకృతజ్ఞతను జాతుటకై వ మాకవకాళ ముగలగూడదా?

ఉన్న:- ఓయీ! అప్పుడంతోచి! మీకు మీ మే మాపకాళ ముంజెప్పకమును—

శివా:- అవ! ఇది యుపకారము కాదా—

ఉన్న:- అంతకునైనామా?

శివా:- ఏమి మీసాహుదయము, జాత్యభిమానముచే నన్ను మీరు రక్షించితిరనికొనితమన్న నేను మీజ్ఞాపితాదనుకానే? మిత్రిభావమున ననుకొనెదనున్న పూర్వధరిచయమైనదే

ఉన్న:- నిజలేకన్న మాకు మీతో చాలాపరిచయముగలదు. ఇంతకు నేమి జాత్యభిమానము మిత్రత్వము నేనా పరావకాళమునకు సేతుకములు! మనవ్యుత్పయముకొనఁబరమమే పరావకారముకదా! కేమియెవరుకొలకై జీవించుము? అనునదియే పుకృతిభక్త్యము.

శివా:- ధన్యుడను తమయెదరభ్యుదయమునకు. తమకుధనామాక్షరములైన ని దీనునికెవరిచ్చి కృతార్థుని జేసెదరా?

ఉన్న:- పెట్టికాదా! యేమికోరికయిది. కాదుమాకు చెరిగిపోనివంతమాత్రమున నానందపరి కాదు పాధుఁడును పోపాడుతప్పదుమా?

శివా:- (వత్సలము.)

ఉన్న:- నివ్వవలె?

శివా:- దురదృష్టవశాత్తయెందుకొక్క ముఘర్షణాత్మములు జూచిన నాకు నవ్వవచ్చుచున్నది.

ఉన్న:- అదియేమి?

కా:- ఏమిప్పుటి ధీర్ఘుండే యిటువలెనవునంతలో ముమ్మారు నాకాకుడనైతిని. పరిధనుమన నొకయన్నిక లేదోమూర్తి నన్నుదగించింది. ఆ మూర్తిని సంశ్లేషకముగ నీచియటకు నైన నాకవికాకము చిక్కలేదు. రుద్రవద్యాయుగంభటము నా నీటి నాకొలుకై తనకుయేను ఖండించియిచ్చి నన్నుదగించెను. అతడెను తిరిగి మానునంతలో వద్యకుడ డయ్యెను. ఇది మాదవద్యాయు, ఇప్పటి నాకొలి పరిత్యక్తప్రమామేకదా? ఏమి యియిపూర్వసంఘటనము, రెండొలుకై యుద్దేశించబడినది—

స్మి:- యోధా! యుద్దేశకుడవు కాకుము. నానిజన్మితి నీకు కలఁపుటకు గురునాబలేదు. తెలిపి నను ఈ పరియోజనములేదు. ఆ విషయమై నీచింక జరిగింపకుము. ఇక నెచ్చెట్ల నాలకిం చుట నీకు లేకయి పుకము కాదు. నీకొలుకై ఘాదుపాననితలు తిరుగుచుందురు. నీవు సాధ్యమైనంతత్యక్తగ నడ్డతోచలదొడ్డుకు నీమార్గతకమును జేరుము.

కా:- ఓ పరోపకారా! నీవునాకు నన్ని పాకుంకన్నను చేరమన్నదండవైతిని, ఈవృద్ధయను నీలో నైకకర్మముండ కోరుచున్నది. నీవేతాగించలనులందలి యాసావనప్రభురీది, నీ పలుకు:యందలి మాధుర్యము, నీకలితయొక్కసార్వ కాంగగవిన్యాసము, నీవునవృద్ధ యము...నన్నిటినిజూచి ముగ్ధుడనైపోతిని. నీవు నామిత్రుడవు. కనకాకయిత్తాతలంభత్య మేర్పడినట్లు నాయంతర్యాజి యుత్పాదించుచున్నది. "నావృద్ధయనునకు నీ పనిపలికి నెచ్చెనీ! నావృద్ధయనును నీవృద్ధయనునకు శేర్పరియ్య—

(తన్ని సా పారిపోవును.)

యవనికపడును.

రంగము-6-

స్థావరము, అశ్వశిఖరము.

సమయము, సాయంత్రము.

(కొరంగము కలువించియుండును. రోషము పక్కన గూర్చునియుండును.)

రోష:- ఎచ్చటికిపోయెదవు?

కొరంగ:- ఇచ్చటను నుభయముకలుగుటలేదు. నేను మర్యాద పోయెదను. మరెచ్చటికినైనపోయెదను.

రోష:- మనస్సులో అనేకవలయున్న పుడచెచ్చటికి పోయినను నుభయముగలదు. అట్లుమెంతకొరకు కారణమేమగును.

కొరంగ:- కాదు. సోదరి! కాదు. నేను సహించరాదు. నామతమును కలహమునకు కలిగిపెట్టి. నామతమును కలహమునకు కలిగిపెట్టి. నామతమును కలహమునకు కలిగిపెట్టి.

రోష:- అప్పుడు దానికొక్కటియు చేయవలయుగాని ఇట్లుధీరుడవయిన నేమిప్రయోచనము. ఏమి ప్రయోచనము రానిందిప్పుడు ప్రయోచనములో మనరాష్ట్రము వైకాదివడల నాజ్ఞాపింపుడు.

కొరంగ:- రోషవారా! అట్లునే మనవిదవనకొనుము. దానివలని ప్రయోచనమేమి? ఒకవేళ కివాదముకుడైన కావచ్చును. అతనిరాజ్యము విధ్వంసమయిన నగును. అంతమాత్రముచే నీయభయము తొలగగలదా! నాప్రభువంశము భగ్నముచేసి పోయినదే— అన్నిసాక్షివాని మోహించిపెట్టి. అతనిదివిషయము పోయినదే, ఇదిదర్శనము—

రోష:- దుర్భవము. నీవేమే. దుర్భవము. కానిదాని ప్రతికారముయేమి?

కొరంగ:- ప్రతికారము, ప్రయోచన విషయమును ప్రతికారము. రోషవారా! నాబుద్ధియంతరించు నిధిలైనది. కానీ ప్రతికారమునుపలదు. నేనెచ్చటనుండలేను మర్యాద పోయెదను.

రోష:- అది ధీరత్వముగాదు. చక్రివర్తి వలననేమిదో ముఖ్యముకానిది.

కొరంగ:- నా చక్రివర్తియు నాటిలోదేరి పోయినది. ఏమడు రాజ్యమునులలో ప్రభువు పోయెను కర్మించుకొనుచున్నానో—

రోష:- ఇకనింతలకు వినుచుంటివా?

కొరంగ:- కాదు, సోదరి! కాదు. నేను విందింటులేదు. నారాజ్యముచేగాని మీయంతరికృతము చేగాని విద్యాయుద్ధి సుఖోభివలను గౌరవమువగాని నీకును అన్నిసామను రాజ్యవ్యవహారము అలా బ్రతుకుమును నొసంగితిని. తర్ఫాయలలో బ్రతిక్కిన స్థలమునంగితిని. ఇట్లువలెను మిండును అనుకుంటివా? అకాశముని అన్నిసాదర్పించింది సాదర్పాయనకేదా?

రోష:- సోదరి! చాలదు. నీయంతరి ప్రేమచే పరాధీనము నన్నుచేయవలసి వచ్చును కానియు, నదికాదీకర్త నీయంతరియన్నునుచేత నేదిట్టిమాటలు..... అగును నాదుకన్న ప్రాణము నుభయమునకు—

కొరం:- సోదరి! దీనియందు, నిజగర్భము గలుగజేయఁబడెనని నేయిచ్చుచున్నాడనియు, ఇట్టి సంకల్పించెనని పరిశనించుచుంటిని. పరిశీలనము నేయలేకపోతి నేయని నిరాశము—

రోష:- అట్టిరోచాశముగలదు. పరిశీలనములేకు చెప్పెదను. యేదో ప్రభావ కాజ్ఞానమున దియి మెలగునట్టాజ్ఞాపకమిమ్ము. తివాదని నేనుసాధించెదను. మహారాష్ట్రరాజ్యమున నిర్మాణము మొనర్చెదను.

కొరం:- నిర్మాణమున మొనర్చెదవు. నాకును నిర్మాణముగలదు. కాని యెలా నుము? నవప్రతిష్ఠ పునరాజ్ఞతమగునా- నాచతురా నందధులము మేష్టకోగత్య నిధానము చేయున్నా—

రోష:- అది అతిమనఁదేరినది జాటిపోయినది. ఇప్పుడు గతములేకు బంధనమేమిటి? కర్తవ్య మాలోచింపవలయును. కివాళి మనవశమునందీ తప్పించుకొని పోయినాడు. అతడు మనవశమృతి. మనమతమును సాధించెను నిశ్చయించుకొనినవాడు. మహారాజ్యవక్ర మును భగ్గు మౌనర్పకృతనికృయమైనవాడు; పులిబుడై యిమ్మువాడు; కానిదివయమై ముహూర్తాధింపవలయును. అతనిని, కపటమున, గౌరవనకర్తారముల నింపరుమున మిమలే ధీర్వి తప్పించితిమి. కైదుచేసితిమి. వివికాతదంత ముండినది యుండునో నేడుగ జెప్పవలయునా! ఇప్పుడాతడు తప్పించుకొని పోయినాడు. స్థితినికృత ప్రాధాన్యముననే మిచేసినను చేయవచ్చును. మహారాజ్యము వాక్రమింపర కాతడునెన్నఁ బన్నామో మొనర్చుచుండవచ్చును. అతనికట్టి అవకాశము కలగకుండ మనమేయందుగ నతని కై దాచెదవలె దుగములగూర్చి రాజ్యమును గొల్లగొట్టి అతనిబంధించిలేదా వధించి.

కొరం:- నాకు నిర్మాణములేదు. “అతనివంశ మొగలు సామ్రాజ్యమునకు నీడుగలుగు” నని అతడును నొకవికృతాకారము నామోహక ప్రపంచమున నిరుగుచున్నది. అతనిని సాధించుటయేదా—

రోష:- అదియే చుడనినమాట. చుగ్గిరి! భారతసామ్రాజ్య భారతా! మయునాశింహా సవాధీశ్వరా:

కొరం:- ఎంతటియుద్ధలేతలో కుల నెవలెప్పుము. నాశనమునందలిస్సాయుల పులనకంపనా కర్మని గౌరవించునని. అవాగ్ధులను వినిన నాశ్వదయము బలవనించుటలేదు. కరీ నునందరి అయిదువందలను నేగరింపిరను జాల్పలేదు. నేనున్నట్లుండ నుంది.

రోష:- హా! ముక్కుగిరి.

కొరం:- రోషవాచా! ఎందుకు నన్ను లోకృత్యలమొనర్చెదవు? నాభాగ్యముగాను భగ్గునయి నది. చేబట్టిన పరిశీలనమును సఫలమునకువచ్చిన దైవసాక్షుని అంతరించినది. ఏదిఎటులై నను గానియు, కానింప ననునదిలేదు.

రోష:- అట్లునుటలేకు ననుపదదు. అతవాదని సాధించినదే మహామృదీయము. నాని మనమునకే కర్మలేదు. ఇందుకొకరైన నీవికార్యమునకు గడవగలదను.

కొరం:- విధిలేదు.

రోష:- అట్లును విధిలేక. మహాప్రభావమున కాజ్ఞాపకమిమ్ము.

కొరం:- రోషవార! ఇదిగో అధికారముతో తిసికొనును, నీ యిచ్చవచ్చివట్లు నడుపుము.
(మద్య పాత్రవేయును).

రోష:- (మద్య-గ్రాహి) ఇంతటి వికలుదపు కాకుండను. సోకరా!
(ప్రతిహరిప్రవేశించి కొరం శబ్దముతో యుక్తమునిచ్చును).

కొరం:- ఎక్కడిదీయకర్తము. రోషవార! ఈయకర్తమును చదువుము. (అందిచ్చును.)
రోష:- (ఉత్తరమునందుకొని విప్పును) కేబుస్తిసా వాగ్గేయిది. అది వాగ్గియేందువా!
(విచ్చిచూచి) కేబుస్తిసా వాగ్గివది.

కొరం:- అ! ఏమనివాగ్గియెను. ఏదీ చదువుము ఏమనివాగ్గియెను.

రోష:- ఇదిగో యెను (చదువును)
“జనకా! కుభవంధవములు.

“నేనొర్పిపది నీకు సంకాపకారణమేయగును. కాని నేనెంతటి సోపాన మొనర్చుటకుగల
కారణము విన్నవించుకొనెదను.

నాకు స్వధర్మ విశ్వరూపమునం బెక్కుదళిహానము. హాఫితాసారస్వతము నుపాసించి
నేను నేత్యుకొనిన దిధర్మమునీ. సోమధాత్మ కాశ్రమయందును “మృత్యునిధనం శ్రేయః”
“ఉత్తరస్యోధియః” అనునట్టి వాక్యములేకంపు. మనుష్యధర్మము స్వధర్మ నిర్వహణము.

మనము మన ముపలాభము మితప్రచారార్థమై కృమపదుచున్న విధముననే కివాళియగు
సోమధాతాను అర్హధర్మార్థరణమునకై కృషిగలుపుచుండెను. అతనిని మనసుసాధింప నెన్ని
యో ప్రయత్నము లొప్పునుదవకు గౌరవసత్కారముల నొల్పి పంపుదుమనుమిచుచే రప్పించితిమి.
అతనిని నీవు మోసమొనర్చి బంధించితివి. అతనినిసభలో పరాధునిచితివి. అది నీవు రసోంప
జాలకపోతివి. అతనిదేశభక్తిని స్వధర్మాభిమానమును వాచి నేను ముగ్ధుడనైతిని. అతని ధ్య
తనియొగ నొనర్చుకొని నావ్యావహరికము కొంతింపవట్లు కాకతోచలేదు. వెంటనే నేనాతని
రోషవార మందిరమునండి తప్పించితిని. సరక్షితముగ నతనిస్వస్థానమున కేర్పరచుటకు స్వయంయోగ
బంధుత్వదలితిని..... దుఃఖమును, నిర్గుణగుణుని—“జనాపనా! నీయనిసభలో నవమా
నింపకనువా? అని నేనునిన్ను సమీపించిపపుదు నీవాదినవాక్యములు వాదితోపులకన్న
నిశితములై వాయొక గాటముగ వాటుకొనినవి. అతనిని నేను మోసాంపలేదు. కానింప
లేదు అనియని స్వాతంత్ర్యనిరతిని స్వధర్మనిత్యహానిదీక్షను జూచి అభిమానించితితి, ఇది కానిం
పితి. అతని నీవు ప్రాణునీను నేను తప్పించుటలో నేమియు రోషములేకయే వా క్షయము.
నీవు వాయొ చెడమున్న అంగీకరించినచో తప్పక ధిల్లి రాగలకు.

నా యెడరాటులే నీవు వికలుదలై అగ్రామ చెడలిపోతిమని నిందిని. ఎంతయు పరితనిం
చితిని. నన్ను పీడించి నాఅభిమాన మంగీకారము అయినచో నీవు ధిల్లి రావలసివది. అదియే
నీవు నన్ను పీడించితిమటకు చిహ్నము. అజ్ఞానమున నే కేమిని కృత్యవిరుద్ధమున నికరాధ
మొనర్చున త్తమింప క్రొంగించుకొన్నాను.

ఇట్లు,
నిర్దిష్ట కుమారి,

కేబునిసా .

చతుర్థాంకము.

కౌరవ:- ఏదీ అయ్యత్తమా...

కోమః- బాగుగోనీయ్యవది. (అందిచ్చుట) ఇది మఱవదుననా—

కౌరవ:- బాగుగోనీ యున్నది.

కోమః- బాగుగోనీయ్యవది—

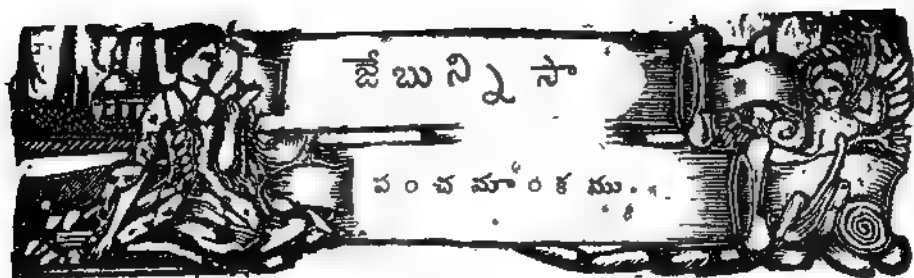
కౌరవ:- బాగుగోనీయ్యవది, ఆవును- వేనొనర్చినది యకార్యమే ఈనా అకార్యమనకు నా! తుమారై పోతికార్య మివ్వవచ్చి దానిని శేషంగీకరింపనియె— తుతమనిన వాసిచ్చి—

కోమః- (అనూయతో) అంగీకరించుము. దుష్ప్రసాదము—

* (ప్రసాదము)

కౌరవ:- అంగీకరించెదను- తేనున్ననా యొనర్చినప్రతికార మంగీకరించెదను- ఈ భోకపాతము నేర్చుకంటిని. ఈ వాతవనప్రకార సంధ్యలో బాగువిజ్ఞానోదయమైవది. దురభిమాన మేఘవృష్ణమునకు వా మైష్ణమున నొక అపూర్వ కంపాలర భయమును నిఱపివచ్చి. స్వభక్తి నిర్వహణము ప్రతిపాదించి నిధానము. అట్టి భక్తినిర్వహణయే తేనివోలజన్మ యెల? కివాతని నేనును అభిమానించెదను- వాకుమారై యాతని విడిపించుటలో నకార్య మేమియు నొనర్పలేదు- నేనే పాతలదిరిని- అపాపమునకు నేను దండుద్రవని- విధి / నను దండింపుము—

(యమనిక పదము)

రంగము 1.

స్వరూపము:—పుర్రకడ దుగ్ధము సాకల్యము.

కథనము - సాకల్యము

(మోహితుడు, అన్నాజీ శ్వశువును పుచ్చుకుని పరియాణమొనర్చుచు ప్రవేశము.)

మోహి:- ఊ॥ ఈ కగిదిన్ పురందరు జయించి మహాకాగ్నితపః ప్రభావసాం
దీపులు రామదానగురుదేవులొసంగిన యీ ధ్వజంబును
స్థోమగోపురాగ్రమున నుజ్వలమై నటియింపగా, జయ
స్తూపము నిల్పబోవుమము జూడుము సత్కృప నో భవానిరో!

అన్నాజీ! చూచివా అపురందర జగ్గోపురములపై వెడరుచున్న చంద్రకళాపా
లను! ఈ మహానరకమన తన భంగ్యతెందాచేకదా అవట వెనకలసింద! చంద్రకాదా
విక్రమసిరివిశేషమును లక్ష్మి పెట్టక మరవర్తంబు పొరపొననుకొనబయింపవలసింద!
మిక్కిలా! మృదుకనుచున్న జీవచమాపమానాదుల వాహ్యనిండునా నాదే అవరకచలమును
మూచింపుచున్నది. అది కనిపింతుల నీరద్యురమునకుం గొంపోవువిష్ణుభక్తాభక్తై ప్రభుభక్తులనదే
దర్శింపుము లగుచున్నది. అన్నాజీ! అల్లదే అయోధ్యాకాక మెట్టి కాడలసిరియున్న
పోయెదము. పరిలనుకు నామెండు సత్యమును మనమిప్పు దెలియజేయవలసియున్నది.
చంద్రకళాపాలన ఇందునుచున్నాదిండునది భవానిభావయేకదా.

అన్నాజీ! విక్రమము భవానిభావయే మనకు జయమొనరునాక! మిక్కిలా పురందర
చంద్రకళాపాలనయే యుద్ధమునామెండు మనకు సామర్యము యుద్ధభక్తిలన
మనకు కలిగియున్నాడు. ఇయ్యది మనకనుభవంబుయేకదా! కాని దీనికి పాతు
కేమియెందును.

మోహి:- పాతుకేమైన నదిగాక మరకు భయములే!

ఊ॥ దుగ్ధంపకాలమేయరుల దుగ్ధదగ్ధంపకాలేమె నుసిరా
కంపిత ధీరచితులముగా మెరుపుంగ వేదనీకలతో

గొంపలుకాలునే : గిరులుకూలునె తుమ్మివ? యుద్ధవార్త వా

రంపిన సిగ్గుసిగ్గు మనకాభయము త్రమవీరపాళికిన్

ఓ మహారాష్ట్రీహిదా! గర్వింపుము. ఈ సంబోధనచే నుత్తేజకుడవుకమ్ము! భుగ్వా శండాదేవూని ధర్మపంగ్గామముం ద్భృథమాగనిల్యము. మన మహారాజాగారు యుద్ధ భ్రవర్త నులైనది అర్జునుకననుద్ధకార్యకుంజయోగదా.

అన్నాదేవి (ఆ నేకమలో) ఆనుటయను— మిత్రీహా! కలచిశానివల్ల డెల్ల నాయెడల పులకరిం చుచుండును. శ్రీరత్నకార్యమయికదా క్షత్రియనిజన్మ!—

మోరా!— అవును మహారాష్ట్రీహితీయొక్క అవతారమే ధర్మనిత్యభోగమశోభన . నా విశ్వా సమా. అట్టి విశ్వాసబలముచేతనే మనము పృథి యుద్ధమునను జయమును పొందగల్గుట! అట్టిగర్వముచేతనే మన పెదవిలును సుంత పులిలోత్సాహులైయుండుట! చూడుము మిత్రీహా! మన పెద్ద సమానము లెట్లు గంభీరమవంబుం నడచుచున్నవో

సీ॥ జవనాశ్వర్థింభోగ సంఘాతజాతే నే

శోత్కరంబది జలదోత్కరముగ.

చండవేడండ దంష్ట్రీమనీచి ప్రతా

నంబు తటిద్వితానంబు గాగ్

యోధకదంబ మహాహుగ వీరాలాప

తతిఘనగర్జనోత్కరముగాగ

మదకుంభిగండ సంభవదానవారి యూ

భీలసంతత కుంభవృష్టిగాగ

సీ॥ అరిప్రతాపగ్రవహ్ని జల్లర్చి పొగయు

నగయు కుండగతేసి పూరిగను రూపు

మావవెడలెను వరరు మహిమదెగడి

మన మహారాష్ట్రీసైన్యము మందగరిసి

అనునికల యుత్సాహముం నిలకించితివా! అరణభేరి వైరవనికాడములును, నిత్య శింఖా శాఖములును భుజములెక్కితమౌను ఎట్టి వీరికండకున్నెన నావేంబు గలుగ జేయునుగదా. అన్నా! కాదానదీ! చూపించుచుదీ! మిత్రీహా మన మధుడే దుర్భము. కలిసనియ్యములకు నెద్దియంటిమి మన మలోచించవలసిన నిషయములు తెల్పులుగంపి నేడను మూర్ఖాదేయను పృథమమున గొంతైర్వముతో దర్పహృత్కాలభేదిచెడలు. ఇందు నీనమ్మకీయేను?

మోరా!— అట్లులే అనుగాక! నేను పశ్చిమాతలవీరమండి సాధనారల గొంధరబంపి వహి స్తభాసుయొక్కవీరమున విశేషములగనుంగొనెద. నీహృదయకార్యమునందు భద్రీయ. మహారాజావారు పక్షమైన్యములొకింతురు. మనము భక్తిపరివరిశిశున కర్తవ్యము నిజాకింపవలయు. పక్ష్యకముగకమ్ము. (ఇయ్యల భ్రాష్ట్రానము.)

రంగము 2.

సానము - యోధులూరి.

సమయము - రెండు యామములు.

(శ్రీమనాథ పురుష శ్రమమున ప్రవేశము.)

శ్రీమన్. దుర్గచారమును గాచుటకునే నేయిమందిపనికలమందితిని. పశ్చిమార్తరదికను మహి
ప్రభావమును మించితిని. నే నీ పుణ్యవేలమంద యాధర్ధమున తో జ్ఞానశంకమున నురికితిని.
కాని నేనాతని పాధింతులకెవరికా పాదుపాయుద్ధమండి అధికారముద్రాను గ్రహి
యి కార్యమునకు గడంగితిని..... అది యేమియోగాని నే నీ యాధర్ధక్షేత్రమున నడుగిడి
కప్పటి నుండియే నాయందోక పురికిహంక కైచనించి నన్నెన్నియోమారులు నీ పుణ్యత్వ
మునండి ఘోరించుచున్నది. ఏమిది!

మః ప్రతిహింసాపరమయ్య నామనము వైరజ్యేషములేయాని స్వ
స్థితచేయుదుట కేమి కారణము యాతండన్న మననోలే కా
స్థితమోమాగుము కాదు క్షందమెవరోమంత్రించినట్లయ్యె నా
స్థితి నాకేభరమైన చందముకడున్ జిత్రంబుగాదోచెడున్. |

అశేఖన భావినప్పటినుండియు నామనమిట్లయినది. ఇదిసంభవమా! శివాత్ ఉన్నీసాతీ
కుగల ఈ అభూతప్రవృత్తినుసంబంధము సంభవమా! సుభవమే అనుకొని. అతలకేటిక! ఈనా మన
సరివర్తనమునకు నా శేఖయేకాకరణము. తిలకిని సొండుగోరకయే అతని 'ధర్మాభి నివర్తిని గౌరవం
యనున్న ఉన్నీసాయొక్క బుద్ధివికాసమును నూర్చి ఏమనుట! "అతనిని నేనుకూటాంశ
లేదు. కామింపలేదు. అనినది, స్వాతంత్ర్యనికలిసి, స్వధర్మనిర్వహణక్షమజూచి అభి
మానించితిని. ఇది నా విచిత్రి" అని కుడికికావీనలేఖయే అపెయించుగలవికలదృష్టిని,
నిర్మల్యమవ్యవహారమును నాటుచుండెను..... కాని... ఎంతరక నుత్కృహ..... ఏమో
అ తలకేటికే నాకప్పుడు? నేనేమి పాధింతుటకువచ్చితిని! ఏమిచేయుచుంటిని! (అటునిటు
చూచి) ఎవరది! ఆయోధుడు—శివాత్! అహ! యేమి అనివశ్యము!

నీ తరవారి కేల ధల్ ధళలాడుచునుగండ్ల
మిరుమిట్లుగొలుపుచు బరగుచుండ
నామనా స్తంబున పాలారుభల్లంబు
మేలిడాలీనుచు గ్రాలుచుండ
కటినున్నకాశకోకను జూచివేలాడు
కైజునుప్రాప్తి కరణిబరగ
శ్వాభంగ భోగిభోగభృమై బలేకుచ్చు
పాగ తిరోపరి బరగుచుండ

గీ॥ దేవతల సైన్యగల్పదు ధీరుడ నను
గతువము వెలికురి తేనో యను రమణవవ
భుచి యొకేండావహింప వారువమునెక్కి
వచ్చు నా శివాజనిగణ సంభవముగలుగు॥

అహా ! ఏకపక్షి కోటాదుచుంటినోగాని ఈ శివాజీ యన్న వాకియో ఈవరకువలెనుండుట
లేదు, ఇతనిని సాధింపాలెనని శ్రీ విచ్చటకవచ్చిరిని. అట కార్యమునుండి నాకు విరక్తి జనించు
చున్నది. ఏమియు దోచుటలేదు.

(ఒక భటునిపర్యవేశము.)

భటుడు:- అయ్యో అయ్యో.

రోష:- ఓరి ! యుద్ధము పూర్తికంభమయినది వెంటనే—

భటు:- మనకే జయము.

రోష:- అవును. ఇప్పుడేమయినది?

భటు:- మనకు జయముకలిగినది. మహారాష్ట్రులెల్లరు పారిపోవుచుండిరి. శివాజీ మహారాజుగారి
గుల్లమునదిగి స్వయంతుగా తనభటులకు పోరాటమును చేయుచు వచ్చుచున్నారు.

రోష:- ఘరి అంతవరకువచ్చినవా ! నీవాపరి యిప్పుడెచ్చుచుంటాను.

భటు:- దుర్గమునంద మహారాష్ట్రులున్నారట.

(మరియొక భటునిపర్యవేశము.)

భటు:- జయము జయము.

రోష:- ఏమిరా విశేషము?

భటు:- మహారాష్ట్రులు తిరిగి శోటగోదంబైకక్కనుండిరి. నేనాపరిగాను తమకు విన్నపించి
నుని.

రోష:- సరియే వచ్చుచుండినదియెప్పుడు. మీరుపోయి.

(భటుల కిష్టావహము.)

రోష:- నావ్యవస్థయందు గతాగతకారణమున యూయల వలెనున్నది. నా కధిరమునది ప్రత్యలుభ్యను
ప్రతిహితక క్రితేత మరలవ సమయమిట్లుండెను. నేనువచ్చినది యొకకానికి. నిధి! నేను
నికు వక్ర్యరాంబున. నాదేనీమి చేయించెదవా? చేయింపుము.

(పరిష్కావము)

(ఒక వైతమునది పాకచూయే భద్రమునది యట్లునది శివాజీపర్యవేశము)

గీ॥ పారిపోవుడు తిరిగి నిర్భయముగాను
పోరు గల్గుడు మహారాష్ట్ర ఏమిలాశి

అహవంతువ మీను వహాయముగను

వచ్చుచున్నాడు ఏక శివాజి యిదియె !

ఓమహారాష్ట్ర యోధులారా! నురుజేల్చినచే నొసగబడిన పరుడుపనిత్రమను భుగ్వాతెంచాడు నడలుకన్న రాసికడు, శివాభ్యుదయ ప్రపంచరూఢగోళమనులై సుఖవలయము. భృత ధైర్యులుగండు. (మతియొకవైపు వారి) ఇదియేమి? ఓహో! మెల్లలుపైవెల్లలారా! విజయగర్వ ముచే విలసిల్లితడు. మీరెవరి? ప్రతిగా నివ్వబడితి కన్నకొంటిరి!

సీ భద్రదేభయాధ కుంభముల బద్దలుగాగ

గొట్టబాలుడు రొక్క గ్రుద్దుతోడ

ప్రబల దుర్గకవాట భగ్నంబొనరురు

తలఘోర ముష్టిఘోరములతోడ

శత్రువరూధిని చయముల నూచగో

తను గోతు రొక్క యత్నంబుతోడ

ఘోరశతఘ్నికా గోళంబులను దిప్పి

విసరగల్గుదురొక్క వేలితోడ

గీ భీమ వికృమసింహులౌ యీమరాట

భటుల నెదిరించుమనెడు గర్వంబువలదు

భయదరిపుహంతకుండు శివాజి స్వయము

గావరూధిని పడిపింప గడగెనేడు !

ఏమి యాలోచనలను! ఎప్పుడు జాతినను మెగలల విజయధ్వజమలే విసవచ్చుచి వ్విది. ఈ సకాపకులెవ్వల—

ఉ:- ఓమహారాష్ట్రులారా! విజయోద్ధతి శత్రువరూధిని భట

ప్రామములార్చి దద్విమలధూర్జుల గాలను రాది ఘోరర

క్రొమ్మిష పంకిలంబుగను భారుణిజేసి పరాక్రమింపుడి

మీమహారాష్ట్ర పౌరుషముమేయమటంచు జగాన జాటుడి !

(ప్రశ్నానము)

(మతియొక వైపునుంచి ఉన్నపా తురుడకేవలమప్రశ్నానము)

ఉ:- అహ! ఎన్నికాత్యంబు జగివది. ఏమి తయారాకారములు, అకృంఢములు, కర్ణవిభా రణములను లోకాభ్యుదయము. ఎట్లేమిదొక్కము. ఈ పరశ్మేషరా! మునుపొందు భుజియైన భక్తిభవనవనిరూపమునందలి నియమామరైమి! ఈ దృష్టమునకు తుహింశల కను భుగ్నినంది అంతములేక! మునుపొందుకయో నాక్షియములకేక ఒకరినొకరు మోకడ

గావించుచున్నాడు. మృత్యువు తన్ను భావించెనునందుచే యన్నకని యెఱుంగక యొకరినొకరు హత్యగావించు కొనచున్నారు. దయామయా! నీవు నిక్కలమొకరినొకరు హత్యచేయితివా! చూడుము. వీలాకాకమును జీల్చుచుని నిక్కమునందుఁ బ్రాంతముయొక్క నికట—భైరవ—విజయ—హంకారములు సమర్థవ్యులై చలలేగుచున్నవి. ఏమి తుఱివలు విన్నయదాద్యక్షము. కక్షపీక మై భూభిభూసరితమలైన ఆభ్యుత్కలేబరములు వచ్చెనుల మహారాజవంబులు—అచ్చా! నీనిద్రకృతమును చూడకాలను ఇంతటి వికలకృతము గూడదు. తృప్తము దౌర్బల్యముచే నిట్లుతుకొనుచుంటిని. యోధము దైవకారణము. ఇన్ని జీవుల యాత్మలని యెట్టిలోక కళ్యాణార్థమై యుద్దేశింపబడినదో! జీవిక మృత్యువెప్పటికినైన నున్నదే. పురిజీవియొక్క కక్షమున నీమరణ వీజములుగలవు! తొన్ని జీవులకీరణరూపమును మృత్యువు విధించుటచే జీవులమును లోకమునకును నేదియేని ప్రత్యేక ప్రయోజనముండి యుండవలెను. అట్లుగానిచో ఆ కర్మయోధు యాదగు జగత్పతి ఇట్టిభీషణక్రిడ బుచ్చగొనించునా! (ఒకప్రక్క-దివి) అదిగో! కుకల న్నావెత్తున వివాచి పోరుచున్నాడు. గోమృదుగఁజండి నేనాతన్ని గాపాడు యుండవలయును. దైవమే! జాకనుమూడగునుగాక!

(ప్రసాదము)

(మరియొక ప్రక్క-నండి మోహింపఁకు, భటుడు ప్రవేశము)

మోహిం: నేనకా! పోతంతఃసహకర్ముగఁబరుగుచున్నదో. వివాచి మహారాజుగారు స్వయముగా నిచ్చి యోధము నేయుటవలన మనయోధులు ద్విగుణి కృతార్థమై కత్తితల్లి నెట్లు మట్టులెట్లు చేండిరో చూడుము.

సీ! రిపుయోధ ఘోర భేరి భైరవధ్వాన

ముల నవాటుగ విన్ను నులికిపడక

నున్ను క్ష బాణాళి యెడదదూసి

పోయినబిమ్మిటి వోవకుండ

పల్లలకాత్రవలోక రక్షణులై

నేవగించుకొనక నీదికొనుచు

ఖడ్గకోటి ఝణత్కార గభీరి

నేత్రాంచలంబుల నెట్టికొనుచు

గీ! భయ సమరాధ్వములను, నిర్భయగుఱుచు

గుమ్మరిలెడు నాభటకోటి నెమ్మే

శిరమునిదు వానతోఁగొకఁ జేరంగలరె

ప్రతిభట నికాయముందు నెవ్వరుగాని!

య: విరమ జేచా! ఆపైత్రున కానాశీగా రవిధముగా కొటగోడలపై లంఘించి యోధము నుల్లంఘించిరో—

కాశీ: ఈశ్వర! బాధలు. కాశీకుమారా! నాకు శక్తివుంటే నీధనముగా తన భవాని
భక్తమునకు పరినిచ్చుచుంటే! కాశీశ్వర! యాచివృత్తులన్నియును మారమార్చు
చున్నట్లున్నది. కాని, అవైపునుండి శక్తివుంటే మారిపోతే ప్రయత్నము చేయవచ్చు
యొక్కటయన్నది. తుష్టమాప్రకృతులతోయి యాచియొండెదమా.

(ప్రసాదము.)

(తుల్యమునకు వైపునుంచి కాశీ ప్రవేశము)

కాశీ: పియూ! అగ్గలనుమాత్రము వీడకుము. కోటకోడ: పైకి శక్తివుంటే మారమార్చు చదులు
యందును. మార్పు దస్తావి తేకమున్న కోటసాధింపవలయును. ఈమరకశేక
యొద్దంబుల నశేకముయొద్దంబుల కక్షప్తతేగ్గలో కక్షింగనముచేర్చి కలకువారియొక్క
భవానిభక్తము మీకు సహాయముగ నున్నది.

గీ|| ఈభవాని భక్తంబు మహిస్తభాను
కరము దెగజేరిసి యబ్జులుభానుడొక్క
చీల్చి వ్యాసనత్తురును నీల్చినదినేడు
తనిలి మొగలుల నెత్తురు ద్రావవచ్చె.

(కక్షిప్తముండి తుల్యవేషమున కోటవారా

మహిస్తభానుల ప్రవేశము.)

మహి: పియూ! వీరములు. విద్యావృద్ధుడైన యొక్కవుడు వాడుభక్తమును దొంగకనముగా ప్రవే
శించి అదియొకటిగ నేను గవాక్షమునుండి సారపోతమున్నపుడు వాచేయి తెగఃకరించి.
అది ప్రేక్షయ! పీడిల పక్షము—

కాశీ: మహిస్తభా! వినుము (అపవృత్తము లిది భయపును)

మహి: పీడి! ఈమొగలులిదయొక్క కర్తి చేయునుండి కప్పించుకొనును—(కర్తిచిగ్గము)

కాశీ: అంతటబోదువా (కర్తిదూయును.)

కోడు: పియూ! మొగలు వైష్ణవమునకు కను ప్రభావనీవాపరిని నన్ను అంబులిన నీళ్లు చుట్టూ
ర్ణ విలునును చేసూతులయ్యెయగు. వాకును—

కాశీ: మొగలు నీవాధి? నీకు యొద్దమెందులకు. నిన్ను జూరిక నదేమియోగాని దైవము
నిన్ను యొద్దమొనర్చుటకుగాను సృష్టించినది తోచుచున్నది—

కోడు: ఏ! అధిపదవు—

కాశీ: కాదు. అధిపదను కాదు. నీయందు పాపములకును మార్చి భజించియున్నది. నీవు చేయుట
న్నమది నీకయ్యెయగు తేటలు నీమభిభావము తెలుపుచున్నది—

కోడు: (కక్షలో) అమామిడును.

కాశీ: పీడి యొద్దమునందు.

(వినుకనుండి మహిస్తభాను కాశీని దొంగకనముగా చంపబోతము.)

శోభా:- (శోషముతో) పో! పో! ఎంతటి పాపము.

(ఉన్నీసా పురుషుడు నేడును నింతలో వచ్చి పరీక్షిస్తానుని భయమున నిరుగ్గొట్టును.)

శోభా:- (నెమరిదిగొని అక్కర్థముతో) ఏమిది. అక్కర్థము— తెలిసినది. (ఉన్నీసాతో) తమ ఉపకారమునకు కృతజ్ఞుడను—

(పరీక్షిస్తాను పారిపోవ నుద్దేశించును. ఇంతలో మోహమున కొండలుభటులతో వచ్చి పరీక్షిస్తానుని బంధించును. శోషవారాను పట్టుకొనిపోవ శివాశీవారించెను.)

మోహ:- బయలు. నువ్వారా! ముగ్ధునివలెను పరాచకులైతి. దుర్గము మనస్వధీనమై పడి. నేనాతకులెచ్చట ముడుచుచే వారిని బంధించుటకై వచ్చియుంటిని.

శోభా:- మిత్రమా! ముగ్ధుని బంధించుటకు భవానీమాతకు వందపము చేర్చియున్నాను. (పరీక్షిస్తానునిదున్నీ) అతనిని మీరు బంధించిరి. (శోషవారమున) ఈ నేనాతని మీరు బంధించినందున నుకడా ఏమాత్ర మగౌరవమును చేయరాదు. పరీక్షిస్తాను నిన్ను సంహరింప తోచుచున్నట్లదేమి కానివారిని— ఉన్నతవేళ సంభాషించు కావలె నీతడు. మఱియు ముగ్ధుని బంధించుటకై వచ్చితివా! పరీక్షిస్తానునిగూడ అగౌరవంపవలయు (ఉన్నీసాతో) ఈతడు నాకు ప్రియుడైన మొదటియున్నాను. ఈమహాత్ముని మనము స్వవసములోని వానిగ సంహరించి మన్నింపవలయును మోహో! నీవు దుర్గములోనికొని వీరలకుయోగ్యులగు బల శేర్పాటు చేయిము. మఱియు నష్టాంశులై యుద్ధమాదినిబడియున్న వీరల కలతకను మహారాష్ట్రలోను మహా మృదీయులగు కృష్ణుల నిమిత్త భేదములేకుండ విశ్రాంతిపరచుట జరుగు శేర్పాటుల గానింపవలసివచ్చె. అశ్రమమందై యుండుము. వీరార్థములయెదు.

మోహ:- (ద్రుహ! తమకృత్యమును నేనెఱుగెదా! నువ్వును పట్టవీ బయలును.

(పరిజయముతో పరీక్షిస్తానుతో (ప్రస్థానము.)

శోభా:- (ఉన్నీసాతో) అయ్యో! తమరు నాకప్రాయపాతము. తమయుగము—

ఉన్నీ:- యోధా! ఆ ప్రస్తావనలేటి? నా కనుజ్ఞనివృత్తియైనట్లెదము.

శోభా:- అయ్యో తరుణమున నాకువలెయివది. నాచేయు సత్కారము లందికొనరేయేనుదువా!

ఉన్నీ:- యోధా! మఱియొకమారు తప్పుచుంటిని. నట్లు నిక్కడ కట్టుట నీ కుదిరదుగాదు.

శోభా:- ఇదిదోషమా! సత్కారమునర్హుడనును దోషమా!

ఉన్నీ:- అవును మాకెప్పుడు తేనెపుడని దోషమేయగును.

శోభా:- మఱి నమ్మరచించుటయందలి విషయమేకము.

ఉన్నీ:- మా యుద్ధలేఖమును నీకు తెలుపవలయుననియు, అయినను నేనొక ముగ్ధునియొద్దకును నీకునిరుద్ధముగ యుద్ధమునకువచ్చిన వారిలోనివాడనీ నేను. కాని అపార్థమును బయలుపరిచుట యాది యొక్కలే మా స్వయం దెవను పరీక్షిస్తానుయొక్క దురువ్యయమును వారినివదిని. యొక్కయొక్కవనమనంది తేనెలుచేసితివేగాని నీలే సత్కారములందల టకు గాదు. మిమ్ము నుకడితముగజూసియు. అదియే నీవు నాచేయు మహారము.

శివా:- (రోషవారకమాచుచు) అట్లనేకానిండు. మిరియ్యనను మీ మిరియ్యతో కుడితలముగతోచున్నను. అలసియిందేరి. పెండుదినములకి మోచేయి నత్కారములనంది.

శోమ:- ఇదియేమి మాకేమిసర్కారములు (ఉన్ని పావైత్ర మాచును.)

ఉన్ని:- తమరు మాకు సర్కారము లొక్కరుటయేమిటి.

శోమ:- సమరు నిశ్చేతలు. మేముపరాజులము.

శివా:- అభేదమునందు. (ఉన్ని పాతో) నాయందు వయయించి-

ఉన్ని:- యోధా! ఎంతచెప్పినను నీవుతూసివు. మేము ఆయిగములోనికొరాజులము. మాకు ఊరిలెట్లనే బససేర్పాటుచేతురేని పెండుదినము లందిపోదును.

శివా:- ధన్యుడను. అటులైకనుగానిండు. (రోషవారకమాచి) తమరు పరాజులైతిమని చింతవలదు. ఇయోధులయములు దైవాధీశములు. తమతలో మిరువయించిరి. ఇప్పుడు మేము ఇయించితిమి. ఇయించితిమనుగర్వమును మాకులేదు. సాహ్మిర్వమును తన శ్రేష్ఠధారలంతక లేకుదినను లందిపోగలందుకై పార్థివులనున్నాడను.

శోమ:- వెనాడేమనరాగాయ! తమ ఉప్పుతొళయములను అడకబుద్ధిని మాకెంతయు నానందమైనది. తమయొజ్జ యెట్లనే నిర్వర్తించులదును.

శివా:- ధన్యుడను. ఎవరక్కడ? అన్నాడి

(అన్నాడి పుకేరము.)

అన్నా:- క్షిరదా! అట్లు. మెరోపంతుగాన నీనిదోడ్కొనికానమ్మబందీరి.

శివా:- నీవుదీని పెండుదినకొనిపోయి మెరోపంతుగానలో నీకి మనపురపరిపరొచ్చాకమున క్షిరముల నేయించులనీవదిగా కాయొజ్జయిచెప్పుము. (రోషవార ఉన్ని పాతో,) ఈతడు నానేనాచరి. తమరేమిలో నేగిన వలము నేర్పాటులన్నియు నేమగలదు. ఇంతలో పార్థివాదికముల నిర్వర్తించుకొనితమ సన్నిధికి వచ్చును.

ఉన్ని }
శోమ } :- అట్లనేకానిండు (అన్నాడితో వసానము.)

శివా:-అహ! ఈ మొగలుల యంబులకి ఉత్తమపృథ్విగలవారు కలరు. స్వపక్షమువాడనియైన కలెంబునపిస్తాఖాను నున్న సుహృదంపకాచుట అన్యాయముని యెట్లి అదివారింపిన అమొగలు యొధుని నేమని పొగడవలయును. ఒకసామాన్యభటునికే అంతటి మర్యాద విచారణమా! ఇట్టివాని నీయధమున నెంతటిని మాకమాన్యరినోగదా!నాకే ఇయయు గల్గినది కాని

ఉ. ఎంతటి రక్తపాతమున నీవిజయేందిర నాకుగల్గెదు
ద్దాంత దురంతదుర్వహ పరాధవదుఖముకన్న ఘోరమా
వంతటనించెమోదములవంబునుగల్గెదునాకుగానుకా
లాంతక భీమయోధుచదు మూరణభూమి నసేచియుంటునే!

ఎంతటి రక్తపాతమున నాకేవిజయము కల్గెనది. ఈయద్ధానము నీదుటకు నెంతటి యోధుల జీవోడు సుంటి లొ కావనిచివ్వకది. ఇట్టిధర్మ భరితతాయుది! ఎంతటి మరణంబుగనుకది నియో ఇట్టిరక్తము. ఇట్టియు నీధముగానా?

శీ॥ విశ్వమానవభాగితత విడి పచ్చి
 నెత్తురుందాపు త్రాత్రము నీచమోని
 కృష్ణమో త్రాత్రపైశాచ్య మిట్టిదంచు
 ధరణిజాతుడు రక్తశాతస్సులవేసా !

ఎందఱి కుభకుల దురభిమి రక్తప్రవాహమున మిళితమయ్యెను! ఈయిద్దరేత్రమున
 నీవాతాపత్రమున ఇందఱి రణనిరౌతుల యాత్మలు నిండియున్నవో.....తల్లి! భవానీ!

చ॥ అరయ న్విధర్మ రక్షణకు నైదమ నెత్తుచునొడ్చి ఘోరసం
 గరమున గూలినట్టిగుణగణ్యుల యాత్మలు శాంతిబొంది ను
 స్థిరమగు స్వర్గపాఖ్యముల జేరెడునట్టులనుగ్రహింప నే
 గరములమోడ్చి మొక్కిక్కెదమ గావగదమ్మ భవానిమాతరో !!

(ప్రతిష్ఠాపఠము.)

ఆవృత్తి రంగమ-

స్థానము:— పురందరు దుర్గపరిసరోద్యానము.

సమయము— సాయంత్రము.

(ఒక భూరుహచ్ఛాయ కేలున్న సా నిలుచునియుండునా,)

కేలు: (స్వగతము) అరడు కృతకృత్యుడయినాడు. వాకు మన క్యాంతి కలిగెను. నా భూవయ దౌర్బల్యమున నేకొకటి యిచ్చయిచిరిసి. ప్రమాదమునుండి యుద్ధరింప బడిరిని..... కాని, ఛత్రీపతి! నిశ్చయము మేమియును తెలియదుకదా! నేను నిన్ను ప్రేమింపుచున్న మావనయైనను గలం లేదు కదా! నాప్రేమ జగత్తునంతయునా బృందయమునందే చాచియుండిరిని. నాప్రేమాతిశయమును, సౌందర్యాతి రేఖమును, నీకు వెల్లడిచేసియుండిన యెడల నీవు తప్పక నన్ను వివాహమాడి యుండెడివాడవిని భయపడిరిని భయమెందుల కందువా! తివు నామిత్రుడవు కానికాదు... విభవ్యవనికాదు. నేను నిన్ను మోహపాశములచే బంధించి నీ స్వేచ్ఛధర్మ దీక్షకు శరణము గల్పించుచేయి యని భయపడిరిని. నువ్వియు, నేను నిన్ను ప్రేమించుచుంటివని వారంద్రి యెరిగిన వారడు నీకటియపాపము సేయనో యని కంపించిరిని. ఇంతియేకాదు. నేను నిన్ను ప్రేమించుచుంటివని నీకుచెలిపినీవు నీహిందూధర్మమును— స్వధర్మమును వదిలివేసి నామోహపాశములోపక్కిలిని ఛాడ్చునాకు బాదా క్రాంతిపడవైన గావచ్చును. నీవునన్ను వివాహమాడి యొక వేళ నాశంగ శేషువకు నల్లుడవై యరిసిక్రింద ముఖ్య నీనానాడుటదనో ప్రధాన మంతియో కావచ్చును. నాకేరెండుసందర్భము కల్పములేదు. ఈ ఉన్న సా ప్రేమించితివి కొనజయొక్క— కరీరమునకాదు. తెలిపిలేటలనుకాదు. ౧. హిందూధర్మమునకే దనసవ్య స్వము నప్పించిన నీకుని— మతస్వతంత్ర్యమునకై పతాకధరుడైన తేకభక్తాగ్రీవముని నేను ప్రేమించినది, కొనగో ఎత్తుకు నీవు నీకర్తవ్యమునువదిలి పరరాజ్యముక్రింద నాకరికి యొప్పుకొనకనో అది మహాభాగ్యవంతుడైనదే యగుకక శేషము ప్రధానమంతి పడవయే సిద్ధించునుగాక! ఏమి నేను అప్పుడు నీలో సౌందర్యమొక్కడ—కౌర్మమొక్కడ—ధర్మమొక్కడ—తేకభక్తి యొక్కడ— గోరక్షణమొక్కడ—జుట్టి నిన్ను నేను ప్రేమించియుండను..... నీవు భిల్లిభాద్రుడు అర్జుధర్మము శేటలు, గోమాతపేరిట, కౌతకార్జునుపేట వైరివై, నీరుడవై, స్వతంత్రుడవై, స్వదేశాభిమానివై నిలువబడినో ఆ మహారాష్ట్రీఛత్రీపతిని అకాలియార్ధారకడవు-అకనాశిని నీవు నా అభిదానావ్యుదయ ... కావుననే నా ప్రేమమును ను వెల్లడిసేయక నిన్ను మారితము గాదా దినాను. నా మనోరథమును నా బృందయమునందే లంఘింపజేసుకుంటిని.... నా అంత్య కామము నీకు జయమునగాక! నీవు నా ఆరాధ్యదేవుడైన వసుదువుగాక! నా శిరితమునకు కృపతోరవెనుదువుగాక! నీయొక్క శివసాదికర్మమే క్లుప్తము నిర్వహణాభివరతి! నాకు నిత్యానందముగూర్చుగాక! ... తోత్రువమిట్లు వాడిరావలసియున్నను ఛత్రీపతి! అది యెట్లుగాక! మన ప్రేమ సంబంధముజ్ఞాతమే యగునుగాక! మూర్ఖురక్తి

యొక్క సువర్ణమాత్రముచే ప్రేమమాలికల మనసుబోధ్యమగుచుండును. అపు
 ను. నీవుమార్కుడే... నీవుకరుణుడు... నీవుభువదత్త... నేనుచాతకమును... నీవు చం
 ద్రుడవు... నీవుకల్యణు... ఇట్టిదే మనసంబంధము. నీవుకాత్ర. నేను నీకుమలమును
 (అటు నిటు కాచి) నీకాపరి యిటువచ్చుచున్నాడు, తురకు ధర్మదా నన్ను పెంటాడు
 చుండును. కాకమునునామోము. ననుగు రించెవా... అడుగో ఇటే వచ్చుచున్నాడు...
 నీకు మలయొక ఉపహ్నమున కర్పగద గాక!

(ప్రస్థానము)

(సోమకర ప్రవేశము.)

లోమ:- మ॥ అరలే యెట్టిమహిమ! తాళములూహనోధి జేబున్నీసా
 చరితంబింతటినిష్క-శంకమే! దురాశాభూత దుష్కామభో
 గరత్నిగోరి యథోగతింబడిన నా కర్మంబు నేనుందు నే
 సరణింబావ విముక్తినిందుదునో పశ్చాత్తాప మొండేకదా!

పశ్చాత్తాపమే పాపకరణోపాయము. పశ్చాత్తాపమునందును సుఖముగలదు. ముక్తికలదు.
 అహ! నా ఉన్నిసాచీనిత మెంతటినిష్క-శంకము! లోకమున నిట్టిదిసంభవతా అనియొక
 టనే ననుమానించితిని. నా జనకుడు తనది అకార్యమని అంగీకరించినపుడు నీ నమాని
 చదితిని. ఏమి అనిష్క-శంకమగు ప్రేమ. అహ! ఉన్నిసా! నీచీరితము నా కాతర్పణము
 నది నుమా! నాకీకారు నీ చరిత్రము శివాశీరెలియదుగాని, తెలిసినచో నాతడును
 నీచీరితము నాదర్శముగగ్రహించును. అతడు తన మతముకొఱకై నిజమర్మమునాన్ని
 చెను. లోకమున తన అర్థధర్మమునకు ప్రాతినిధ్యముగలవెను, కాని ఈ వికారప్రసంగ
 ముందెనైన నిట్టిదికలదా! అన్యధామందరక్షణకొరకు కల్పింపబడినదిగాని సా! ఎంతటి
 ఉదాత్తవృద్ధుడు! మనుష్యత్వముయొక్క అదర్శము - శివభరితామనీది - ఇట్టి సర్వమత
 సామరస్యమునందెమున్నట్లని నేనిప్పుటికి తెలుసుకుంటిని. ఈ సంగ్రామమున బ్రవర్తించు
 టచే నా అవ్యధివ్యమైతి. ఈ శివాశీరి మొదట నీ వర్మధాగ్రహించితిని. కాని

|| ఈ యనవధాత్ముడింతటి యహీన ప్రాణవిభజనంబు ధర్మ ర
 త్నాయతనుండునాన శుభకాముండునాన శివాశీరియన్న నే!
 మోయనుకుంటి నెంతటిమహోన్నత దివ్యగుణప్రకాశితం
 దీయనభ్యుండువీనినిజ తేంద్రియుడంచు నెఱుంగనైతి నా!

యననా కీప్రభావము శుభదాంతుకమే అయిన కారణమున నీను ధన్యురాలి. ఈర్ష్య
 రుతు ఖాళిరితము నీదిధముగశిలించుట ... లోకహితమునర్పించికాదులయు. నా తిన్ని
 తముయొక్క ఈ శుభకరిభక్తనమనకు ఉన్నిసాయేనా కాతర్పణంబు. ఈమఱు నా కృత
 జ్ఞతనదెలుపుటెట్లు? నీను తనను గురింతునీమోమును భయమునగాలోలు ఈ దినముది
 తము నన్ను కన్నీడుచునది తిరుగుచుండెను. నీన్ను గ్రహించియందునా! నీవు నానైవ్యము

అని అప్పుడు కచ్చిరి, కొత్తయోధునికలెనుండివి నీవన నీవును కొత్తసాహసీ
యగువలె నుండిరనుచు ప్రత్యుత్తరుచ్చిరి. ఇది వచ్చుగ్రహిణి యనికటయగువా.

(శిన్నిసా పోదకు పని భటునిచేవలెన పరీక్షము)

భటు:- వందలములం, పొదుకొగారిఅజ్ఞాపకము—

(అందిచ్చును.)

రోష:- ఏమి అజ్ఞాపకము? నీ వెవరవు?

భటు:- రోషనాగే శేఖరం—

రోష:- (అక్కర్త వమకల యగును.)

భటు:- నీ నువ్వుసా శేఖరంగారి కుమారు.

రోష:- నీవు నన్నెట్లును రిందిరివి. ఈ అజ్ఞాపకము!

భటు:- కమరిచ్చుటనుండిరని నుడారములంద్ల మహిష్టభానుగారుచెప్పిరి. ఈ అజ్ఞాపకము పొదు
కొగారు తమకున్న సేనాపతులకును వాగినినది. పిండువులకుగాని, వారి మతమునకుగాని
ఎట్టి అవమానమును గలదు చేయరాదని. శివాశీగారతో యుద్ధమునాది నేటనే ఢిల్లీకి
వలసిరావలసివచ్చినది వారి అజ్ఞ.

రోష:- నాకీ అజ్ఞ యావలెనచ్చివెనె. పొదుకొ యిత్తు చెవటనున్నాడు?

భటు:- ఢిల్లీకి తిరిగి వచ్చివారు.

రోష:- (దురమన వృద్ధి నిగుడ్చి) అదిగో విూతిచ్చి పొదెగతే ఇట్లువచ్చుచున్నది. ఇందెందైన
దాగియొంది అనువర్యల బలికిరించెదముగా! !

భటు:- ఏమి అనుచునది నా పని తీర్చిపొయా! అశేషమున గుర్తించనే లేకపోతిని—

రోష:- నీవు కుంభకమును పొంకమును. సర్వ కుమారాంతరిత్తమున గ్రహించువుగాని. కమ్మిట
దానికొంకము.

(ఇరువుర వారలకొగూరమున

దానికొందురు.)

(శిన్నిసా పరీక్షము)

శిన్ని:- గీ! విమలముందార నుమ మరందములవిడి

కంటకనిరుద్ధ కేతకీకాంతబోవు

శ్రమదములాలె వేమిప్రవాహగర్భ

విచికాకేళిబాసదుర్విషవరీత

కూవవానంటు లోభమా కోర్కవేల !

ఇప్పుటి నాకు జీవించక మర్యాదని కలిగినది. నాడు. నాడు.....నాశ్చిదయ
నా ముఖ్యమంత్రిని నిందించినది. ఈమొదలు కందిచ్చుకెట్లునట్లు పొదుకు
నిరనుమిచ్చిది. పరిణామ నిరూపమున నేనునుండలమున విశ్రాంతిచున్నది. మంద

నిలబడుట కంటే కన్నుని పెర్రువల నడవలయున్నది. పక్కతియొక్క సొంతరక్త
లక్షాది ప్రతివేదించినా కన్ను పోరావలంకల ప్రతిసోచుచున్నది. కాని నాయాత్మ
కాంతమునుగోర్చి ధమ్మ కుభినినేను పుచ్చు దినియుండలేదు. ఈక్రమచయన నెన్ని
వస్తువులు వచ్చుచున్నవి. పోవుచున్నవి. తిరిగి వచ్చుచున్నవి. తిరిగిపోవుచున్నవి. ఈ
గత్యాత్మకమే యిదిగదా! కాని మనస్సులో వేదిపోయినదో, అదిపోయినది-తుడిచి
పెట్టుకొని పోయినది. ఈజన్మక తిరిగిరాదు. ఏకామమకరాదు ... అతాతకల-త్యోతి
ర్మండలములే కాని యవి యీ వికాలగగన భాగమున మృత్తికాపిండములవలె నున్నవి.
అది ఆ ఆనానిచ్చుత-అపాక్షాత- అమాహ్య-నిర్వాణలోకమునుండి పారితిక్రమము
కోభను భూమండలి దినుకునివచ్చు సుదేశవసాముని పోయెటలేదు. కోకిలకవళా
యని పోయెచున్నది. నాకంటికది కాకివలెనున్నది. అదియొకవ్యక్తరూపకని బోధ
పడటలేదు. వనికుంజమున మనోహరంబుగ ప్రకాశించుచు నొక ప్రమాదము దిగినింది
నది. అది ఇదేవీతనకంసమునందలి ప్రధమపుష్పము. ఇంక నెన్ని కుముములలో సంభ
లములగునది యాపడెడిదిని. కాని నీ హరపాతమున కాత్మప్రసక్తిములు కుదిరి రాలి
పోయినవి ... ఆకాలత తెగిపోయినది. దుఃఖతకంకములు నానాదయమపై గొట్టు
చున్నవి. ఏమిచేయను? నా భవితవ్యము మాసించిన నాకు, అగత్యుగోచరముగ నున్నది
నేను వాని విషయము విచారించుట మానినను.....అతని వియోగమును సహింపలేకు
న్నామేమి?.....అక్కటా! వేదనరజస్సు మొదలు కల్గిరిని? నీవుమాత్రము-కాటి
మంటికాన్ను తేలకావలెను. మనమిద్వయ వినిర్జరారామమున నీసరోవర తీరమందలి
నీనొకవృక్షము నేనొక లతను ఎందుకుకాలేదు? నిన్నుప్రముఖులతో గట్టిపైదియుం
దునుగదా! అకులాకులు రాచుకొనుచు నీవిరసస్థానమునందు సంతోషవాద్ధి తేలుచుండెడి
వారముగదా!అబ్బా! ఈకంకంటి పుష్పము!- ఎదుట “నెచ్చెరీ” అని
రైవప్రేరికుడై నన్ను సంబోధించి-పుడు నిరాకరించి పారిపోయినట్లు నాకంటి పుష్ప
దా? మిత్రుడ సంబోధించుట కన్ని చేరుటలేవు. నెచ్చెరీయని సంబోధించుట నాభా
గ్యమే.....ఇదియా ఫలము! ఎందఱిసంసారమునకు వచ్చుచుండిరి పోవుచుండిరి. ఇహ
కుభంబుల బొంది కరించుచుండిరి. కాని ఈతేలున్నిపామాత్రము కాల్యరీపుష్పమువలె
నిట్లువాగి రాలిపోకలసివడే..... అబ్బా! నా జీవితములో “నెచ్చెరీ”యని యనిపిం
చుండుటిని. ఒక మహాపురుషునిచేత ననిపించుకుంటిని: అదిచాలదా! వేయికాలములు
సుఖముగ సంసారమొనర్చుటకు. అదిచాలదా! ...అయ్యా! ఈనానిచ్చియేమి! ఏమి
మాదికొని నా యాయూరాలకు కిచ్చెనులగు నెసె-కేవల గోరకాలమేగదా! ఆభక్త
మూర్తి ఇతడు నుకశీతముగనున్నాడు. ఇక నేను.....అతని కశీంపగలిగితిని సంత
సించుచు ముగ్ధులకొగ్గము లేడగదా! గృహమును విడిచివెచ్చిరి. జనకునిధిక్కు-పించిరిని.
సఖులరానిది. పోనియ్యి తిరిగి పిల్లల మాత్రా క్షేమముగను పెట్టుకుని పోదును. జనకుని
క్షమించువా! సఖులు-కలసివర్తింతురా! నేను కోవ్యత బ్రహ్మచర్యమునలంఘింతు కన్న
లోకముండిరించువా!.....నిశ్చయ కిలోకమున స్థానములేదు. సంసారమునుండితి.
నాగారమైతడు. అది కుభనికేవలమని నున్నుండుటలేదు ... ఏమిచేయను? ఏమి వాని? మర
దేను వాకి కరస్థము. అతడు. నాకు మనము యోగ్యము...నాకంటి పోనాకు

చాలిమరణమే తగినది. తృతయ దౌర్బల్యముచేత నా భక్తమూర్తిని చంపబడుట నొకప్పుడు సంకల్పించినది. ఆరాజమునకు పొర్రయ్యెల్లము చెనుకొనెడగాక (బాధలలోనుండి భుజ్జమునదీసి) దీని నాధర్మపాదముని యొద్దనుండి బహుమానముగా గ్రహించినది. కేటి కందుల భవయోక్తమగుచున్నది.

గీ॥ స్వమత నిర్వహణైక దీక్షాపరుండు

కరుణ నొసగిన పిగుప్త భిక్షమా! స్వ

ధర్మధిక్కార మొనరింప దలచినట్టి

కలుషముల్లినైన నా ప్రాణములనుగొనుము ॥

(బాధుడుకొనబోవును. ఇంతలో వెనుకనుండి కోపవారము, సఖయు వచ్చి కోపవార పున్నహారమును మెడలో వేయును సఖి ఉన్నిసాను వారిచి కత్తి పాకవేసిపట్టకొనును.)

సఖి:- సఖీ! ఇంతటిపాదాపము కూడదు. గుర్తింపలేదా! నేను నీసఖిని—

కోమ:- ఉన్నిసా! అధీపుగావును. గురికొంఁపలేదా! నేను కోపవారము.

సఖి:- సఖీ! నీయుతకముచూచి, నీలవకు జెంతయుచింతిలెను నుదా! నీవు పక్తువునకొని వెంటనే ధీర్వి విచ్చిపాడు.

ఉన్నిసా:- అంతటిభాగ్యమా! చెరి! నాజనకుడునమ్మ క్షమించెనా. నాచయిడవు సంగీకరించెనా?

సఖి:- అంగీకరించుటయేకాదు. తానును పక్తువునుగురించిపాడు. నేనాపక్షుల కెల్లకకు నొకధర్మానా వ్యాపితుంపినాడు.

ఉన్ని:- ఏమని—

కోమ:- అధర్మానా ఇదచూడుమా!

ఉన్ని:- (చేకొని చదువుతు.)

“నా కాపనమున నుండు పృథి నేనానికెని దుర వాధనకను నా యొధగువాడ...”

మీనకమునగాని, అధికారమునగాని యుండు ఏహిందువు:కునుగాని, వాని మతాచారములకుగాని వాని దేవాలయములకుగాని అపమానము కలుగజేయరాదు. మన మతపృచారముపై వారిమతము నణగదొక్కరాదు. భయపెట్టిగాని ఆకళాపిగాని హిందువుల మనామ్మదీయాలలో గణపుకొనరాదు. పృత్యేకకారణములేదే హిందువుల దుష్టతల నాకృమింపనురాదు.

అక్షోలంఘన మొనర్చువారు హోరదండవ్రహ్మచారులు.”

పాదుసా తుదగ్గియున్నది.

సఖీ! నాపక్షుడింత యొగుడగుట కేరెంతయుభక్తురాంను నుదా:-

సఖి:- నీవనుడు నీకోపకై చాల దెంగపెట్టుకొనినాడు. నిన్నెట్లులేని పొర్రించియొక ధీర్వి తినుకనిరావలెననని యొప్పుయొ విధముల నన్ను బ్రతిమాలెను.

కోమ:- ఉన్నిసా! మనము కవాడీక తెలియకుండగనె పెడలేనోపయోగము. ఉదయమౌడగ మిట్టల పరామర్శించుటకు వ్యయముగ వెంట పర్యాటకులెట కేరెంది. యెన్నాడు మనదిగా ఎంతటి కరుణాభుజో!

ఉన్ని:- (రోషవారతో) అత్తయ్యగారు! అతవంతటి కరణాకుడే యగును. కాని నన్ను మీరు తమింపవలెను. తెలియక నేడైన దోషములకు మన్నింపవలెను.

(వసుస్మరించును)

రోష:- (లేచివచ్చి) అయ్యో! ఏర్పిదాకా! నిన్ను నేన తమింపవలెనా! నీవే నన్ను తమింపం పలసియున్నది. స్వర్ణవహించినిన్ను సాధింపవలెనని విధి నీచే నే నే సాధింపబడితిని—

సఖి:- (చూరమున వ్యప్తిని గొట్టి) ఆ వచ్చునది ఎవరు?

రోష:- అదిగో! శివాచీ యిటువచ్చుచున్నాడు. మగ్గికోరికే యెయ్యండును. ఉన్ని సా! మనము శివాచీని అశిర్యడించి అతనికి మనమని తెలియకండగ నెట్టిది! నడకపోవలయును.

ఉన్ని:- అదియెట్లు సాధ్యమగును.

రోష:- మనము యోగినుల వేషము వేసుకొని అతడితో ద్వానమాన సుందగవే వచ్చి జయగీతమును పాడియేగదుమా. మనకు నై అవతిదూరిముననే అశ్వమల సుకజ్జెతములుగ నొసర్చియొందడం నేర్పాటు చేసును. మన పైనికలను వహిస్తామని అధికారమున అచిరకాలముననే మనలనువచ్చి మార్గమధ్యమున నలవికోవగలరు.

ఉన్ని:- సఖి! రమ్మ—

సఖి:- మీరిరువురేగిరండం. వేంబేయిండి అతని పుకీలిండు ముందడను.

ఉన్ని:- వానికంటే బడకూడదు మహా!

ఉన్ని:-

రోష:-

(ప్ర) వ్యావహారికము

సఖి:- ఈ శివాచీ! ఎంతటి యద్భుత చరిత్రుడు. వీని మహిమ వర్ణనాతీతమువలె నున్నది. నేనీంతా గృహముననుండి వీని చర్యల పరిశీలించడగాక.

(చాగుడు)

(ప్ర) నేకము శివాచీ

శివా:- కా॥ మాయాతీత పురాణవస్తువనిసంభావించుటే కాని యే మోయాసత్యమెవం డెఱుంగుమునులేయూహింపగారేకయో గాయానంబును జెందుచుండిరన నారా! మాకుశక్త్యంతే? జే వా! యీ వే కరుణించి తెల్పవలె మాయాసత్య మీ జీవితినీ॥

గీ॥ ఈజగద్రంగమందు నీవెన్నిపాత్ర
ముల ధరింతువా అభినయంబును నొనర్చు
చోద్యమగు జగన్నాటక సూత్రధారి
వలల లోకేళ! నీలీల లద్భుతములు॥

ము! ఒకచో వైకిరీటరత్న చయప్రద్యమ్నా ఘోషితాంక రా
జకుల గామణికిన్ క్షణంబున నెభిత్వాస్త్ర మిప్పింతు విం
తాః చోగర్భదరిదుర్భూభరణ కార్యోద్యోగిగాజేతు వి
ట్లాకి చోనైన విరామమందపుకదా ఓశోజగన్నాయకా॥

ఓజగన్నాటకమాత్రీధారీ! నీరీల లద్భుతములు! దుర్గాహ్యములు! ఆహా!

చ॥ ఎఱుంగను దేవతా మహిమలిట్టివటంచును నెన్ని నూరులొ
మరణమునుండి నన్నొకయమానుషమూర్తి సముద్ధరించె జే
రరయగరారు పూరుషుడొ యంగనయో యదియు నైఱుంగ దు
ర్భరము కృతజ్ఞతన్ దెలుపుభాగ్యముకల్గక పోయెనక్కటా!

ఆహా! విధిగతి యెంతటి విచిత్రము. ఎట్టి అమృతప్రకృతిగల చిత్రవృత్త ఓజగంబునకాపు- కాశ
ణము కామమో, కరుణయో అయియొండవలెను. కామమునకొనెదమన్న అట్టిభావమేమా
త్రీయను మోదించుటలేదు. కేవలము కరుణయే యనుకొనెదమన్న అది అనంభవముగ
నానదోయమన్నది ఇంకొక విధి కామమో, కరుణయో — నుటియేమో —

(స్థలంతరమునుండి శిన్ని పాపభి “ అభిమానిము” అనును.

(శిలికిపడి అటునిటు గలయబాది. ఎవరిని గాక)

అంకర్యాణి వ్యాపారమిట్టిదా? ఆ అభిమానమునకు మాత్రీయ పోతున్న మియందును.
నాకొక ఇంతటి పరితాపమును వినునట్టియే శ్రద్ధవహించునట్టియనుకంటి యభిమానము
నకుపోతున్నది యగును. నన్నిన్నియూరూ కఠించినది యొకప్పుడీ యేయగునా! అట్లు
అనుకోనలసి వచ్చుచున్నది. అరీభూరికి లంచమిచ్చినను విడిపించిన అమృతములు దీయవ
కునకును, జేమబాదారనకును నిన్న యేదమలో పక్షి-స్థభావని సంకంభమును నిరోధిం
చిన అమంగళ భటునిగిని ఏదియో పోలికయొన్నట్టిప్పుడు స్పృహకు వచ్చుచున్నది.
మధ్యాహ్నమునుండియే నాప్రభావ నేనాపతియు నీమంగళ భటుడును గానకాకుండిరి.
ననుకల్పించుక తిరుగుచుండిరి. అనేనాపతికిని శ్రీకృష్ణుడే అనునెను చెప్తున్నా! అదిగో కాన
లయినది అంకర్యాణి పలుకుచున్నది..... ఏమోదెలియకయు నొక విండగ
కాలముదలెనున్నది. అశ్రీకి నామందలి యాయభిమానమునకు పోతున్నాను? లేక,
నాకు దెలియరాక, ప్రకృత్యుత్పత్తి నర్థింపక, విహితువుత్తి యొకప్పుడీ నానారకం
నుండి యివేకపర్యాయము అద్దరిందిన ఎంతటి విచిత్రము! ధిల్లి జైలుభానానుండియు
తప్పించిన ఆపుణ్యమూర్తి యెవరి? అజేనుబాదారు — అజే అజేనుబాదారుడెవ్వడు!
ఎంతచక్కగ మాటలాడినాడు. “ అభిమానమునామోదము” అని అన్నప్పుడుగ కనలో
రానుమాటాడికొనినాడు. ఎంతటి అమాయకుడు! ఎందుకంత విడియమి? నేను నాగుచు
భద్రపురికి నకుని కొసంగునప్పుడు యెవని నుభవికాళముఇప్పుడు నాస్మృతి పథమున
సోక నామందలెట్లయోచుచుండె, నానింటి నాకై అతడు సంకంభలములను భించింది

యిచ్చెను. అహ! ఇట్లెప్పుటైనాగలదా! నుమామృదీయమును స్వీకరించుటయందునా? అయ్యో! అప్పుడే వానినిచాకము కలగకపోయినది..... శిష్యులారా తప్పక శ్రీయే కావలెను. ... ఏమా ఉండకూడదా? ఏమా! ఏది సత్యమో అతేమకాదా? శ్రీయే నునో పురుషులనునో....

(స్థలాంతరమునండి ఉన్నిసాసభి “శ్రీయేగు” ననున)

(అక్షర్య నమకకుడై ఇటునటుకొచ్చి) ఈశ్వరమైదుండికచ్చె... ఇవట పెరచైనగలరా? (కలలు పెడకే ఎవరి నిగానక కాదు ఇదిసాధ్యము. అక్షర్యమంతకావటియై యుండవచ్చును అతే నుమాదాన నికృతముగ శ్రీయే కావలెను. అగునో నన్ను కడించుటయందలి యుద్దేశము....

(స్థలాంతరమునండి ఉన్నిసాసభి “నీ స్వభక్తినివ్వమాని దీక్ష” అనును.)

(అతురతతో బాటును) ఏమిది స్వప్నముగ మమవ్య భాక్త్యములుకలె నున్నవి. (కలయే వెడకే ఏమియేగాక) నాకు మనోవైకల్యముకలినది. అందుచే నిల్లుభ్రమించుచుంటిని... అహ! కాకల తిరుగుచున్నది... నాకేమియేదో మటలేదు... నన్నిన్ని మామలు సంరక్షించి నది ఛాదునా అంతఃపురమునందలి ఒక మొగలు శ్రీయట / అట్లానన్ను కడించుటకు గాతము నా స్వభక్తినివ్వమానిదీక్షను అమోదింప అభిమానము! అహ! ఎంతటి యుత్ర మో లెనునగ్రీపురి! నా స్వభక్తినివ్వమానిదీక్షనుమించినదే ఇది. ఒక బాతికొంటై ఒకదేశముకొంటై నిలచిన ఈ సాధారణమునువ్యతిరేకము నిభిమానించుకొనిన ఓ పుణ్య పాద్యములే!

మ॥ అని హిందూమత ధర్మనిర్వహణ మేనర్థించిగావించి నా
డను నన్నునీ మణి నామతాళయస్థువేడ్కన్ గావగొగత్తిదూ
సిన నీ యోగ్యత నీ స్వభావము పరశ్రీయోభిలాషంబు నెం
తన్ననర్థింతును నీయనూహ్యముగు మాయాజీవితా దర్శమున్ ।

ఓ పుణ్యపాద్య! శిష్యాకపాతమును నీ భరిత్యమునండి కేర్చుకంటిని. శేను నా ఒక్క మతముకొంటుగాను ఇదభయకరమై జ్ఞాత్యమనిర్వహించును స్వమతరక్షణమునే అడక్కుచుగ గ్రహించియుండ అట్లు కాదు శోకమునందలి సర్వమతములకొంటును, ఎల్లరి విశ్వాసముల కొంటును నగు శ్రీయోనిర్వహణమే యోగ్యావస్థయగుననియై శేనుశిష్యమునకు బాటియూ త్నాపు. అది శేను గ్రహించిరిని..... అహ! నా నైర్విగ్రహమునకలెదియూ ఇంతటి పరమాత్మభక్తునుగు శుభచింతనమా! ఇట్టి పాద్యవి శేషముని. సత్కానించుట! అవును.

మ॥ ఇది. సత్యంబుగునేని ఆ యతివ యిట్లే వ్యవచ్చనదాపున సం
పదవర్తించిన మూలరుంధరి సతీమిత్రేయి గార్గీ మహా
విదుషీలోకము లోడనీడయి సభాపీఠిన్ వెలుంగొందునో
క్కదికన్ గీర్తిమతీచి నింపిద్యవశక్తత్రాభమై నిత్యమై ।

అనుచితమనో కరుణావ్యూహిణీ ! కన్నా కిర్మదించును. నర్మమత సంరక్షణవత్తత
 కష్టమగ్రహించును. అసహిష్ణుతనుండి వాదము ముద్దరించును. వా! పోముపానము.
 సీ॥ “సత్యమేవజయతే” “సత్యంవద” యటంచు

వర్తి లివర్తిల్లు ప్రజలుగలుగ
 సర్వభూతంబుల సమత నారసి లోక
 హితముగావిచ్చెను మతముగలుగ
 ధర్మ సంస్థాపనార్థము జీవనముసేయు
 పరమ పుణ్యశ్రమ ప్రతిగలుగ
 జగదనుకూల ప్రశస్త భక్తి దములై
 ఘనములొనర్చు మార్గముగలుగ

గీ॥ జాతిభేదాద్ది బుద్ధి సంజనితపాప
 తిమిరభంజన సంవిదర్శమ మరీచి
 వీచికా శ్రీపునీత సద్విద్యగలిగి
 దివ్యమైమింతుగాత మా దేవమాత !

(తెరలో “కథాస్తు”)

అదిగో స్వర్ణదేవతలు “కథాస్తు” అనుచుండిరి. ఓభారత మంతామలారా! ఆపూర్వవ్యక్తులు
 మీదేశముగలవు. అది మీరెఱుంగరు సకల జగత్తుకై తీరకముంగళ నూత్నమును నొక
 సాధ్యయొక్క ప్రేరుతత్వమును మీరెఱుంగరు. కష్టశంకమును ఆ ప్రేరుతత్వము
 భారతవర్షమున సర్వలో ముఖితును సంకసోక్తముగ నున్మితాత్మక ప్రాంతమునుండి
 మనవైపు ప్రసరించుచున్నది.

మ॥ అదియే ప్రేమమహాతరంగిణి త్రిలోకైక ప్రపూజ్యంబు భ
 క్తిదయా ధర్మతరంగజ్వలభితము; విజ్ఞేయంబునున్ సత్యశాం
 త దరీభానుర మార్యశుట్టముటనే “ధన్యోస్మి” “ధన్యోస్మి” పు
 ణ్యద ముక్తిప్రదయంచుదద్ధన ధునిస్సానంబు గావింపరే॥

ఈ మనదేశము నేడు స్వర్ణమువలె మన్నది. మనసమృద్ధిమి స్వర్ణము. దేవతా విహార
 యోగ్యము.

సీ॥ వేద దేవతలార ! వేంచేయరే మీకు

గానాదియా యార్యధానియిద్ది
 అఖలకా శాంతలార! రాదేమీకు
 సంతసమిడు నాట్యకాలయిద్ది

కే బు న్ని నా

సర్వజగత్సత్సారస్వతములారే

కూడిరా ర మ్ముమీకూటమిద్ది

ధర్మజేవతలార । దయ నేయరే మీకు

దివ్యమా కళ్యాణతీర్థమిద్ది

గీ॥ సర్వలోకైక పూజ్యప్రశస్తకీర్తి

దాయకములైన ఆర్యవిద్యలను గోనుచు

తరలిరారయ్య దైవ తోత్తంసులార ।

స్వాగితంబిచ్చ నేడు మాజన్మభూమి

(ఉన్ని సా రోషనారలు మోగినీకేషముల

చరి యొక వైపునుండియు పోవేము)

కృపి పాదుడును.

గేయము

జయ జయ జయ జయ భరతమహాశయ

సఫలోదయ ధన్య శివాజీ ॥

ధీరా జయవిజయో స్తుమహాత్మా

అన్యయోధ గజరాజ మృగేంద్రా

ఆత్మసమర్పణ చణ ఘన

ధర్మజ్ఞాన సఫోద్ధామీ ॥ జయ ॥

స్వాతంత్ర్యామృత దానవలాహక

సమానశక్తి యుతభట్టాగనాథా

లబ్ధజయధ్వజ కాంతిమాలికా

తోరణ శ్రీదుర్గా ॥ జయ ॥

సాక్షాద్దన శుభతారక ముద్రం

త్య పూర్ణఫలదం తవనామం

సర్వలోక కళ్యాణమహిల

శ్రీవ్రత సంకల్పం ॥ జయ ॥

4. ధర్మజీవనా' పరశుక యోగీ
 భీష్మశౌర్య దృఢభీమ ప్రతిజ్ఞా
 అక్షి ద్వా రాబహిర్వినిర్గత
 శాంతమహాశీమూర్తి ॥

జయ జయ జయ భరతమహాశయ
 సఫలదయ ధన్యశవాజీ

కోవ:- రోష్ణనారా ఆశీర్వాదములు
 (భివాలున నిష్కమించును)

ఉన్నిసా:- శీ—

(చివాలున
 నిష్కమించును)

(శివాజీ నిశ్చయమై యుండును)

యవనిక పక్షము.

పంపూర్ణము.

This Page Intentionally Left Blank